

**„Przetwórstwo i marketing produktów rolnych”
- ocena efektów wdrażania poddziałania 4.2
objętego Programem Rozwoju Obszarów
Wiejskich na lata 2014-2020**

**Raport końcowy z realizacji
zadania 7.6**

Dr Katarzyna Kosior
Mgr Jadwiga Drożdż
Zakład Ekonomiki Agrobiznesu
i Biogospodarki, IERiGŻ PIB

Warszawa, 6.12.2023

Spis treści

1 Wstęp.....	3
2. Kontekst ewaluacji	4
3. Metodyka badań	7
4 Charakterystyka poddziałania 4.2	11
5 Wyniki badań	15
5.1 Analiza założeń programowych.....	15
5.2 Analiza stanu kontraktowania i wydatkowania środków	35
5.3 Charakterystyki beneficjentów, przegląd realizowanych operacji oraz efekty rzeczowe poddziałania 4.2	51
6. Wnioski i rekomendacje.....	94
Bibliografia.....	100

1 Wstęp

Niniejszy raport prezentuje wyniki ewaluacji bieżącej operacji „Przetwórstwo i marketing produktów rolnych”, będącej częścią poddziałania 4.2 „Wsparcie inwestycji w przetwarzanie produktów rolnych, obrót nimi lub ich rozwój” Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020¹. Przetwórstwo rolno-spożywcze, jako integralny element sektora agrobiznesu, stanowi kluczową gałąź polskiej gospodarki. Przedsiębiorstwa sektora tworzą wartość dodaną poprzez przekształcanie surowców rolnych w gotowe produkty, zapewniając konsumentom dostęp do szerokiej i urozmaiconej gamy produktów spożywczych. Równocześnie, podmioty zajmujące się przetwórstwem – jako główny odbiorca surowców rolnych – mają duży wpływ na strukturę i poziom produkcji rolnej, dochody gospodarstw rolnych, zatrudnienie oraz jakość życia na obszarach wiejskich. Z tego względu wsparcie dla rozwoju sektora przetwórstwa rolno-spożywczego pozostaje istotnym elementem polityki rozwoju obszarów wiejskich, stanowiąc jednocześnie jedną z interwencji finansowanych z budżetu WPR i budżetu krajowego.

Ostatnie dwie dekady były okresem dynamicznego rozwoju sektora przetwórstwa rolno-spożywczego w Polsce. Potwierdzają to rosnąca wartość produkcji globalnej oraz rekordowe wzrosty wartości sprzedaży produktów rolno-spożywczych za granicę. Przedsiębiorstwa zajmujące się w Polsce przetwórstwem spożywczym odpowiadają obecnie za ok. 16% produkcji sprzedanej przemysłu i 13% polskiego eksportu za granicę. Sektor generuje niemal 3% wartości dodanej brutto w gospodarce oraz daje zatrudnienie ponad 413 tysiącom pracowników. Równocześnie, pomimo dynamicznego rozwoju produkcji i eksportu rolno-spożywczego duża grupa przedsiębiorstw borykała się w ostatnich latach z wieloma problemami, m.in. z problemem rosnącego zadłużenia i trudnościami w dostępie do kapitału, które ograniczały ich możliwości inwestycyjne i hamowały poprawę potencjału konkurencyjnego. Szczególnie pozycja wielu małych i średnich podmiotów zajmujących się przetwórstwem była mało stabilna, zarówno ze względu na ograniczony dostęp do kapitału potrzebnego na inwestycje, jak i z powodu trudności w pozyskiwaniu nowych technologii, zwiększających efektywność produkcji i konkurencyjność na rynku. Dodatkowymi problemami były brak strategii budujących nowe przewagi konkurencyjne na rynku oraz ograniczona współpraca i integracja w łańcuchu rolno-spożywczym – od produkcji przez przetwórstwo aż po marketing.

¹ Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020, przyjęty przez Radę Ministrów 15.04.2014 r. (w dalszej części raportu jako PROW 2014-2020).

Podstawowym celem analizowanej interwencji 4.2 było więc wdrażanie działań wzmacniających trwałość, innowacyjność i konkurencyjność sektora przetwórstwa rolno-spożywczego w Polsce, w tym podmiotów zajmujących się wprowadzaniem produktów rolnych do obrotu. Wsparcie koncentrowało się na małych i średnich przedsiębiorstwach, zwiększaniu wartości dodanej produktów rolnych, zachęcaniu rolników do rozwoju działalności w zakresie przetwórstwa i handlu detalicznego oraz na działaniach poprawiających pionową i poziomą integrację w łańcuchu rolno-spożywczym. Wspierane inwestycje miały równocześnie realizować cele przekrojowe w zakresie innowacji, ochrony środowiska i przeciwdziałania zmianom klimatu, które są nieodłącznym elementem długoterminowej strategii zapewniającej trwałość i konkurencyjność sektora rolno-spożywczego.

Od momentu uruchomienia PROW 2014-2020 do końca 2022 roku w ramach poddziałania 4.2 zrealizowano 11 naborów wniosków. W niniejszym raporcie ewaluacyjnym zaprezentowane są ocena sposobu wdrażania poddziałania, charakterystyki beneficjentów oraz efekty rzeczowe interwencji. Badane były trafność, skuteczność i efektywność poddziałania, w tym założenia programowe i stopień dopasowania zapisów programowych do potrzeb przetwórstwa spożywczego i innych podmiotów w łańcuchu dostaw żywności, jak również stopień dotarcia ze wsparciem finansowym do pierwotnie zamierzonych grup docelowych i obszarów. Uzyskane wyniki są podstawą wniosków i rekomendacji dotyczących dalszego wspierania ze środków publicznych inwestycji związanych z przetwarzaniem, obrotem lub rozwojem produktów rolnych w Polsce.

2. Kontekst ewaluacji

Efektywne wsparcie sektora przetwórstwa spożywczego w Polsce i innych państwach członkowskich UE jest dużym wyzwaniem. Wyniki kontroli Europejskiego Trybunału Obrachunkowego w zakresie wydatkowania środków PROW w sektorze przetwórstwa w poprzednim okresie programowania (2007-2013) pokazały, że realizowane projekty nie zawsze prowadziły do zwiększania wartości dodanej produktów rolnych i wzmacniania potencjału konkurencyjnego przedsiębiorstw². Wskazaną przez ETO słabością polskiego PROW w tym obszarze był brak wystarczającego uzasadnienia dla wydatkowania środków publicznych, zbyt ogólny charakter sformułowanych celów

² *Czy wsparcie UE dla przemysłu przetwórstwa spożywczego w sposób skuteczny i wydajny zwiększało wartość dodaną produktów rolnych?*, Sprawozdanie specjalne 1/2013 Europejskiego Trybunału Obrachunkowego.

oraz brak powiązań między ustanowionymi celami a regionalnymi atutami i słabościami w zakresie przetwórstwa spożywczego³.

Wyzwania związane z odpowiednim projektowaniem programów wsparcia dla sektora rosną w związku z koniecznością jak najszybszego przejścia w stronę zrównoważonych systemów produkcji i konsumpcji. Jest to szczególnie trudne wyzwanie dla wielu małych i średnich przedsiębiorstw sektora, które mają ograniczony dostęp do kapitału i nowych technologii. Te ograniczenia sprawiają, że podmioty te gorzej radzą sobie z rosnącą konkurencją i dostosowywaniem się do zmieniających się wymagań i przepisów prawa. W ostatnich dekadach małe i średnie przedsiębiorstwa sektora rolno-spożywczego mierzyły się z wyzwaniami utrzymania swoich udziałów w rynku. Choć w okresie od 2010 roku do 2021 widoczny był wyraźny wzrost przychodów w grupie małych i średnich przedsiębiorstw sektora, odsetek przychodów MŚP w stosunku do całego przemysłu spożywczego spadł z poziomu 40,9% w 2010 roku do 32,9% w 2021 roku, co oznacza, że swoją pozycję umacniały duże firmy i korporacje przemysłu spożywczego. Nieco mniejsze, ale widoczne spadki udziałów w rynku dotyczyły również małych i średnich przedsiębiorstw branży napojowej (Tabela 1).

Tabela 1. Przychody ogółem małych i średnich przedsiębiorstw* przemysłu spożywczego (a - w mln PLN oraz b - jako odsetek przychodów przemysłu spożywczego ogółem)

		2010	2015	2020	2021
Produkcja artykułów spożywczych	a	57912,2	74316,2	76928,9	84651,1
	b	40,9	39,6	32,6	32,9
Produkcja napojów	a	5360,9	6263,8	5842,3	7032,5
	b	18,8	19,2	16,9	18,3
Produkcja wyrobów tytoniowych	a	.	291,6	132,1	316,3
	b	.	2,4	0,7	1,6

Źródło: oprac. własne w oparciu o dane GUS (Rocznik Statystyczny Przemysłu 2022, GUS Warszawa 2023).

* małe przedsiębiorstwa: 49 i mniej pracowników, średnie przedsiębiorstwa: 50-249 pracowników

Program na lata 2014-2020, wydłużony w związku z reformą WPR o kolejne 2 lata, jest jak dotąd najdłużej realizowanym programem wsparcia adresowanym do małych i średnich przedsiębiorstw zajmujących się przetwórstwem i wprowadzaniem produktów rolnych do obrotu. Głównym założeniem poddziałania 4.2 była poprawa konkurencyjności i zwiększanie wartości dodanej w oparciu o systemy jakości i innowacje przy równoczesnej realizacji celów związanych z ochroną środowiska i klimatu. Od momentu przyjęcia PROW w 2014 roku znaczenie tych czynników istotnie wzrosło. Sektor stanął przed wyzwaniem wdrażania założeń Europejskiego Zielonego Ładu i strategii od Pola do Stołu.

³ *Ibid.*, s. 15.

Dodatkowo końcowy okres realizacji programu zbiegł się w czasie z ogromnymi wzrostami napięć geopolitycznych i handlowych na świecie, będących najpierw konsekwencją pandemii COVID-19, a następnie wybuchu wojny w Ukrainie. Wydarzenia te dodatkowo potwierdziły potrzebę rozwoju programów wzmacniających konkurencyjność oraz odporność w sektorze rolno-spożywczym w zgodzie z zasadami zrównoważonego rozwoju.

Producenci rolni oraz przedsiębiorstwa przemysłu spożywczego w Polsce stoją więc obecnie przed niezwykle złożonym zadaniem reorganizacji systemów produkcji i dystrybucji. Obserwowane jest coraz większe uwrażliwienie zarówno konsumentów, jak i rynków na kwestie zrównoważonego rozwoju, jakości produktów i bezpieczeństwa żywności – trendy te zyskały na znaczeniu szczególnie po wybuchu pandemii, która pokazała jak bardzo systemy społeczne, środowiskowe i żywnościowe są ze sobą powiązane i jak ważna jest ich odporność w obliczu globalnych kryzysów. W efekcie wzrosła wyraźnie świadomość konieczności inwestowania w zrównoważone praktyki w rolnictwie, lokalne systemy dystrybucji oraz technologie minimalizujące negatywny wpływ na środowisko. Rosną również oczekiwania konsumentów i rynków co do transparentnego i popartego danymi raportowania wyników osiągniętych w zakresie zrównoważonego rozwoju, zgodnie ze standardami ESG (*Environmental, Social, and Governance*).

Dodatkowo, jak pokazują wyniki badań międzynarodowych zespołów eksperckich, obecny system produkcji i konsumpcji żywności jest nieuzasadniony również z ekonomicznego punktu widzenia. Modele biznesowe w przemyśle spożywczym skoncentrowane na wysoko przetworzonych produktach, bogatych w tłuszcze nasycone i cukry, przyczyniają się do istotnego wzrostu kosztów opieki zdrowotnej oraz obniżenia wydajności pracy w całej gospodarce. W Polsce ukryte koszty środowiskowe i zdrowotne oferty produktowej przemysłu spożywczego są jednymi z najwyższych w krajach Unii Europejskiej⁴. Rosnąca sprzedaż żywności i poprawa wyników finansowych przedsiębiorstw sektora rolno-spożywczego nie może jednak odbywać się kosztem efektywności i konkurencyjności całej gospodarki.

Biorąc pod uwagę wskazane problemy, uwarunkowania i nowe wyzwania rozwój właściwego oraz odpowiedzialnego społecznie i środowiskowo systemu wsparcia dla sektora i poszczególnych jego branż jest kwestią o zasadniczym znaczeniu. Równolegle, kluczowe są rola i podejście samych odbiorców wsparcia – obecna sytuacja oraz skala

⁴ *The State of Food and Agriculture. Revealing the true cost of food to transform agrifood systems*, Food and Agriculture Organization, Rome 2023, <https://doi.org/10.4060/cc7724>, s. 99.

wyzwań nakładają szczególną odpowiedzialność na przedsiębiorstwa sektora spożywczego, by właściwie wykorzystać środki, jakie płyną z programów pomocowych państwa. Produkcja żywności rozwijana w harmonii z ochroną środowiska naturalnego oraz odpowiedzialnością za klimat i zdrowie konsumentów staje się podstawową drogą do zwiększania jej wartości dodanej.

3. Metodyka badań

Celem prac badawczych jest odpowiedź na następujące pytania: a) czy sposób zdefiniowania beneficjenta/ grupy docelowej, zakresu lub warunków udzielania pomocy, kryteriów dostępu, sposobu wyboru operacji, założeń budżetowych (wysokość pomocy, całkowity budżet działania, zasady podziału środków pomiędzy województwa) w ramach analizowanego działania PROW 2014-2020 jest spójny z założonymi celami i czy odpowiada na potrzeby beneficjentów?, oraz b) czy i w jakim stopniu zakontraktowane projekty zapewniają osiągnięcie założonych wskaźników produktu?

Biorąc pod uwagę sformułowane pytania badawcze, w zakresie opracowania znalazła się:

- analiza założeń programowych, tj. warunków udzielania pomocy w ramach analizowanego działania PROW 2014-2020 w kontekście założonych celów, pod kątem trafności (m.in.: sposób zdefiniowania beneficjenta/grupy docelowej, zakresu lub warunków udzielania pomocy, kryteriów dostępu, sposobu wyboru operacji, założeń budżetowych - wysokość pomocy, całkowity budżet działania, zasady podziału środków pomiędzy województwa);
- analiza stanu kontraktowania i wydatkowania środków z uwzględnieniem zróżnicowania wojewódzkiego;
- analiza pod kątem rodzajów i celów realizowanych operacji, charakterystyk beneficjentów, efektów rzeczowych i rozkładu przestrzennego.

Ocena efektów wdrażania poddziałania 4.2 PROW 2014-2020 przeprowadzona została w oparciu o kryteria trafności, skuteczności i efektywności. Trafność rozumiana była jako przydatność (użyteczność) interwencji, tj. stopień dopasowania działania do potrzeb beneficjentów i szerszej społeczności. W ocenie trafności przeanalizowany został stopień zainteresowania udziałem w programie, w tym zbadane zostało czy występowały nabory i typy operacji, w których udział grup docelowych był niższy od zakładanego. Badana była również relacja między poziomem wnioskowanego i poziomem przyznanego

wsparcia na inwestycje. Skuteczność interwencji rozumiana była jako osiągnięcie zakładanych celów i pożądaných wyników działania. W ocenie skuteczności analizowane było osiągnięcie wartości docelowych wskaźników produktu. Efektywność działania rozumiana była jako osiągnięcie zakładanych celów i pożądaných wyników przy możliwie najniższych kosztach.

W badaniu wykorzystane zostały zarówno ilościowe, jak i jakościowe metody badawcze. Dobór metod uwzględniał zastosowane kryteria ewaluacji. Zadania badawcze związane z oceną skuteczności i efektywności interwencji wymagały zastosowania głównie analiz ilościowych, w ocenie trafności oparto się głównie na metodach jakościowych. W toku badań wykorzystane zostały następujące metody i narzędzia:

- przegląd literatury przedmiotu i usystematyzowanie wyników badań ewaluacyjnych przeprowadzonych w poprzednich latach w odniesieniu do analizowanego poddziałania;
- przegląd prasy, publikacji i branżowych materiałów informacyjnych dotyczących sektora przetwórstwa spożywczego i rolniczego handlu detalicznego;
- klasyczna metoda analizy treści dokumentów i aktów prawnych;
- zestawienia danych liczbowych, analizy statystyczne i przestrzenne.

Punktem wyjścia był przegląd literatury przedmiotu, publikacji branżowych i baz statystyki publicznej, przeprowadzony pod kątem oceny sytuacji i zmian w sektorze przetwórstwa spożywczego w Polsce w okresie 2014-2022. W rezultacie zaprezentowane zostały informacje na temat działalności, osiągnięć i problemów przedsiębiorstw sektora oraz gospodarstw rolnych podejmujących działania na rzecz rozwoju przetwórstwa i wprowadzania produktów rolnych do obrotu. Przegląd ten – uzupełniony syntetycznym omówieniem wyników badań ewaluacyjnych, które przeprowadzone zostały w odniesieniu do analizowanego poddziałania w poprzednich latach – pozwolił zaprezentować szerszy kontekst dla planowanego badania.

W ocenie założeń programowych dla działania w pierwszym kroku wykorzystana została metoda analizy treści dokumentów i aktów prawnych. Zestawione zostały ze sobą zapisy dotyczące celów i ogólnych założeń dla poddziałania zawarte w dokumencie PROW na lata 2014-2020 w wersjach z aktualizacjami (z datą ostatniej aktualizacji w dn. 21/12/2022) z zapisami dokumentacji wdrożeniowej i konkursowej dla poddziałania – tj. zapisami w rozporządzeniach w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach poddziałania, przepisami dotyczącymi wysokości budżetu dla poddziałania i limitów środków dostępnych w poszczególnych województwach i

latach, oraz ze sformułowaniami w formularzach wniosków. W kolejnym kroku zestawione zostały założenia programowe z danymi monitoringowymi ARiMR dotyczącymi liczby złożonych wniosków, liczby podpisanych umów, rodzajów i celów realizowanych operacji, charakterystyk beneficjentów, kosztów operacji, efektów rzeczowych operacji oraz zakontraktowanych i zrealizowanych wydatków w poszczególnych województwach.

W analizie beneficjentów poddziałania uwzględniono takie charakterystyki, jak: 1) rodzaj podmiotu ubiegającego się o przyznanie pomocy, 2) główny sektor prowadzenia działalności, 3) typ rolniczy, 4) powierzchnia gospodarstwa i użytków rolnych w gospodarstwie, 5) kategoria przedsiębiorstwa, 6) położenie siedziby podmiotu ubiegającego się o wsparcie, 7) udział podmiotu w krajowych lub unijnych systemach jakości, 8) powiązania wnioskodawców w momencie składania wniosków z gospodarstwami prowadzącymi produkcję ekologiczną 9) wielkość produkcji, 10) przychody ze sprzedaży, 11) rentowność sprzedaży.

Analizowane efekty rzeczowe objęły z kolei 1) rodzaje (typy) zrealizowanych inwestycji, 2) wartość dodaną brutto w przedsiębiorstwach po zakończeniu operacji, 3) efektywność zużycia energii elektrycznej i wody w przedsiębiorstwach objętych wsparciem, 4) liczbę podmiotów wprowadzających nowe produkty, procesy, technologie, 5) liczbę podmiotów wdrażających systemy zarządzania jakością, 6) liczbę podmiotów przetwarzających produkty rolne pochodzące bezpośrednio od producentów rolnictwa ekologicznego, 7) liczbę gospodarstw objętych długoterminowymi umowami na dostawę produktów rolnych, 8) liczbę umów długoterminowych na dostawę produktów rolnych zawartych między przedsiębiorstwami i rolnikami, 9) liczbę umów długoterminowych na dostawę produktów rolnych zawartych między przedsiębiorstwami a grupami lub organizacjami producentów/związkami grup lub zrzeszeń organizacji producentów, 10) liczbę i rodzaje operacji realizowanych przez grupy lub organizacje producentów/związki grup lub zrzeszenia organizacji producentów 11) liczbę rolników rozwijających przetwórstwo i sprzedaż bezpośrednią oraz obszary i kierunki ich działalności.

Proces wnioskowania odnośnie do trafności, skuteczności i efektywności założeń programowych wsparty został graficzną prezentacją rozkładu przestrzennego wsparcia w układzie województw i gmin. W ocenie założeń programowych i sposobów ich zdefiniowania uwzględniony został również szerszy kontekst ewaluacji, w tym wnioski dotyczące potrzeb podmiotów zajmujących się przetwórstwem i wprowadzaniem produktów rolnych do obrotu. Dodatkowo, uwzględnione zostały wyniki wcześniej przeprowadzonych badań ewaluacyjnych wskazanego poddziałania (w tym również

wyniki w odniesieniu do skuteczności i trafności stosowanych kryteriów oceny i wyboru projektów).

W ocenie wkładu zakontraktowanych projektów w osiągnięciu założonych dla działania wskaźników produktu wykorzystane zostały zestawienia danych monitoringowych ARiMR. Analiza ilościowa objęła wskaźniki produktu na lata 2014-2022 opisane w Rozdziale 11 PROW („Plany wskaźników”): liczbę operacji otrzymujących wsparcie na inwestycje, całkowite inwestycje w EUR (publiczne i prywatne), całkowite wydatki publiczne w EUR. Do oceny skuteczności realizacji wskaźników produktu przyjęte zostały kryteria bazujące na wytycznych Komisji Europejskiej dla państw członkowskich w zakresie ocen osiągniętych wyników⁵.

Prezentowane badanie ewaluacyjne oparto na analizie danych zastanych, w tym na analizie danych monitoringowych pozyskanych z ARiMR. Źródłem danych i informacji dla opracowania części prezentującej kontekst społeczno-gospodarczy ewaluowanego poddziałania były publikacje naukowe, sprawozdania, raporty branżowe i statystyka publiczna, w tym strukturalne statystyki biznesowe (SBS) przedsiębiorstw niefinansowych. Źródłem danych w analizie sposobów wdrażania ocenianego działania były akty prawne, dokumenty, materiały oraz informacje instytucji zarządzającej i instytucji wdrażającej PROW 2014-2020. Analizowane były unijna i krajowa legislacja odnosząca się do polityki rozwoju obszarów wiejskich, zapisy PROW 2014-2020 w wersji z aktualizacjami oraz dokumentacja wdrożeniowa (rozporządzenia, ogłoszenia o naborach wniosków, formularze wniosków i pozostałe dokumenty przyjmowane w związku z wdrażaniem poddziałania).

⁵ European Commission, *Guidance for Member States on Performance. Framework Review and Reserve*, EGESIF_18-0021-01 19/06/2018, Version 2.0.

4 Charakterystyka poddziałania 4.2

Poddziałanie 4.2 „Wsparcie inwestycji w przetwarzanie produktów rolnych, obrót nimi lub ich rozwój”, określane również jako „Przetwórstwo i marketing produktów rolnych” (nazwa jedyne go typu operacji, który realizowany był w ramach poddziałania 4.2), jest jednym z poddziałań działania 4. PROW 2014-2020 „Poprawa zbytu produktów rolnych i wzmocnienie pozycji rolników w łańcuchu żywnościowym”. W ramach działania 4. realizowane są cztery priorytety (cele szczegółowe) PROW 2014-2020. Poddziałanie 4.2 realizuje cel szczegółowy 3A: Poprawa konkurencyjności producentów rolnych poprzez lepsze ich zintegrowanie z łańcuchem rolno-spożywczym poprzez systemy jakości, dodawanie wartości do produktów rolnych, promocję na rynkach lokalnych i krótkie cykle dostaw, grupy producentów oraz organizacje międzybranżowe.

Cel 3A realizuje potrzebę „Wspieranie organizacji łańcucha żywnościowego, w tym przetwarzania i wprowadzania do obrotu produktów rolnych, dobrostanu zwierząt oraz zarządzania ryzykiem w rolnictwie (P3). W PROW w części opisującej potrzeby w kontekście działania 4. podkreślone zostało znaczenie integracji poziomej, jak i pionowej w sektorze żywnościowym. Integracja pozioma – organizacja i rozwój grup producentów – wskazana została jako rozwiązanie poprawiające dostęp rolników do rynku oraz pozwalające osiągać korzystniejsze ceny. W ramach działań służących zapewnieniu rolnikom zbytu oraz poprawiających integrację pionową (powiązania rolników z przetwórstwem) wskazany został rozwój sektora przetwórstwa rolno-spożywczego. Dodatkowo, podkreślono znaczenie wchodzenia rolników w wyższe fazy łańcucha żywnościowego – poprzez angażowanie się rolników w przetwórstwo i sprzedaż bezpośrednią produktów. Zgodnie z założeniami działania 4, w tym poddziałanie 4.2, realizować ma równocześnie dwa cele przekrojowe – cel związany z łagodzeniem zmiany klimatu i przystosowaniem się do niej oraz cel związany z wprowadzaniem innowacji.

Zgodnie z zapisami w PROW 2014-2020 poddziałanie 4.2 adresowane mogło być do gospodarstw rolnych zajmujących się przetwórstwem i sprzedażą bezpośrednią, do organizacji i grup producentów rolnych, przedsiębiorstw zajmujących się przetwórstwem rolno-spożywczym, wprowadzaniem produktów rolnych do obrotu, systemami jakości i promocją na rynkach lokalnych. Wskaźniki celu i wskaźniki produktu, będące podstawowym punktem odniesienia w procesie monitorowania i ewaluacji poddziałania określone zostały w rozdziale 11. PROW 2014-2020. Dla działań realizujących cel szczegółowy 3A ustanowiono jeden wskaźnik celu (wyrażony podwójnie – za pomocą odsetka wartości określonej we wskaźniku kontekstowym oraz za pomocą liczby

bezwzględnej) oraz trzy wskaźniki produktu. W związku z przedłużeniem wdrażania PROW 2014-2020 plany wskaźników odnoszą się do okresu 2014-2022 i obejmują wartości docelowe na rok 2025 (zgodnie z zasadą n+3). Zgodnie z przyjętymi planami w ocenie realizacji poddziałania 4.2 uwzględnione zostały takie wskaźniki produktu jak liczba operacji otrzymujących wsparcie na inwestycje, całkowite inwestycje w euro oraz całkowite wydatki publiczne w euro (Tabela 2).

Tabela 2. Wskaźniki produktu dla celu szczegółowego 3A PROW 2014-2022, M04 – Inwestycje w środki trwałe

	Nazwa wskaźnika	Wartość docelowa na 2025 r.	
		A.	B.
Wskaźniki produktu	liczba operacji otrzymujących wsparcie na inwestycje	1 705,00	1 472,00
	całkowite inwestycje w EUR (publiczne i prywatne)	1 810 661 950,00	1 576 661 950,00
	całkowite wydatki publiczne w EUR	855 330 975,00	738 330 975,00

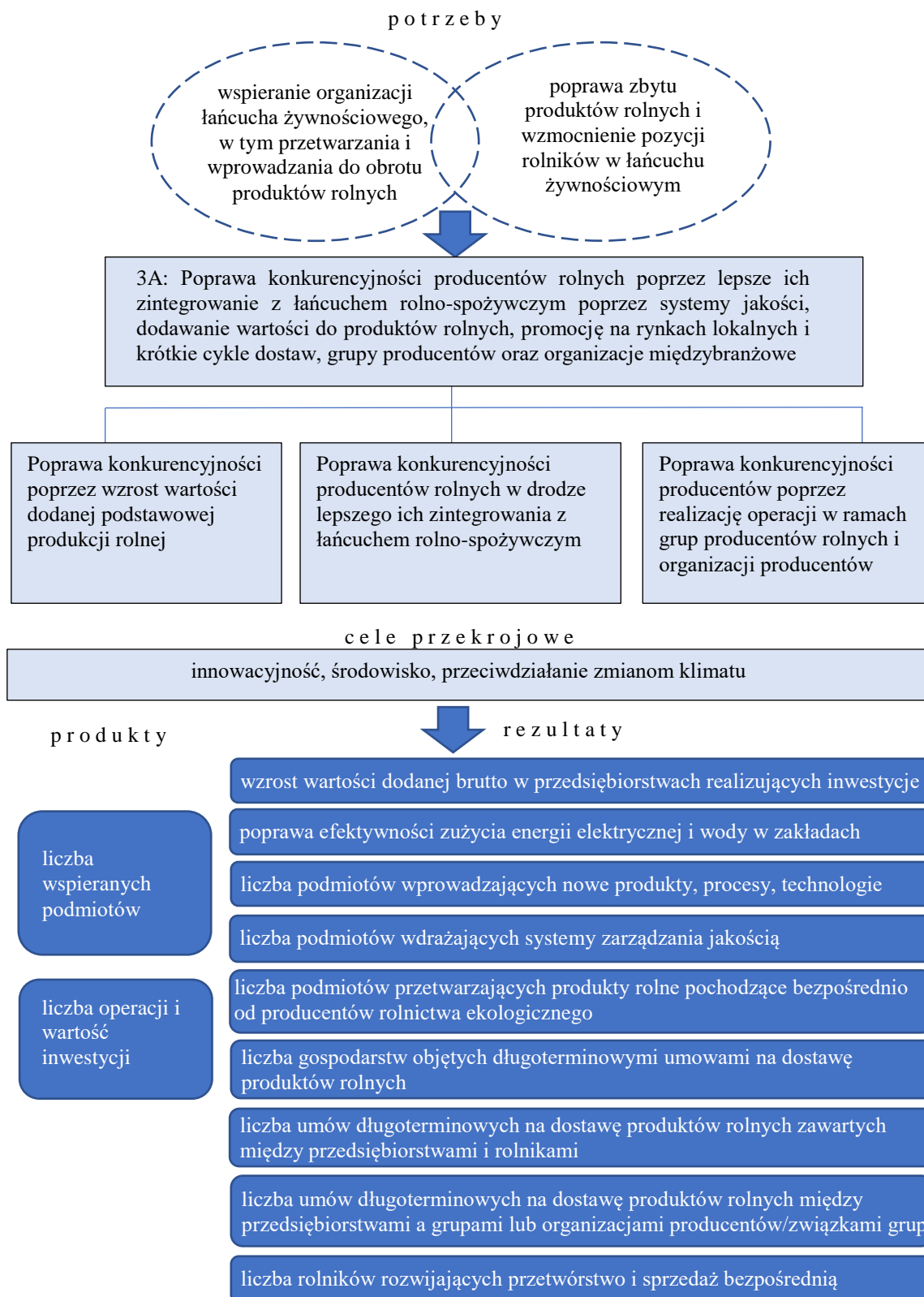
Źródło: PROW 2014-2020.

A. w wersji z aktualizacjami z dn. 21.12.2022, s. 838.

B. w wersji z aktualizacjami z dn. 14.09.2023 r., s. 841.

Od rozpoczęcia realizacji poddziałania do aktualizacji PROW 2014-2020 w dniu 14 września 2023 roku, w ocenach wdrażania poddziałania 4.2 obowiązywały wartości wskaźników produktu, które wyszczególnione zostały w pierwotnej wersji PROW. Wartości te utrzymywane były w trakcie kolejnych aktualizacji, w tym w trakcie aktualizacji z dn. 21.12.2022 r.. W związku z tym dla okresu do końca 2022 roku pierwotne wartości wskaźników produktu (kolumna A w tabeli 1) stanowią właściwą podstawę oceny efektywności kontraktowania i wydatkowania środków z poddziałania. Zmiany wprowadzone w aktualizacji PROW z września 2023 r. odzwierciedlały potrzebę lepszego dopasowania dostępnych środków do potrzeb wnioskodawców zgłaszanych w ramach poszczególnych działań i poddziałań. Efektem tych zmian były przesunięcia środków oraz nowe wskaźniki produktu dla poddziałania 4.2 (wartości wskazane w kolumnie B tabeli 1). Nowe wskaźniki produktu będą więc podstawą oceny efektywności kontraktowania i wydatkowania środków z poddziałania 4.2 w kolejnych latach, od 2023 do 2025 roku łącznie.

Rys. 1. Logika interwencji w ramach poddziałania 4.2 „Przetwórstwo i marketing produktów rolnych” w ramach PROW 2014-2020



Źródło: oprac. własne na podstawie PROW 2014-2020 i formularzy wniosków o przyznanie pomocy w ramach poddziałania 4.2.

W procesie ewaluacji działań i operacji służących realizacji celu 3A kluczowa jest ocena, w jakim stopniu podjęte interwencje przyczyniły się do „poprawy konkurencyjności objętych wsparciem producentów rolnych poprzez lepsze ich zintegrowanie z łańcuchem rolno-spożywczym poprzez systemy jakości, dodawanie wartości do produktów rolnych, promocję na rynkach lokalnych i krótkie cykle dostaw, grupy producentów oraz organizacje międzybranżowe”. Dla analizowanej interwencji 4.2 źródłem informacji w procesie oceny tych efektów są dane na temat wartości dodanej brutto planowanej do osiągnięcia w roku zakończenia operacji, zmiany zużycia energii elektrycznej i wody w zakładach, wprowadzanych innowacjach, wdrażanych systemach jakości, informacja o liczbie i zakresie umów łączących beneficjentów z rolnikami, w tym w ramach systemów rolnictwa ekologicznego, jak również informacja o charakterze relacji łączących rolników z przetwórcami i/lub innymi podmiotami zajmującymi się wprowadzaniem produktów rolnych do obrotu, organizacji działalności międzybranżowej i działalności w ramach grup producenckich, oraz zaangażowaniu rolników w działalność przetwórczą i sprzedaż bezpośrednią (Rys. 1).

Na dokumentację programową i wdrożeniową poddziałania 4.2 składają się ustawy krajowe, rozporządzenia horyzontalne PROW, rozporządzenia wykonawcze MRiRW oraz ogłoszenia instytucji wdrażającej ARiMR. Podstawą prawną wdrażania poddziałania jest ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020 (Dz. U. poz. 349 i 1888 oraz z 2016 r. poz. 337) oraz ustawy ją zmieniające.

Szczegółowe warunki i tryb przyznawania oraz wypłaty pomocy finansowej w ramach poddziałania 4.2 określone zostały w rozporządzeniu wykonawczym Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 5 października 2015 roku, które w kolejnych latach – w celu usprawnienia procesu wdrażania poddziałania – było kilkakrotnie nowelizowane (dalej rozporządzenie wykonawcze.)⁶. Zmiany takie wprowadzono w lipcu i październiku 2016 r., w lutym i czerwcu 2017 r., w maju i grudniu 2018 r., w czerwcu 2019 r., w styczniu i październiku 2020 r. oraz we wrześniu 2021 r. Przepisy istotne dla procesu wdrażania poddziałania znajdują się ponadto w rozporządzeniach w sprawie limitów środków dostępnych w poszczególnych województwach lub latach.

⁶ Rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 5 października 2015 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania oraz wypłaty pomocy finansowej w ramach poddziałania "Wsparcie inwestycji w przetwarzanie produktów rolnych, obrót nimi lub ich rozwój" objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 (Dz.U. 2015, poz. 1581), wersja ujednolicona wraz ze zmianami (Dz. U. 2022, poz. 1538).

5 Wyniki badań

5.1 Analiza założeń programowych

Sposób zdefiniowania beneficjentów

Podmioty uprawnione do uzyskania wsparcia w ramach poddziałania 4.2 wskazane zostały w §2 ust. 1 pkt 1-3 rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dn. 5 października 2015 r. Paragraf ten w pierwotnej wersji rozporządzenia (Dz.U. 2015, poz. 1581) wskazywał na dwie podstawowe grupy docelowe poddziałania 4.2: a) osobę fizyczną, osobę prawną lub jednostkę organizacyjną nieposiadającą osobowości prawnej, działającą jako **przedsiębiorca prowadzący mikro, małe lub średnie przedsiębiorstwo** zajmujące się przetwórstwem i wprowadzaniem do obrotu produktów rolnych, oraz b) **rolnika będącego osobą fizyczną, domownika lub małżonka tego rolnika** decydującego się na rozpoczęcie działalności gospodarczej w zakresie przetwarzania produktów rolnych. Beneficjentami w obu wskazanych grupach mogły być podmioty wykonujące (przedsiębiorstwa) oraz rozpoczynające (rolnicy) działalność w zakresie co najmniej jednego z rodzajów działalności przetwórczej wymienionych w wykazie określonym w załączniku nr 1 do rozporządzenia lub w zakresie działalności przetwórczej roślin na produkty, które są wykorzystywane na cele energetyczne.

Definicja beneficjentów z grupy przedsiębiorstw wskazuje, że mogły to być podmioty prowadzące działalność w zakresie przetwórstwa rolno-spożywczego lub w zakresie wprowadzania produktów rolnych do obrotu. W przypadku drugiej kategorii beneficjentów (rolników, domowników lub małżonków rolnika) wsparcie dotyczyło wyłącznie podejmowania działalności w zakresie przetwórstwa. W 2018 roku, dwa lata po przyjęciu ustawy o rolniczym handlu detalicznym, rozszerzono jednak grupę docelową beneficjentów poddziałania drugiej kategorii o rolników i ich małżonków prowadzących lub podejmujących działalność przetwórczą oraz **realizujących sprzedaż bezpośrednią wytworzonych przez siebie produktów rolnych w ramach rolniczego handlu detalicznego**⁷. Tym samym w grupie beneficjentów poddziałania pojawiły się podmioty nieposiadające zarejestrowanej działalności gospodarczej (w związku ze zwolnieniem rolników podejmujących małe przetwórstwo i sprzedaż w ramach RHD z obowiązku zakładania firmy). Warto w tym miejscu przypomnieć, że rolniczy handel detaliczny jako forma sprzedaży żywności przez rolników na małą skalę funkcjonuje w Polsce od

⁷ Rozporządzenie MRiRW z dn. 29.05.2018 r. zmieniające rozporządzenie z dn. 5.10.2015 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania oraz wypłaty pomocy finansowej w ramach poddziałania 4.2.

1.01.2017 roku. Zgodnie z zapisami wprowadzonymi do ustawy o bezpieczeństwie żywności i żywienia, RHD polega na produkcji żywności pochodzącej w całości lub części z własnej uprawy, hodowli lub chowu podmiotu działającego na rynku spożywczym oraz na zbywaniu takiej żywności konsumentowi finalnemu lub do zakładów prowadzących handel detaliczny z przeznaczeniem dla konsumenta finalnego.

Kolejne zmiany w sposobie zdefiniowania beneficjentów poddziałania 4.2, wprowadzone po przedłużeniu realizacji PROW, dotyczyły przedsiębiorstw. W 2021 roku do grupy docelowej dodano również **przedsiębiorstwa duże** zajmujące się przetwórstwem i wprowadzaniem do obrotu gotowej paszy dla zwierząt gospodarskich lub przetwórstwem roślin na produkty, które są wykorzystywane na cele energetyczne⁸.

Biorąc pod uwagę zmiany wprowadzone w kolejnych latach do rozporządzenia i przywołanego paragrafu, adresatami wsparcia w ramach poddziałania 4.2 mogły być następujące podmioty:

- osoba fizyczna, osoba prawna lub jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej, działająca jako **przedsiębiorca prowadzący mikro, małe lub średnie przedsiębiorstwo** wykonujący działalność w zakresie przetwarzania lub wprowadzania do obrotu produktów rolnych objętych załącznikiem I do Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, w tym produktów będących wynikiem tego przetwarzania, w zakresie co najmniej jednego z rodzajów działalności wymienionych w wykazie określonym w załączniku nr 1 do rozporządzenia z 2015 r. lub w zakresie przetwórstwa roślin na produkty, które są wykorzystywane na cele energetyczne, albo osoba fizyczna, osoba prawna lub jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej, działająca jako **przedsiębiorca prowadzący duże przedsiębiorstwo**, jednak wyłącznie w zakresie przetwarzania lub wprowadzania do obrotu gotowej paszy dla zwierząt gospodarskich lub w zakresie przetwórstwa roślin na produkty, które są wykorzystywane na cele energetyczne (§2 ust. 1 pkt 1), (dalej MŚP)⁹;
- **rolnik będący osobą fizyczną, domownik lub małżonek tego rolnika** podejmujący (rozpoczynający) działalność w zakresie przetwarzania produktów rolnych objętych załącznikiem I do Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej w zakresie co najmniej jednego z rodzajów działalności wymienionych w wykazie

⁸ Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dn. 29.09.2021 r. zmieniające rozporządzenie z dn. 5.10.2015 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania oraz wypłaty pomocy finansowej w ramach poddziałania 4.2.

⁹ W grupie tej uwzględnione również MŚP działające jako związki grup producentów rolnych lub zrzeszenia organizacji producentów.

określonym w załączniku nr 1a do rozporządzenia lub w zakresie przetwórstwa roślin na produkty, które są wykorzystywane na cele energetyczne (§2 ust. 1 pkt 2), (dalej PKD);

- **rolnik będący osobą fizyczną lub małżonek tego rolnika** wykonujący lub podejmujący wykonywanie działalności w zakresie przetwarzania i zbywania przetworzonych produktów rolnych w ramach rolniczego handlu detalicznego, w odniesieniu do produktów wskazanych w rozporządzeniu MRiRW z 16.12.2016 r. w sprawie maksymalnej ilości żywności zbywanej w ramach rolniczego handlu detalicznego oraz zakresu i sposobu jej dokumentowania (§2 ust. 1 pkt 3), (dalej RHD).

Analizując przywołane przepisy należy podkreślić, że sposób zdefiniowania beneficjentów poddziałania 4.2 był czytelny i nie pozostawiał wątpliwości, jakie podmioty mogły uzyskać dofinansowanie. Wykorzystano wiele różnych specyfikacji do określenia podmiotów uprawnionych do wsparcia: 1) typ podmiotu, 2) rola podmiotu w kontekście działalności gospodarczej i w gospodarstwie rolnym, 3) wielkość przedsiębiorstwa, 4) zakres działalności podmiotów, 5) rodzaj produkcji rozwijanej bądź podejmowanej przez podmioty, 6) status rozpoczęcia i prowadzenia działalności.

Tabela 3. Sposób zdefiniowania beneficjentów poddziałania 4.2

Element definicji	Opis
typ podmiotu	wskazanie, że beneficjentem może być osoba fizyczna, osoba prawna lub jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej
rola podmiotu	odniesienie się do roli, jaką podmiot pełni w kontekście działalności gospodarczej i w ramach gospodarstwa rolnego; uwzględnione takie role jak przedsiębiorca, rolnik, domownik lub małżonek rolnika
wielkość przedsiębiorstwa	określenie rozmiaru przedsiębiorstwa uprawnionego do wsparcia – wprowadzenie podziału na mikro, małe i średnie przedsiębiorstwa a duże przedsiębiorstwa
zakres działalności	wskazanie, że wspierana działalność może obejmować przetwarzanie produktów rolnych, wprowadzanie produktów rolnych do obrotu, sprzedaż w ramach rolniczego handlu detalicznego
produkty rolne	ograniczenie wsparcia do podmiotów zajmujących się przetwórstwem, wprowadzaniem do obrotu i RHD produktów rolnych wskazanych w rozporządzeniu
status rozpoczęcia/prowadzenia działalności	uwzględnienie w definicji podmiotów prowadzących już działalność w zakresie przetwórstwa i wprowadzania produktów rolnych (przedsiębiorstwa) oraz podmiotów zamierzających rozpocząć prowadzenie działalności (rolnicy)

Źródło: oprac. własne. na podstawie rozporządzenia wykonawczego z 2015 r. w wersji ujednoliconej wraz ze zmianami (Dz. U. 2022, poz. 1538).

Warto zauważyć, że grupa docelowa beneficjentów poddziałania nie objęła przedsiębiorców, którzy nie realizowali wcześniej działalności w zakresie przetwórstwa rolno-spożywczego i wprowadzania produktów rolnych do obrotu. Takie zawężenie

oznaczało, że ze wsparcia nie mogły skorzystać m.in. startupy i inni innowatorzy zainteresowani wprowadzaniem nowych produktów i usług na rynek rolno-spożywczy. Zgodnie z zasadami wydatkowania funduszy UE, możliwości wspierania podmiotów, które nie posiadają udokumentowanej historii działalności, w tym nie mogą wykazać się danymi na temat obrotów i zatrudnienia, są ograniczone. Równocześnie, zgodnie z przyjętą definicją do wsparcia ze środków 4.2 zakwalifikowani zostali rolnicy rozpoczynający działalność w zakresie przetwórstwa i sprzedaży detalicznej. Jak jednak wynika z analiz prezentowanych w dalszej części raportu, ta grupa beneficjentów nie była odpowiednio przygotowana do skorzystania ze wsparcia (stosunkowo niska liczba podpisanych umów, niski poziom wykorzystania środków dostępnych w ramach przyznanych limitów). Biorąc pod uwagę główne cele działania (poprawa konkurencyjności producentów rolnych poprzez lepsze ich zintegrowanie z łańcuchem rolno-spożywczym), zasadne byłoby uwzględnienie w grupie beneficjentów poddziałania podmiotów, które nie prowadziły wcześniej działalności w sektorze rolno-spożywczym, jednak posiadają odpowiednie zasoby i kompetencje w zakresie zarządzania, które pozwoliłyby skoncentrować się na innowacjach wzmacniających konkurencyjność w sektorze przetwórstwa. **Jednym z podstawowych narzędzi wspierających innowacje i konkurencyjność są obecnie technologie cyfrowe (m.in. platformy e-commerce i systemy traceability wzmacniające pozycję rolników w łańcuchu dostaw żywności).** Szczególnie startupy jako podmioty funkcjonujące w dynamicznych i innowacyjnych środowiskach biznesowych mają umiejętność identyfikowania nowych nisz rynkowych i rozwijania usług dla różnych grup odbiorców. W tym kontekście, wykluczenie startupów i innych innowatorów z grupy beneficjentów MŚP ograniczyło możliwości wzrostu i innowacji w sektorze przetwórstwa rolno-spożywczego i wprowadzania produktów rolnych do obrotu.

Podsumowując, choć w definicji beneficjentów poddziałania uwzględnione zostały najważniejsze grupy działające w sektorze rolno-spożywczym - przedsiębiorstwa posiadające określony dorobek i rolnicy zamierzający rozwijać przetwórstwo, w niepełnym stopniu uwzględniony został zarówno kontekst społeczno-gospodarczy działań na rzecz wzmacniania konkurencyjności, jak i nowe trendy technologiczne, które mogłyby przynieść znaczące korzyści w zakresie innowacji i efektywności sektora. Szczególnie w przypadku działań skierowanych na poprawę konkurencyjności sektora, istotne byłoby elastyczne podejście, pozwalające na wsparcie również tych podmiotów (np. start-upów), które byłyby w stanie wprowadzić nowe technologie i innowacyjne rozwiązania (zarówno na poziomie przetwórstwa, jak i obrotu produktami rolno-spożywczymi).

Zakres i warunki udzielania pomocy

Wsparciem objęto materialne lub niematerialne inwestycje dotyczące przetwarzania i wprowadzania do obrotu na poziomie handlu hurtowego produktów rolnych objętych załącznikiem I do Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej oraz inwestycje podmiotów zajmujących się przetwarzaniem i zbywaniem produktów rolnych w ramach rolniczego handlu detalicznego. Zakres wsparcia określony został poprzez odniesienie do rodzajów działalności kwalifikującej się do pomocy w treści Rozporządzenia wykonawczego z 2015 r. oraz w załączniku nr 1 do tego Rozporządzenia, (dla beneficjentów z grupy MŚP) oraz w załączniku nr 1a dla rolników, domowników lub małżonków rolnika podejmujących działalność w zakresie przetwórstwa. W przypadku rolników i małżonków rolnika podejmujących działalność w zakresie rolniczego handlu detalicznego, wskazano produkty, które kwalifikowały do ubiegania się o wsparcie poprzez odniesienie do załącznika nr 1, załącznika nr 2 i lp. 1–7, 12 i 13, załącznika nr 3 i lp. 1–5 oraz załącznika nr 4 i lp. 1–4, 6 i 7 do rozporządzeniu MRiRW z 16.12.2016 r. w sprawie maksymalnej ilości żywności zbywanej w ramach rolniczego handlu detalicznego oraz zakresu i sposobu jej dokumentowania (Dz. U. poz. 2159)¹⁰. Rodzaje działalności objęte wsparciem według grup beneficjentów prezentuje tabela 2.

Tabela 4. Rodzaje działalności objęte pomocą w ramach poddziałania 4.2 PROW 2014-2020

Typy beneficjentów	Rodzaje działalności (produkty)
MŚP	10.11.Z Przetwarzanie i konserwowanie mięsa, z wyłączeniem mięsa z drobiu – w zakresie uboju dotyczy działalności objętej rozporządzeniem Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 19 maja 2010 r. w sprawie niektórych wymagań weterynaryjnych, jakie powinny być spełnione przy produkcji produktów pochodzenia zwierzęcego w rzeźniach o małej zdolności produkcyjnej (Dz. U. z 2020 r. poz. 1287) i rozporządzeniem Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 20 grudnia 2019 r. w sprawie niektórych wymagań weterynaryjnych, jakie powinny być spełnione przy produkcji produktów pochodzenia zwierzęcego w rzeźniach o małej zdolności produkcyjnej, położonych na terenie gospodarstw (Dz. U. z 2020 r. poz. 56) lub dotyczy realizacji inwestycji nieprzyczyniającej się do wzrostu mocy produkcyjnych zakładu przetwórczego do poziomu wykraczającego poza maksymalne limity wskazane w tych rozporządzeniach 10.12.Z Przetwarzanie i konserwowanie mięsa z drobiu – w zakresie uboju nie dotyczy działalności w zakresie nieobjętym rozporządzeniem Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 19 maja 2010 r. w sprawie niektórych wymagań weterynaryjnych, jakie powinny być spełnione przy produkcji produktów pochodzenia zwierzęcego w rzeźniach o małej zdolności produkcyjnej i rozporządzeniem Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 20 grudnia 2019 r. w sprawie niektórych wymagań weterynaryjnych, jakie powinny być spełnione przy produkcji produktów pochodzenia zwierzęcego w rzeźniach o małej zdolności produkcyjnej, położonych na terenie gospodarstw lub dotyczy realizacji

¹⁰ Ze wsparcia wyłączono kilka rodzajów produktów – pieczywo, pieczywo cukiernicze, ciasta i ciastka oraz wyroby cukiernicze, przyprawy, gotowe posiłki (potrawy) niemięsne, mięsne oraz zawierające równocześnie produkty pochodzenia niezwierzęcego i zwierzęcego, napoje bezalkoholowe, produkty rybołówstwa i żywe ślimaki.

	<p>inwestycji nieprzyczyniającej się do wzrostu mocy produkcyjnych zakładu przetwórczego do poziomu wykraczającego poza maksymalne limity wskazane w tych rozporządzeniach</p> <p>10.13.Z Produkcja wyrobów z mięsa, włączając wyroby z mięsa drobiowego</p> <p>10.31.Z Przetwórstwo i konserwowanie ziemniaków</p> <p>10.32.Z Produkcja soków z owoców i warzyw</p> <p>10.39.Z Pozostałe przetwarzanie i konserwowanie owoców i warzyw</p> <p>10.41.Z Produkcja olejów i pozostałych tłuszczów płynnych</p> <p>10.51.Z Przetwórstwo mleka i wyrób serów</p> <p>10.61.Z Wytwarzanie produktów przemiału zbóż</p> <p>10.62.Z Wytwarzanie skrobi i produktów skrobiowych – dotyczy podmiotów zajmujących się działalnością w zakresie przetwarzania ziemniaków lub zboża na skrobię</p> <p>10.89.Z Produkcja pozostałych artykułów spożywczych, gdzie indziej niesklasyfikowana – dotyczy podmiotów zajmujących się działalnością w zakresie produkcji wyrobów z jaj</p> <p>10.89.Z Produkcja pozostałych artykułów spożywczych, gdzie indziej niesklasyfikowana – dotyczy podmiotów zajmujących się działalnością w zakresie przetwórstwa miodu</p> <p>10.91.Z Produkcja gotowej paszy dla zwierząt gospodarskich</p> <p>10.92.Z Produkcja gotowej karmy dla zwierząt domowych</p> <p>11.01.Z Destylowanie, rektyfikowanie i mieszanie alkoholi – dotyczy podmiotów zajmujących się działalnością w zakresie produkcji alkoholu etylowego, po przetworzeniu przeznaczonego do spożycia</p> <p>11.02 Produkcja win gronowych</p> <p>11.03.Z Produkcja cydru i pozostałych win owocowych, z wyłączeniem produkcji wyrobów winopochodnych i winopodobnych</p> <p>13.10.D Produkcja przędzy z pozostałych włókien tekstylnych, włączając produkcję nici – dotyczy podmiotów zajmujących się działalnością w zakresie wydobywania włókna ze słomy lnianej i konopnej</p> <p>20.14.Z Produkcja pozostałych podstawowych chemikaliów organicznych – dotyczy podmiotów zajmujących się działalnością w zakresie produkcji alkoholu etylowego nieprzeznaczonego do spożycia</p> <p>46.21.Z Sprzedaż hurtowa zboża, nieprzetworzonego tytoniu, nasion i pasz dla zwierząt – dotyczy podmiotów zajmujących się działalnością w zakresie sprzedaży hurtowej zboża, rzepaku, szyszek chmielu lub wprowadzania do obrotu materiału siewnego roślin rolniczych i warzywnych</p> <p>46.22.Z Sprzedaż hurtowa kwiatów i roślin</p> <p>46.31.Z Sprzedaż hurtowa owoców i warzyw</p> <p>46.32.Z Sprzedaż hurtowa mięsa i wyrobów z mięsa</p> <p>46.33.Z Sprzedaż hurtowa mleka, wyrobów mleczarskich, jaj, olejów i tłuszczów jadalnych – dotyczy podmiotów zajmujących się działalnością w zakresie sprzedaży hurtowej mleka i wyrobów mleczarskich</p> <p>52.10.B Magazynowanie i przechowywanie pozostałych towarów – dotyczy podmiotów zajmujących się działalnością w zakresie usługowego zamrażania i przechowywania produktów rolnych</p> <p>Przetwórstwo roślin na produkty wykorzystywane na cele energetyczne</p>
PKD	<p>Rodzaje działalności w zakresie przetwórstwa jak wskazane dla MŚP, wyłączenie działalności związanej ze sprzedażą hurtową, uwzględnienie działalności</p> <p>52.10 B. Magazynowanie i przechowywanie pozostałych towarów – dotyczy podmiotów zajmujących się działalnością w zakresie usługowego zamrażania i przechowywania produktów rolnych</p>
RHD	<p>1. Surowce pochodzenia niezwierzęcego (124 produkty, w tym warzywa, owoce, zboża, strączkowe, zioła, pieczarki, boczniaki, orzechy), 2. Przetwory z owoców (soki owocowe, dżemy, owoce suszone, inne), 3. Przetwory z warzyw (kiszonki warzywne, marynaty warzywne, soki warzywne, inne), 4. Przetwory z owoców i warzyw, w tym soki , 5. Przetwory z warzyw i grzybów, 6. Przetwory z grzybów, 7. Przetwory z orzechów, 8. Przetwory zbożowe (mąki, kasze, płatki, otręby, inne), 9. Koncentraty spożywcze (koncentraty warzywne, syropy owocowe, inne), 10. Oleje, 11. Mleko surowe albo mleko surowe i siara, 12. Surowa śmietana, 13. Jaja od drobiu, 14. Jaja od ptaków bezgrzebieniowych, 15. Produkty pszczele nieprzetworzone, w tym miód, pyłek pszczeli, pierzga, mleczko pszczele), 16. Świeże mięso wołowe, wieprzowe, baranie,</p>

kozie, końskie, lub produkowane z tego mięsa surowe wyroby mięsne lub mięso mielone, 17. Świeże mięso drobiowe lub zajęczaków, lub produkowane z tego mięsa surowe wyroby mięsne lub mięso mielone, 18. Świeże mięso zwierząt dzikich utrzymywanych w warunkach fermowych lub produkowane z tego mięsa surowe wyroby mięsne lub mięso mielone, 19. Produkty mięsne, 20. Produkty mleczne lub produkty na bazie siary łącznie, 21. Produkty jajeczne

Źródło: oprac. własne na podstawie przepisów Rozporządzenia z 2015 r. (w wersji ujednoliconej z 2022 r.) oraz Rozporządzenia z 2016 r. w sprawie RHD.

Pomoc przyznawana była w wysokości do 50% kosztów kwalifikowalnych. Określono przy tym maksymalne kwoty wsparcia dla uprawnionych grup beneficjentów oraz minimalną wysokość pomocy przyznawaną na realizację jednej operacji. Finansowy zakres wsparcia różnił się w poszczególnych grupach - najwyższa kwota limitu dotyczyła wnioskodawców będących związkami grup producentów rolnych lub zrzeszeniami organizacji producentów. W kolejnych latach podniesiono wysokość limitu dla grupy przedsiębiorstw (po dopuszczeniu do grupy uprawnionych przedsiębiorstw dużych) oraz dla rolników podejmujących działalność w zakresie przetwórstwa PKD (tabela 3).

Tabela 5. Wysokości limitów oraz minimalna wysokość pomocy na realizację jednej operacji w ramach poddziałania 4.2 PROW 2014-2020

Podmioty uprawnione do wsparcia	Wysokość limitu na podmiot (zł)		Minimalna wysokość pomocy na jedną operację (zł)	
	A.	B.	A.	B.
MŚP	3 000 000	10 000 000	100 000	100 000
MŚP - związki grup producentów rolnych lub zrzeszenia organizacji producentów	15 000 000	15 000 000	100 000	100 000
PKD	300 000	500 000	10 000	10 000
RHD	-	200 000	-	10 000

Źródło: oprac. własne na podstawie Rozporządzeń Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi (Dz.U. 2015, poz. Dz. U. 2022, poz)

- A. Rozporządzenie wykonawcze z 2015 r. (Dz.U. 2015, poz.1581)
- B. Ujednolicony tekst rozporządzenia wykonawczego (Dz. U. 2022, poz. 1538)

Podstawowe warunki udzielania pomocy z poddziałania 4.2 wskazane zostały w §2 ust. 1 pkt 1-3. W przypadku przedsiębiorstw (§2 ust. 1 pkt 1) podstawowym warunkiem było prowadzenie działalności gospodarczej w zakresie przetwórstwa lub wprowadzania produktów rolnych do obrotu. Tym samym przedsiębiorcy, którzy dopiero planowali podjęcie działalności zostali – jak już wskazywano – wykluczeni z możliwości starania się o wsparcie. W przypadku drugiej grupy beneficjentów (§2 ust. 1 pkt 2) – rolników, domowników lub współmałżonków rolników - wsparcie mogło być kierowane wyłącznie do tych podmiotów, które planowały rozpocząć działalność. Warunkiem uzyskania

wsparcia w przypadku trzeciej grupy beneficjentów było prowadzenie bądź podjęcie działalności w ramach RHD.

Rozporządzenie z 2015 r. określało również szczegółowe warunki, jakie spełnić musieli adresaci wsparcia, by możliwe było przyznanie pomocy z poddziałania 4.2. W przypadku beneficjentów z grupy MŚP warunkiem było:

- a) działanie jako przedsiębiorca prowadzący mikro, małe lub średnie przedsiębiorstwo, w rozumieniu definicji zawartych w rozporządzeniu Komisji (UE) nr 651/2014,
- b) prowadzenie działalności w zakresie co najmniej jednego z rodzajów działalności wymienionych w załączniku nr 1 do Rozporządzenia z 2015 r.,
- c) zdolność do zrealizowania operacji i osiągnięcia jej celów,
- d) posiadanie nadanego numeru identyfikacyjnego zgodnie z przepisami o krajowym systemie ewidencji producentów, ewidencji gospodarstw rolnych i ewidencji wniosków o przyznanie płatności.

Dla beneficjentów z grupy MŚP wskazany był również warunek negatywny – podmioty nie mogły uzyskać wsparcia, jeśli były uznanymi organizacjami producentów owoców i warzyw, których program operacyjny uwzględniał realizację zadań inwestycyjnych w zakresie zbieżnym z zakresem poddziałania 4.2. Warunek zdolności do realizacji operacji oceniany był na podstawie dotychczasowych i prognozowanych wyników finansowych wnioskodawcy oraz możliwości sfinansowania realizacji operacji, w tym ze środków pochodzących z kredytu lub pożyczek, jak również biorąc pod uwagę posiadane zasoby rzeczowe i ludzkie. Źródłem informacji były dane zawarte w biznesplanach, które obowiązkowo załączane były do wniosków. Jak we wszystkich programach współfinansowanych ze środków europejskich warunkiem przyznania wsparcia było również wykazanie, że zakładane przez wnioskodawców operacje nie będą mogły być zrealizowane bez udziału środków publicznych (brak efektu *deadweight*). Warunkiem wsparcia operacji było również wykazanie, że są one uzasadnione ekonomicznie, w tym pod względem racjonalności kosztów. Zdolność

W przypadku drugiej grupy beneficjentów (rolników PKD), wymagane było spełnienie tych samych warunków, jakie stawiane były podmiotom z grupy MŚP. Od wnioskodawców z grupy PKD wymagano również, by podlegali ubezpieczeniu społecznemu rolników w pełnym zakresie. Określonym w rozporządzeniu warunkiem przyznania pomocy był również brak rejestracji w Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej lub Krajowym Rejestrze Sądowym na rok przed złożeniem

wniosku. W ten sposób planowano spełnić wymóg związany z dopuszczeniem do wsparcia podmiotów PKD, które planowały rozpoczęcie działalności.

Uprawnionych z grupy MŚP i grupy PKD dotyczył również wymóg zawierania umów długoterminowych z producentami rolnymi, grupami producentów rolnych, związkami grup producentów rolnych, podmiotami wstępnie przetwarzającymi produkty rolne, które nabywają surowce od producentów rolnych na podstawie umów. W umowach tych zawarty miał być mechanizm ustalania cen nabycia produktów rolnych. Umowy (zawierane co najmniej na 1 rok) miały być utrzymywane przynajmniej przez okres 5 lat od dnia dokonania płatności końcowej i dotyczyć co najmniej 50% ilości produktów rolnych przeznaczonych do zamrażania, przechowywania, produkcji lub sprzedaży hurtowej. Podmioty, które planowały zawierać co najmniej trzyletnie umowy na poziomie przekraczającym 75% całkowitej ilości surowców wykorzystywanych w planowanej produkcji, otrzymywały dodatkowe punkty. Niektóre podmioty ze względu na własną produkcję, charakter bądź specyfikę prowadzonej działalności zostały wyłączone z wymogu zawierania umów z producentami rolnymi (podmioty przetwarzające produkty wyprodukowane we własnym gospodarstwie, podmioty zajmujące się przetwórstwem miodu, produktów runa leśnego oraz dziczyzny oraz podmioty zajmujące się przetwórstwem produktów ubocznych pochodzenia zwierzęcego).

Odbiorcy z grupy RHD, podobnie jak odbiorcy z grupy PKD, na wsparcie mogli liczyć jeśli podlegali ubezpieczeniu rolniczemu w pełnym zakresie, wykazali się zdolnością zrealizowania operacji i osiągnięcia jej celów (oceniając na podstawie informacji i danych zawartych w biznesplanie) i posiadali numer identyfikacyjny. Dostęp do wsparcia otrzymały te jednostki, które zajmowały się przetwarzaniem i zbywaniem produktów wskazanych w załącznikach do Rozporządzenia o RHD z 2016 r. (zestawienie w tabeli 2).

Rzeczowy zakres wsparcia określały rodzaje inwestycji, które kwalifikowały się do wsparcia. Zgodnie z §6 ust. 1 do kosztów kwalifikowanych można było zaliczyć koszty:

1. budowy, rozbudowy, nadbudowy, przebudowy lub remontu połączonego z modernizacją: a) budynków i budowli wykorzystywanych do produkcji, magazynowania, handlu hurtowego lub kontroli laboratoryjnej produktów rolnych (obiektów podstawowych), b) budynków i budowli infrastruktury technicznej związanej z użytkowaniem obiektów podstawowych, c) pomieszczeń higieniczno-sanitarnych, d) pomieszczeń administracyjnych stanowiących integralną część obiektów podstawowych w części nieprzekraczającej 10% całkowitej powierzchni tych obiektów, e) dotyczące inwestycji związanych z

ochroną środowiska i przeciwdziałaniem zmianom klimatu, wymienionych w załączniku nr 3 do rozporządzenia, f) pomieszczeń pomocniczych służących przygotowaniu posiłków i pomieszczeń gospodarczych służących do przechowywania produktów żywnościowych;

2. zakupu (wraz z instalacją lub leasingu zakończonego przeniesieniem prawa własności) a) maszyn lub urządzeń do: magazynowania lub przygotowania produktów rolnych do przetwarzania, przetwarzania produktów rolnych, magazynowania produktów rolnych lub półproduktów oraz przygotowania ich do sprzedaży, przetwarzania lub magazynowania produktów rolnych wyposażonych w instalacje związane z ochroną środowiska i przeciwdziałaniem zmianom klimatu, b) aparatury pomiarowej, kontrolnej oraz sprzętu do sterowania procesem produkcji lub magazynowania, c) oprogramowania służącego do zarządzania przedsiębiorstwem lub sterowania procesem produkcji, lub magazynowania, d) wyposażenia niezbędnego do prowadzenia działalności w zakresie przetwarzania i zbywania przetworzonych produktów rolnych;
3. wdrożenia systemów zarządzania jakością;
4. rat zapłaconych z tytułu wykonania umowy leasingu.

Wskazany zakres rzeczowy wsparcia odpowiadał celom związanym ze zwiększaniem efektywności produkcji i konkurencyjności w sektorze. Modernizacja infrastruktury produkcyjnej, takiej jak budynki i budowle wykorzystywane do produkcji, magazynowania czy kontroli jakości, bezpośrednio przyczynia się do zwiększania wydajności. Również wdrożenie systemów zarządzania jakością jest kluczowe dla zapewnienia wysokich standardów produkcji, co jest szczególnie istotne dla poprawy pozycji konkurencyjnej na rynkach. Ponadto, zakup nowoczesnych maszyn i urządzeń, w tym tych związanych z ochroną środowiska, oraz oprogramowania do zarządzania procesem produkcji, jest istotne w kontekście automatyzacji, efektywności energetycznej i zmniejszenia wpływu na środowisko. **Przeprowadzony przegląd pokazuje więc, że zakres i warunki udzielania pomocy zostały szczegółowo określone i podporządkowane realizacji głównych celów poddziałania.** Skupienie pomocy na działalności związanej z przetwarzaniem i wprowadzaniem do obrotu produktów rolnych było zgodne z zakładanym celem zwiększania ich wartości dodanej. Ponadto, mocno wyeksponowane zostały te warunki, które miały zapewniać ściślejszą integrację w łańcuchu rolno-spożywczym (obowiązek zawierania umów długoterminowych). Wspierane branże obejmowały rodzaje działalności, które miały największy wpływ na dochodowość producentów rolnych w Polsce. Równocześnie, w trakcie wdrażania

poddziałania 4.2 wprowadzono na listę dodatkowe rodzaje działalności (np. produkcja gotowej paszy dla zwierząt gospodarskich bez GMO), co pokazywało, że założenia podziałania dopasowywane były do zmieniających się potrzeb w sektorze.

Z drugiej strony, nie uwzględniono jednak innych rodzajów inwestycji, które mają równie istotne znaczenie dla budowania i wzmocnienia potencjału konkurencyjnego w sektorze. W gospodarce opartej na wiedzy kluczowe pozostają inwestycje w środki niematerialne. Wśród rodzajów inwestycji zakwalifikowanych do wsparcia nie uwzględniono jednak działań na rzecz rozwoju i integracji technologii cyfrowych, których znaczenie wyraźnie rosło w ostatnich latach (zarówno w związku z ich pozytywnym wpływem na konkurencyjność, jak i na zrównoważony rozwój). **Istotnym mankamentem był brak inwestycji w skalowalność infrastruktury IT w przedsiębiorstwach sektora.** Brak wystarczających inwestycji w tym obszarze skutkuje gorszym przygotowaniem przedsiębiorstw do efektywnego zarządzania zasobami. Skalowalna infrastruktura IT pozwala na szybsze dostosowywanie się do zmian w otoczeniu, rozszerza możliwości przetwarzania i przechowywania danych, oraz umożliwia wprowadzanie nowych rozwiązań, produktów i usług bez konieczności całkowitej rekonfiguracji istniejącego systemu informatycznego. Sprzyja więc optymalizacji procesów, zwiększaniu wydajności, redukcji kosztów, poprawie decyzji biznesowych oraz wprowadzaniu innowacji bez zakłócania bieżącej działalności. Skalowalne rozwiązania IT są istotne dla wszystkich podmiotów, w tym także dla mikro i małych firm w sektorze. Umożliwiają bowiem wykorzystanie nowych technologii zgodnie z bieżącymi potrzebami i możliwościami budżetowymi, bez konieczności ponoszenia wysokich początkowych kosztów. W ramach podziałania **nie było również zachęt do wykorzystywania prostych narzędzi opartych na technologiach informacyjno-komunikacyjnych**, takich jak np. rozwój i utrzymanie strony internetowej, wykorzystanie rozwiązań do automatyzacji marketingu (m.in. w mediach społecznościowych), tworzenie własnych platform sprzedażowych bądź udział w zewnętrznych platformach e-commerce, wykorzystanie aplikacji mobilnych do zarządzania zamówieniami i relacjami z klientami. Rozwiązania takie byłyby szczególnie przydatne dla mniejszych podmiotów, szczególnie rolników rozwijających przetwórstwo i sprzedaż bezpośrednią.

W ramach podziałania nie przewidziano również rozwiązań skłaniających beneficjentów do podejmowania równoległych działań na rzecz rozwoju kompetencji i umiejętności zatrudnionych pracowników. Inwestycje w maszyny i urządzenia bez równoległych inwestycji w rozwój kapitału ludzkiego ograniczają możliwości pełnego wykorzystania potencjału wzrostu produktywności i innowacyjności w sektorze. Wsparcie

dla rozwoju zasobów ludzkich nie zostało włączone do kosztów kwalifikowanych na poziomie rozporządzenia UE, które stanowi podstawę PROW i wydatkowania środków z programu. Wsparcie rozwoju zasobów ludzkich jest przewidziane w innych publicznych programach wsparcia, zarówno krajowych, jak i unijnych. Jednak dla wielu zakładów realizacja dwóch odrębnych projektów w tym samym czasie często stanowi wyzwanie. Istotne jest więc przyjmowanie rozwiązań, które skłaniałyby przedsiębiorstwa inwestujące w środki trwałe do podejmowania równoległego wysiłku wspierania rozwoju kompetencji pracowniczych. Takie połączenie mogłyby zapewniać zmiany w zakresie kosztów kwalifikowanych w ramach przyszłych programów wsparcia dla sektora bądź sformułowanie kryterium wyboru operacji, które premiowałoby podmioty inwestujące równoległe w rozwój zasobów ludzkich.

Innym mankamentem zakresu poddziałania 4.2 **był brak ścieżek wsparcia dla przedsiębiorstw branży *agtech* i *foodtech* zajmujących się rozwojem innowacyjnych produktów oraz rozwiązań usprawniających wprowadzanie produktów rolnych do obrotu.** W rezultacie nie w pełni wykorzystano szanse na tworzenie nowej wartości dodanej w sektorze. Inwestycje materialne i niematerialne podmiotów *agtech* i *foodtech* mają istotne znaczenie dla wzmacniania innowacyjności, tym samym mogłyby przyczynić się do poprawy konkurencyjności sektora rolno-spożywczego, w tym także do ściślejszej integracji w łańcuchu rolno-spożywczym i zwiększenia jego przejrzystości.

W wyszczególnionych rodzajach inwestycji w ramach rozporządzenia wykonawczego dla poddziałania 4.2 **niedostatecznie też wyeksponowano inwestycje wspierające marketing, które są istotne z punktu widzenia budowania marki polskiej żywności oraz ekspansji na nowe rynki. Wskazane rodzaje działalności nie obejmowały też nowych perspektywicznych rynków i segmentów, na których bardzo aktywna była i umacniała swoją pozycję konkurencja zagraniczna** (m.in. rynek alternatyw dla produktów pochodzenia zwierzęcego, przetwórstwo roślin strączkowych, czy przetwórstwo konopi). Biorąc pod uwagę wyzwania związane z wdrażaniem Europejskiego Zielonego Ładu i Strategii od Pola do Stołu, wymagany jest krytyczny przegląd wspieranych branż przetwórstwa rolno-spożywczego. Uzasadnione byłoby włączenie do premiowanych sektorów tych rodzajów działalności, które mają szczególnie pozytywny wpływ na środowisko i bioróżnorodność. Taką pozytywną rolę odgrywają

m.in. rośliny strączkowe, które jednak w ramach poddziałania 4.2 nie były wystarczająco wspierane¹¹.

W odniesieniu do zakresu i warunków przyznawania pomocy podmiotom PKD i RHD, niewielka liczba umów podpisanych z beneficjentami z tych grup oznacza, że zakresy i warunki te nie były dostatecznie przemyślane. Stosunkowo niewielkie zainteresowanie udziałem w poddziałaniu może wskazywać na niedostateczne uwzględnienie potrzeb tych grup beneficjentów. Równocześnie hamująco na udział w poddziałaniu wpływać mogły posiadane zasoby i możliwości wnioskujących o pomoc. Jak wskazują raporty ARiMR wielu wnioskodawców miało problemy ze spełnieniem wszystkich wymogów formalnych określonych w Rozporządzeniu. Podmioty z grup PKD i RHD objęte były takimi samymi wymogami dotyczącymi wykazania zdolności do zrealizowania operacji i osiągnięcia jej celów jak podmioty z grupy MŚP. Spełnienie warunku zdolności do realizacji operacji jest kluczowe dla zapewnienia efektów wydatkowania środków publicznych, równocześnie jednak podmioty, które dopiero rozpoczynają działalność (jak odbiorcy z grupy PKD i RHD) mogą napotkać trudności w spełnieniu wszystkich formalności. Podobnie w grupie beneficjentów MŚP, te same wymogi stawiane mikroprzedsiębiorstwom, jak i przedsiębiorstwom małym i średnim mogły prowadzić do przewag większych przedsiębiorstw, z reguły lepiej przygotowanych do konkurowania o pozyskanie wsparcia. **Skuteczność analizowanej interwencji PROW mógł zatem obniżyć brak rozwiązań i przepisów w zakresie warunków udzielania pomocy, które uwzględniałyby potrzeby i możliwości bardzo małych podmiotów, jak i podmiotów nieposiadających wcześniejszego doświadczenia.**

Przyjęte kryteria wyboru operacji

Wytyczne i zasady dotyczące ustalania kryteriów wyboru operacji w ramach poddziałania 4.2 określone zostały w PROW 2014-2020 w punkcie 8.2.4.3.4.9. Z kolei szczegółowe kryteria wyboru operacji w ramach poddziałania 4.2 określił §14 ust. 1. i §15 ust. 1. Rozporządzenia wykonawczego z 2015 r. Kryteria te oparte były na systemie punktowym, który brał pod uwagę różne aspekty działalności rolniczej, przetwórczej oraz związanej z wprowadzaniem produktów rolnych do obrotu. Kryteria wyboru operacji

¹¹ Wśród wspieranych przedsiębiorstw znalazło się tylko jedno przedsiębiorstwo, które specjalizowało się w wytwarzaniu kwalifikowanego materiału siewnego zbóż i roślin strączkowych oraz jedno przedsiębiorstwo specjalizujące się w rozwoju handlu hurtowego warzywami strączkowymi.

wędlug podmiotów uprawnionych do otrzymania pomocy z poddziałania prezentuje tabela 6.

Tabela 6. Kryteria wyboru operacji dla wnioskodawców z grup MŚP, PKD i RHD

Podmioty	Kryteria	Punkty
MŚP	1. operacje realizowane przez grupy producentów rolnych, związki grup producentów rolnych, organizacje producentów, lub zrzeszenia organizacji producentów	5
	2. operacje realizowane przez spółdzielnie	5
	3. zobowiązanie do zawierania długoterminowych umów na zakupy produktów rolnych po zakończeniu operacji (co najmniej na 3 lata na poziomie ponad 75% całkowitej ilości nabywanych, przetwarzanych lub przechowywanych produktów rolnych)	5
	4. innowacyjność - inwestycje w nowe produkty, procesy lub technologie stanowią największy odsetek kosztów kwalifikowalnych	5
	5. ochrona środowiska lub przeciwdziałanie zmianom klimatu	5
	6. uczestnictwo w unijnych systemach jakości	3
	7. wnioskodawcy zobowiązujący się po zakończeniu realizacji operacji do przetwórstwa lub wprowadzania do obrotu produktów ekologicznych na podstawie co najmniej 3-letnich umów z producentami (na poziomie co najmniej 10% całkowitej ilości produktów niezbędnych do produkcji)	5
	8a. lokalizacja operacji w gminach należących do powiatów z najwyższym bezrobociem w kraju	4
	8b. lokalizacja operacji w gminach należących do powiatów z niższym bezrobociem niż w punkcie 8a, z proporcjonalnym zmniejszeniem punktacji, zgodnie z wartością bezrobocia	<4
	9. operacje dotyczące rodzajów działalności gospodarczej określonych w załączniku 2 Rozporządzenia wykonawczego (dodatkowe punkty dla operacji realizowanych przez podmioty branż mięsnej, owocowo-warzywnej, mlecznej, zbożowej)	2
10. operacje dotyczące produkcji gotowej paszy dla zwierząt gospodarskich, gdzie 100% kosztów kwalifikowalnych dotyczy produkcji pasz bez GMO oraz oznakowanych „bez GMO” lub produkcji pasz z organizmów, dla których nie istnieją odpowiedniki wpisane do wspólnotowego rejestru genetycznie zmodyfikowanej żywności i paszy	20	
PKD i RHD	1. wiek wnioskodawcy: podmiot ma nie więcej niż 40 lat	3
	2. ochrona środowiska lub przeciwdziałanie zmianom klimatu	5
	3. uczestnictwo w unijnych systemach jakości	3
	4a lokalizacja operacji w gminach należących do powiatów z najwyższym bezrobociem w kraju	4
	4b lokalizacja operacji w gminach należących do powiatów z niższym bezrobociem niż w punkcie 4a, proporcjonalne zmniejszenie punktacji, zgodnie z wartością bezrobocia	<4
	5. innowacyjność - inwestycje w nowe produkty, procesy lub technologie stanowią największy odsetek kosztów kwalifikowalnych	5
PKD	6. operacje dotyczące rodzajów działalności gospodarczej określonych w załączniku 2 Rozporządzenia wykonawczego (dodatkowe punkty dla operacji realizowanych przez podmioty branż mięsnej, owocowo-warzywnej, mlecznej, zbożowej)	2
RHD	6. punkty dla podmiotów zajmujących się przetwarzaniem i zbywaniem określonych produktów rolnych (po ich przetworzeniu) – produkty wskazane w	2

Pomoc przyznawana była według kolejności, o której decydowała suma punktów uzyskanych w oparciu o wskazane kryteria wyboru operacji. W grupie MŚP w przypadku operacji uzyskujących taką samą liczbę punktów o wyższym miejscu na liście decydowała niższa wnioskowana kwota pomocy. W grupach PKD i RHD dodatkowym kryterium pomocniczym był wiek wnioskodawcy (wyżej na liście umieszczano wówczas młodsze osoby). Jeśli po zastosowaniu dodatkowych kryteriów liczba punktów nadal była taka sama, decydowało kryterium realizacji operacji w gminach, gdzie bezrobocie było wyższe.

Analiza przyjętych kryteriów wyboru operacji pozwala stwierdzić, że zdecydowana większość z nich powiązana była z celami szczegółowymi i celami przekrojowymi poddziałania, a zatem spełniała swoją funkcję. Cele związane z poprawą konkurencyjności wspierały kryteria dotyczące innowacyjności i uczestnictwa w unijnych systemach jakości. Z celami przekrojowymi bezpośrednio powiązane były kryteria dotyczące operacji ukierunkowanych na środowisko lub przeciwdziałanie zmianom klimatu. Za uzasadnione należy uznać również kryteria premiujące określone rodzaje działalności – dodatkowe punkty dla wybranych rodzajów powiązane były z założeniami wskazanymi w PROW na lata 2014-2020. Podkreślano w nich potrzebę skoncentrowania wsparcia na sektorach mających największy wpływ na dochody producentów rolnych w Polsce. Stosunkowo najwięcej kryteriów powiązano z dążeniem do zapewnienia ściślejszej integracji w łańcuchu rolno-spożywczym (poprzez przyznawanie punktów wnioskodawcom działającym w zorganizowanych strukturach obejmujących określone formy współpracy w sektorze, premiowanie punktami podmiotów planujących zawieranie długoterminowych umów z dostawcami produktów rolnych).

Równocześnie należy zaznaczyć, że kryterium dotyczące umów z gospodarstwami ekologicznymi – choć bardzo istotne – mogło mieć niewielki wpływ na osiągnięcie zakładanych celów w zakresie wspierania ściślejszej integracji w łańcuchu i podnoszenia jakości przetwarzanej żywności. Powodem wątpliwości odnośnie do trafności i słuszności uwzględnienia tego kryterium w takim kształcie jest stosunkowo niewielka liczba gospodarstw ekologicznych w Polsce. **Wiele wskazuje na to, że większy efekt mógł zostać osiągnięty, jeśli obok wyżej punktowanych operacji zakładających rozwój współpracy z gospodarstwami ekologicznymi pojawiłyby się również preferencje dla operacji zakładających współpracę z gospodarstwami rozwijającymi produkcję zgodną z zasadami zrównoważonego rozwoju** (w obecnym okresie programowania

wybór takich gospodarstw mógłby ułatwiać nowy kształt WPR, np. określone rodzaje ekoschematów realizowane na poziomie gospodarstw rolnych). Równocześnie, biorąc pod uwagę znaczenie rozwoju rolnictwa 4.0 i cyfrowej transformacji w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego kryterium dotyczące innowacyjności wymagałoby rozwinięcia. **Istotne byłoby doprecyzowanie kierunków podejmowanych innowacji i powiązania ich m.in. z działaniami na rzecz ściślejszej integracji w łańcuchu rolno-spożywczym (np. poprzez premiowanie wnioskodawców, którzy będą przyjmować rozwiązania cyfrowe pozwalające na monitoring przepływu produktów rolno-spożywczych w łańcuchu dostaw).**

We wcześniejszych bieżących ewaluacjach poddziałania 4.2 zgłaszane były zastrzeżenia do kryteriów, w których uwzględniany był poziom bezrobocia w gminach oraz wiek wnioskodawców¹². Choć kryterium oparte na wskaźniku bezrobocia może budzić wątpliwości jako niedostatecznie powiązane z celem poprawy konkurencyjności poprzez wzrost wartości dodanej produkcji rolnej, jest ono powiązane mocno z horyzontalnym celem polityki rozwoju obszarów wiejskich w UE, jakim jest dążenie do osiągnięcia zrównoważonego rozwoju terytorialnego gospodarek i społeczności wiejskich, w tym tworzenie i utrzymywanie miejsc pracy. Również kryterium premiujące wnioskodawców poniżej 40 roku życia jest bezpośrednim odzwierciedleniem celu PROW, jakim jest ułatwianie młodym rolnikom rozpoczynania działalności (jak w założeniach naborów adresowanych do podmiotów PKD i RHD).

Podsumowując, przeprowadzona analiza pozwala stwierdzić, że zdecydowana większość przyjętych kryteriów wyboru operacji była dopasowana do założeń programowych opisanych w PROW 2014-2020 oraz skutecznie powiązana z celami szczegółowymi poddziałania i celami przekrojowymi polityki rozwoju obszarów wiejskich. Równocześnie wskazać można na kilka obszarów, które wymagałyby ponownego przemyślenia. Niektóre z przyjętych kryteriów były mniej trafne i mogły ograniczać osiągnięcie zakładanych celów, w tym wybór projektów i operacji o największym potencjale w zakresie poprawy konkurencyjności sektora rolno-spożywczego w Polsce. Niektóre kryteria nie były też dostatecznie zróżnicowane. Przykładowo można zakładać, że skuteczność poddziałania 4.2 mogłaby być większa, gdyby premiowano dodatkowo współpracę z gospodarstwami rozwijającymi produkcję zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju – obok równoległego (wyższego) premiowania współpracy z gospodarstwami ekologicznymi. Włączenie kryterium dotyczącego rozwoju współpracy w

¹² zob. E. Dzielnicka, A. Niedolisteck, M. Mackiewicz, A. Rybkowski, M. Sochaczewska, *Ewaluacja bieżąca kryteriów wyboru projektów PROW 2014-2020*, Ecorys Sp. z o.o., 2017, ss. 57-75.

łańcuchu rolno-spożywczym w oparciu o systemy zrównoważonej produkcji i innowacje cyfrowe mogłyby lepiej odzwierciedlać cele poddziałania i równocześnie zwiększyć wartość dodaną wydatkowanych środków. Równocześnie w przypadku przedsiębiorstw zasadne byłoby uwzględnienie kryterium premiującego wnioskodawców inwestujących równolegle w rozwój zasobów ludzkich – kompetencje i umiejętności pracowników sektora przetwórstwa rolno-spożywczego i wprowadzania produktów rolnych do obrotu.

Założenia budżetowe

Limit środków na realizację operacji w ramach poddziałania 4.2 określony został na poziomie 855 330 975 euro, z czego 544 247 100 euro stanowiły środki budżetu Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFFROW). Szczegółowe założenia budżetowe, w tym wysokość limitów środków dostępnych dla określonych grup beneficjentów w poszczególnych województwach i latach określone zostały w rozporządzeniu wykonawczym Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 12 października 2015 r.¹³, które w kolejnych latach było wielokrotnie zmieniane¹⁴. W przypadku poddziałania 4.2 rozporządzenia te wskazują wysokość limitów środków przeznaczonych dla beneficjentów pochodzących z terenu województwa mazowieckiego oraz łącznie dla beneficjentów pochodzących z wszystkich pozostałych 15 województw. W rozporządzeniach, które przyjęte zostały po wydłużeniu obowiązywania PROW 2014-2020 prezentowane są kwoty łącznie dla województwa mazowieckiego i pozostałych województw (rozporządzenia przyjmowane kolejno w 2021, 2022 i 2023 roku).

Dla operacji realizowanych przez wnioskodawców z grup MŚP, PKD, RHD pochodzących z województwa mazowieckiego określono na początku limit w wysokości 16% dostępnych środków. Udział w limicie wszystkich pozostałych województw wyniósł 84%. W kolejnych latach podział ten zmieniał się w dół maksymalnie o pięć punktów procentowych (do 11%), bądź w górę maksymalnie do 18% dla województwa mazowieckiego, z odpowiednimi wzrostami bądź spadkami dla pozostałych województw. W ostatnim ustalonym podziale środków z 2021 roku województwu mazowieckiemu przyznano limit w wysokości 16,1% dostępnych środków, pozostałym 83,9%. Przyjęte

¹³ Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi w sprawie wysokości limitów środków dostępnych w poszczególnych województwach lub latach w ramach określonych działań lub poddziałań Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020, Dz.U. 2015, poz. 1755.

¹⁴ Odniesienia do poddziałania 4.2., w tym zmiany dotyczące wysokości limitów środków dla poddziałania 4.2 znalazły się w 10 rozporządzeniach: Dz.U. 2016, poz. 1719, Dz.U. 2017, poz. 1091, Dz.U. 2018, poz. 1297, Dz.U. 2019, poz. 872, Dz.U. 2020, poz. 60, Dz.U. 2020, poz. 1073, Dz.U. 2021, poz. 567, Dz.U. 2021, poz. 1807, Dz.U. 2022, poz. 922, Dz.U. 2023, poz. 1934.

założenia dopasowane były do potrzeb – różnica pomiędzy zakładanym podziałem środków i wskazanymi limitami a rzeczywiście wykorzystanymi środkami w województwie mazowieckim i pozostałych województwach była niewielka. Do połowy 2023 roku udział województwa mazowieckiego w przyznanej kwocie pomocy wyniósł 13,4%, pozostałych województw 86,6%. **Tym samym można przyjąć, że przyjęte założenia budżetowe dobrze odzwierciedlały potencjał regionalny w zakresie realizacji celów poddziałania 4.2, choć równocześnie wymagałyby korekty uwzględniającej jednak nieco większe wykorzystanie środków w pozostałych województwach.**

Biorąc pod uwagę podział ze względu na grupy beneficjentów, zdecydowaną większość dostępnych środków zarezerwowano na operacje realizowane przez przedsiębiorstwa. W 2015 roku przyjęto, że będzie to 87% dostępnych środków, dla wnioskodawców z grupy PKD 13%. W kolejnych latach wdrażania poddziałania 4.2 proporcje te zmieniały się, również w związku z włączeniem w 2019 roku do grupy beneficjentów podmiotów podejmujących działalność w ramach RHD. Uwzględniając dane prezentowane w podrozdziale omawiającym stan kontraktowania i wydatkowania środków z poddziałania 4.2, uwagę zwraca stosunkowo wysoki limit dla operacji realizowanych przez beneficjentów z grupy PKD, założony w pierwszych latach wdrażania poddziałania (13% dostępnych środków). Limit ten w kolejnych latach był zmniejszany i w ostatnim rozporządzeniu określającym zasady podziału dostępnych środków został ustalony na poziomie 7% (łącznie dla operacji realizowanych przez beneficjentów z grup PKD i RHD). Obniżenie limitu odzwierciedlało stosunkowo niewielką liczbę umów podpisanych w kolejnych naborach adresowanych do tych grup beneficjentów. Wprowadzone korekty odpowiadały więc potrzebie zapewnienia efektywności wydatkowania środków publicznych w tym obszarze. Nadal jednak zakładany limit był ponad trzykrotnie wyższy w stosunku do jego wykorzystania. Do końca 2022 roku w naborach tematycznych PKD i RHD zakontraktowano łącznie 78 569 123 zł, wysokość limitu w złotych wynosiła dla tych grup nieco ponad 264 mln zł (wykorzystano zatem tylko ok. 30% określonego pułapu). Do połowy 2023 roku kwota pomocy dla PKD i RHD wzrosła do 88 341 768 zł, co oznaczało wykorzystanie ok. 33% zakładanego limitu. **Przyjęte założenia budżetowe nie zostały więc w zadawalającym stopniu zrealizowane. Taki wynik może świadczyć o mniejszym niż oczekiwano potencjale**

wskazanych grup odbiorców w zakresie realizacji celów poddziałania 4.2.¹⁵ Równocześnie, jeśli uwzględnione zostaną kwoty, o jakie wnioskowali wszyscy wnioskodawcy PKD i RHD, określony limit budżetowy nie był zbyt wysoki. Znajdował się poniżej poziomu zapotrzebowania i aspiracji wnioskodawców uwidoczniionych we wszystkich kolejnych naborach (uczestnicy naborów PKD wnioskowali łącznie o 819 293 471 zł, RHD o 182 316 311 zł). Główną przyczyną odrzucania wniosków przez ARiMR była zła jakość dokumentacji wnioskowej (w tym jej niekompletność). Ponadto, część wnioskodawców zdecydowała się zrezygnować z udziału w poddziałaniu ze względu na niepewną sytuację gospodarczą (wzrosty cen środków produkcji rolnej) i brak środków na inwestycje¹⁶. Problemem pozostawało więc niedostateczne przygotowanie rolników, ich małżonków oraz domowników gospodarstw rolnych do skutecznego uczestnictwa w programie. Jak wskazywano wcześniej, kryteria wyboru operacji związane z wiekiem mogły również ograniczyć liczbę wniosków składanych przez podmioty posiadające większe doświadczenie i zasoby. **Limit zakładany dla beneficjentów z grupy MŚP (ponad 3 mld 552 mln zł) był skutecznie realizowany**, z wynikiem na poziomie blisko 90% według stanu na koniec roku 2022 (3 163 231 887 zł przyznanej kwoty pomocy) i blisko 92% według stanu na czerwiec 2023 roku (3 253 022 496 zł przyznanej kwoty pomocy).

¹⁵ W efekcie 14.09.2023 r. wprowadzono aktualizację do PROW, w wyniku której zmniejszono limit środków dostępnych dla beneficjentów poddziałania 4.2. Podział nowej alokacji określony został w Rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi (Dz.U. 2023 r. poz. 1934, 14.09.2023).

¹⁶ *Sprawozdanie Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa z realizacji Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 za rok 2022*, ARiMR, Warszawa styczeń 2023, s. 23, 56.

Tabela 7. Wysokość limitów środków w euro dostępnych w poszczególnych województwach latach dla beneficjentów poddziałania 4.2

Rozporządzenia	Limity w roku	Beneficjenci	Woj. mazowieckie (I)	Pozostałe województwa(II)	Razem I+II
Dz.U. 2015 R. POZ. 1755, 12.10.2015 r.	2015	MSP	16 737 652	87 222 918	103 960 570
	2016	MSP	32 200 000	167 800 000	200 000 000
		PKD	4 994 781	26 028 706	31 023 487
Dz.U. 2016 R. POZ. 1719, 12.10.2016 r.	2015	MSP	26 780 243	139 556 669	166 336 912
	2016	PKD	4 994 781	26 028 706	31 023 487
		MSP	48 937 206	255 020 597	303 957 803
	2017	PKD	4 830 000	25 170 000	30 000 000
Dz.U. 2017 R. POZ. 1091, 25.05.2017 r.	2015	MSP	26 780 243	139 556 669	166 336 912
	2016	PKD	4 994 781	26 028 706	31 023 487
		MSP	19 320 000	100 680 000	120 000 000
	2017	PKD	4 830 000	25 170 000	30 000 000
		4.2. OGÓLEM	58 876 351	306 815 269	365 691 620
Dz.U. 2018 R. POZ. 1297, 29.06.2018 r.	2015	MSP	20 139 989	123 161 919	143 301 908
	2016	PKD	295 203	1 325 724	1 620 927
		MSP	34 582 560	160 398 480	194 981 040
	2017	PKD	907 272	6 549 252	7 456 524
		MSP	50 826 351	264 865 269	315 691 620
	-2020	PKD	4 830 000	25 170 000	30 000 000
Dz.U. 2019 R. POZ. 872, 6.05.2019 r.	2015	MSP	18 382 919	111 195 533	129 578 452
	2016	PKD	212 344	1 289 204	1 501 548
		MSP	14 600 701	122 865 469	137 466 170
	2017	PKD	0	802 975	802 975
		MSP	87 240 411	391 462 463	478 702 874
	2019	MSP	2 415 000	12 585 000	15 000 000
		PKD i RHD	9 660 000	50 340 000	60 000 000
	Dz.U. 2020 R. POZ. 60, 8.01.2020 r.	2015	MSP	18 382 919	111 195 533
2016		PKD	212 344	1 289 204	1 501 548
		MSP	14 600 701	122 865 469	137 466 170
2017		PKD	0	802 975	802 975
		MSP	87 240 411	391 462 463	478 702 874
2019		MSP	2 415 000	12 585 000	15 000 000
		PKD i RHD	9 660 000	50 340 000	60 000 000
Dz.U. 2020 R. POZ. 1073, 9.06.2020 r.		2015	MSP	18 382 919	111 195 533
	2016	PKD	212 344	1 289 204	1 501 548
		MSP	14 600 701	122 865 469	137 466 170
	2017	PKD	0	802 975	802 975
		MSP	87 240 411	391 462 463	478 702 874
	2019	MSP	2 415 000	12 585 000	15 000 000
		PKD i RHD	9 660 000	50 340 000	60 000 000
	-2020	MSP	133 999 447	686 332 207	820 331 654
PKD i RHD		6 561 928	46 158 437	52 720 365	
Dz.U. 2021 R. POZ. 567, 23.03.2021	-	MSP			879 082 714
Dz.U. 2021 R. POZ. 1807 30.09.2021	-	PKD i RHD			59 248 261
		MSP			796 082 714
Dz.U. 2022 R. POZ. 922, 21.04.2022	-	PKD i RHD			59 248 261
		MSP			718 082 714
Dz.U. 2023 R. POZ. 1934, 14.09.2023	-	PKD i RHD			20 248 261

Źródło: oprac. własne na podstawie rozporządzeń Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi (Dz.U., pozycje wskazane w kolumnie 1).

5.2 Analiza stanu kontraktowania i wydatkowania środków

W ramach poddziałania 4.2 przeprowadzono 11 naborów wniosków. Do dn. 31.12.2022 r. zakontraktowano 82%, a wypłacono 48% środków z puli środków EFRROW przewidzianych na operację (544 247 100 euro). Pięć naborów skierowanych było wyłącznie do mikro, małych i średnich przedsiębiorstw (beneficjenci MŚP) z branż przetwórstwa rolno-spożywczego oraz branż zajmujących się sprzedażą hurtową i magazynowaniem. Adresatami wsparcia w ramach pozostałych sześciu naborów byli rolnicy, ich małżonkowie lub domownicy, podejmujący wykonywanie działalności gospodarczej w zakresie przetwarzania produktów rolnych (beneficjenci PKD) oraz rolnicy, ich małżonkowie wykonujący lub podejmujący wykonywanie działalności w zakresie przetwarzania i zbywania przetworzonych produktów rolnych w ramach rolniczego handlu detalicznego (beneficjenci RHD).

Tabela 8. Nabory wniosków na operację „Przetwórstwo i marketing produktów rolnych” w ramach PROW 2014-2020 wg stanu na dzień 31.12.2022 r.

Lp.	Data naboru	Rodzaj naboru	Adresaci naboru	Liczba złożonych wniosków	Liczba podpisanych umów (czynne)	Kwota pomocy (PLN)
1.	01.12.2015 - 30.12.2015	zwykły	MSP	834	334	512 109 921
2.	29.09.2016-28.10.2016	tematyczny	PKD	293	20	4 345 903
3.	10.04.2017-09.05.2017	zwykły	MSP	808	267	440 542 883
4.	05.07.2017-03.08.2017	tematyczny	PKD	168	11	2 359 961
5.	30.03.2018-29.04.2018	zwykły	MSP	1014	394	1 612 239 383
6.	31.01.2019-01.03.2019	tematyczny	PKD i RHD	747	125	32 123 684
7.	21.11.2019-20.12.2019	tematyczny	RHD	217	43	3 322 007
8.	27.02.2020-27.03.2020	zwykły	MSP	512	122	489 356 548
9.	26.10.2020-24.12.2020	tematyczny	PKD i RHD	477	78	15 875 888
10.	31.10.2021-29.12.2021	zwykły	MSP	191	17	108 983 152
11.	30.11.2021-28.01.2022	tematyczny	PKD i RHD	585	95	20 541 680
Wszystkie nabory wg. stanu na 31.12.2022				5 848	1506	3 241 801 013

Źródło: oprac. na podstawie sprawozdania ARiMR

Analiza wyników kolejnych naborów wskazuje, że odsetek wniosków odrzuconych przez instytucję wdrażającą oraz wniosków wycofanych przez samych wnioskodawców był w poddziałaniu 4.2 jednym z najwyższych spośród wszystkich działań i poddziałań objętych PROW na lata 2014-2020. **Do końca 2022 roku złożono w ramach poddziałania 4.2 łącznie 5846 wniosków, podpisano 1506 umów, co oznacza, że wsparciem objęto nieco ponad 25% wnioskujących.** Do połowy czerwca 2023 roku podpisano 1151 umów w naborach MŚP, 173 umowy w naborach PKD i 251 umów w naborach RHD. Największy odsetek odrzuconych i wycofanych wniosków odnotowano w przypadku naborów PKD (ponad 87%). Odsetek odrzuconych i wycofanych wniosków RHD wyniósł (80%). W przypadku naborów MŚP było to 66%. W innych działaniach realizowanych w ramach PROW 2014-2020 odsetek ten nie przekraczał w większości przypadków 50%. W trakcie realizacji naborów z poddziałania 4.2 prowadzono akcje informacyjne oraz podejmowano działania, które miały ułatwić beneficjentom składanie wniosków o przyznanie pomocy. Przygotowane zostały instrukcje i wskazówki dotyczące sposobu wypełniania wniosków, w tym również instrukcja do wniosku o płatność licząca¹⁷. Jak już wskazywano w podrozdziale oceniającym trafność założeń budżetowych, główną przyczyną odrzucania wniosków były braki w dokumentacji. W części przypadków wynikały one jednak nie z braku wiedzy na temat warunków, jakie należy spełnić by otrzymać pomoc, a z problemów z uzyskaniem wymaganych zaświadczeń i załączników (m.in. gwarancji bankowych, ofert na maszyny i urządzenia)¹⁸. Część przedsiębiorstw wycofywała się z udziału w programie ze względu na niekorzystną i niepewną sytuację gospodarczą. Postępujący wzrost cen środków produkcji rolnej, obostrzenia wprowadzane w trakcie trwania pandemii COVID-19, zerwane łańcuchy dostaw, a także rosnąca inflacja nie sprzyjały podejmowaniu decyzji inwestycyjnych.

Stopień osiągnięcia wskaźników produktu określonych w PROW stanowi podstawę oceny efektywności procesu kontraktowania i wydatkowania środków z poddziałania. Do końca 2022 roku wskaźnik realizacji zakładanej liczby operacji otrzymujących wsparcie wyniósł nieco ponad 60%, wskaźnik zakontraktowania ponad 88%. Wskaźnik realizacji zakładanej wartości całkowitych inwestycji (publicznych i prywatnych) wyniósł 48,5%, wskaźnik zakontraktowania całkowitych inwestycji ponad 88%. Biorąc pod uwagę wysokość wydatków publicznych, osiągnięto 47,8% zakładanego wskaźnika, zakontraktowano niemal 85% (tabela 8).

¹⁷ <https://www.gov.pl/web/arimr/dokumenty-aplikacyjne7>

¹⁸ *Sprawozdanie Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa...*, 2022, s. 56.

Tabela 9. Stopień osiągnięcia wskaźników produktu określonych w PROW 2014-2020 w wersji z aktualizacjami z dn. 21.12.2022 r. dla poddziałania 4.2 według stanu na dzień 31.12.2022 r.

Wskaźniki produktu	Wartość docelowa na 2025 r.	Wartość zrealizowana do 31.12.2022 r.		Wartość zakontraktowana w umowach podpisanych do 31.12.2022 r.	
liczba operacji otrzymujących wsparcie na inwestycje	1 705	1 028	60,3%	1 506	88,32%
całkowite inwestycje w EUR (publiczne i prywatne)	1 810 661 950	878 362 766	48,51%	1 599 367 348	88,33%
całkowite wydatki publiczne w EUR	855 330 975	408 751 974	47,79%	726 557 920	84,94%

Zródło: oprac. własne na podstawie danych monitoringowych ARiMR.

W 2023 roku dokonano zmian wartości docelowych dla poddziałania 4.2 - obniżono liczbę zakładanych operacji (do 1472) i limit wydatków (do 1 576 661 950 euro całkowitych inwestycji oraz 738 330 975 euro całkowitych wydatków publicznych). Zatem przy uwzględnieniu nowych wartości docelowych na 2025 r. efektywność wydatkowania środków z poddziałania 4.2 będzie na koniec roku 2023 wyższa niż w roku 2022 r. Dodatkowo, wartość całkowitych inwestycji (publicznych i prywatnych) przekroczy zakładaną wartość docelową, co oznacza, że przy osiągnięciu pułapu całkowitych wydatków publicznych, wzrośnie efekt mnożnikowy podjętych inwestycji. **Analiza miesięcznych danych za rok 2023 pokazuje, że sukcesywnie przyrasta liczba umów i zakontraktowanych środków.** Na koniec października 2023 r. liczba umów zawartych w ramach poddziałania 4.2 wzrosła do 1567, natomiast wartość zakontraktowanych środków publicznych osiągnęła 98,21% zakładanego limitu. Liczba operacji, która jest wyższa od liczby zawartych umów, przekroczyła więc nową wartość docelową (1472). Biorąc pod uwagę tempo realizacji wydatków, w ciągu niecałego roku (na koniec października 2023 r.) wartość zrealizowanych płatności wzrosła o niemal 74 mln euro. Osiągnięto więc 65,36% wskaźnika całkowitych wydatków publicznych na poddziałanie (482 553 750 euro).

Biorąc pod uwagę wytyczne Komisji Europejskiej dla państw członkowskich w zakresie ocen osiągniętych wyników, **wprowadzona zmiana do wartości docelowych odzwierciedlała uzasadnioną potrzebę poprawy efektywności wydatkowania środków z programu.** Do końca 2022 roku poziom osiągnięcia wskaźników produktu w oparciu o dane dotyczące środków zakontraktowanych przekroczył lub był zbliżony do 85%. Rok 2022 był równocześnie rokiem, w którym organizowano ostatni już nabór z poddziałania 4.2. Zatem, biorąc pod uwagę liczbę złożonych wniosków spełniających kryteria oraz

wskazywany stosunkowo wysoki odsetek rezygnacji z udziału w poddziałaniu, osiągnięcie wszystkich wskaźników produktu było zagrożone. **Wprowadzone zmiany w zakresie wartości docelowych dla poddziałania 4.2 pozwalają pozytywnie oceniać możliwość osiągnięcia zakładanych wskaźników do 2025 roku.** Istotnym problemem był niewykorzystany limit dla odbiorców z grup PKD i RHD. Jednak nowy limit dla tych grup odpowiada niemal w całości wysokości środków, które zakontraktowane zostały do połowy 2023 roku (ok. 20 mln euro).

Od wypłaty pierwszych środków w 2016 roku do końca 2022 roku oraz w kolejnych miesiącach 2023 roku tempo wydatkowania środków z poddziałania 4.2 systematycznie rosło. W 2016 roku zrealizowano płatności dla 12 beneficjentów w wysokości 12,16 mln złotych. Do końca 2022 roku liczba beneficjentów wzrosła do 839, natomiast wysokość zrealizowanych płatności wyniosła ponad 1,82 mld złotych. W okresie od 2016 do 2022 największy roczny przyrost liczby beneficjentów nastąpił w 2018 roku (177 dodatkowych podmiotów), podczas gdy największy przyrost w zakresie zrealizowanych płatności miał miejsce w 2022 roku (wypłacono wówczas o około 416,82 mln złotych więcej niż w roku 2021). Łączna kwota zrealizowanych płatności do końca 2022 roku wyniosła ponad 1,82 mld złotych, co oznacza, że średniorocznie wydatkowano około 260 mln złotych. Jeśli limit środków na poddziałanie zostałyby utrzymany na pierwotnym poziomie 3,93 mld złotych, wiązałoby się to z koniecznością prawie potrojenia średniorocznego tempa wydatkowania środków w stosunku do poprzednich lat, co byłoby trudne do osiągnięcia. Obniżenie limitu do 3,37 mld zł oznacza, że do końca 2025 r. wymagane będzie średnioroczne wydatkowanie w wysokości około 518 mln złotych. Jest to wartość niemal dwukrotnie wyższa od średniorocznej wartości zrealizowanych płatności w okresie 2016-2022, jednak znacznie bliższa wartościom obserwowanym w ostatnich latach realizacji poddziałania (2020, 2021, 2022). **Można więc zakładać, że – przy zachowaniu obserwowanego w ostatnich latach tempa wzrostu w zakresie wydatkowania środków – realizacja zakładanych wartości docelowych dla poddziałania 4.2 nie będzie zagrożona.**

Jak wynika z danych zaprezentowanych w tabeli 8. oraz na mapie 1., największy udział w ogólnej kwocie płatności zrealizowanych do końca 2022 roku miały województwa: wielkopolskie (17,5%), mazowieckie (14,4%), lubelskie (12,4%) i łódzkie (10,3%). Na te trzy województwa przypadła więc ponad połowa (niemal 55%) kwoty zrealizowanych płatności. Pozostałe województwa miały znacznie mniejszy udział w realizacji poddziałania 4.2, zarówno jeśli chodzi o liczbę beneficjentów, jak i wysokość wsparcia. Najniższe udziały dotyczyły województw dolnośląskiego (2,6%), lubuskiego (2,5%), zachodniopomorskiego (2,3%), opolskiego (2,4%) i podkarpackiego (1,9%).

Tabela 10. Liczba beneficjentów poddziałania 4.2 Przetwórstwo i marketing produktów rolnych narastająco od początku realizacji PROW 2014-2020 oraz kwota zrealizowanych płatności w PLN narastająco w podziale według województw (wg stanu na 31 grudnia danego roku)

	2016		2017		2018		2019		2020		2021		2022	
	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b
POLSKA	12	12 159 672	124	132 943 565	300	411 194 623	463	677 556 775	595	1 009 469 644	713	1 406 977 887	839	1 823 794 860
Dolnośląskie	1	1 500 000	5	5 587 053	10	16 757 754	14	19 713 765	22	28 930 259	26	34 252 358	32	47 567 787
Kujawsko-Pomorskie	2	1 584 511	10	9 965 331	18	26 803 394	27	45 617 933	45	74 952 738	52	100 409 467	58	113 102 763
Lubelskie	0	0	19	23 230 385	39	57 730 943	58	83 075 660	73	128 387 029	81	170 372 618	92	227 038 756
Lubuskie	0	0	5	6 009 104	7	12 871 524	11	18 460 218	14	23 597 773	19	37 287 612	21	46 403 718
Łódzkie	1	523 680	11	8 181 954	35	42 577 599	56	75 476 163	68	104 356 828	83	154 487 229	87	187 405 828
Małopolskie	0	0	12	10 617 179	25	28 950 571	36	45 666 952	43	71 882 922	60	105 426 737	68	133 598 110
Mazowieckie	0	0	15	21 103 007	40	70 866 073	51	100 117 779	69	146 244 753	82	200 570 492	96	263 244 199
Opolskie	0	0	1	1 969 238	4	6 255 185	6	8 584 731	10	21 626 374	12	29 557 144	17	43 799 646
Podkarpackie	0	0	4	2 733 502	9	6 632 980	15	14 037 645	18	17 973 604	23	21 701 935	28	34 227 579
Podlaskie	3	3 335 578	6	4 556 110	7	7 651 923	15	20 219 788	24	42 665 373	29	71 222 774	36	91 729 997
Pomorskie	0	0	4	4 630 718	13	17 990 749	24	39 311 094	28	51 475 887	30	55 402 587	37	71 316 935
Śląskie	0	0	4	1 937 498	9	7 176 352	18	14 468 611	23	32 395 291	31	45 089 417	36	67 207 599
Świętokrzyskie	0	0	3	5 564 567	11	14 131 124	18	23 820 871	25	26 342 207	32	34 633 819	37	46 735 021
Warmińsko-Mazurskie	0	0	3	1 879 623	8	8 341 371	16	19 269 674	25	34 348 927	32	65 440 120	39	89 167 249
Wielkopolskie	4	4 164 993	21	22 427 385	61	78 597 275	89	132 778 433	108	179 438 790	121	245 823 982	136	319 304 862
Zachodniopomorskie	1	1 050 910	2	2 550 910	6	7 859 808	13	16 937 458	15	24 850 900	16	35 299 604	19	41 944 811

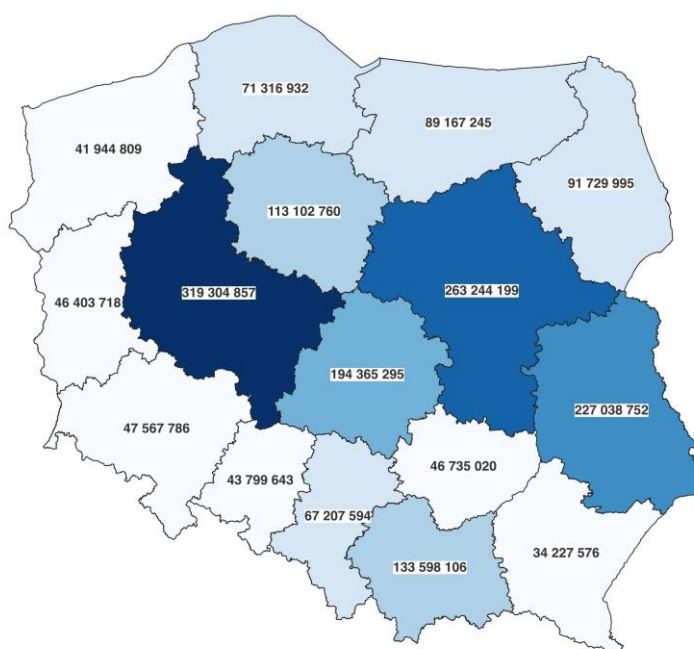
a – osoby/podmioty, które uzyskały wsparcie (liczba beneficjentów)

b – zrealizowane płatności w PLN (środki EFFROW i środki budżetu krajowego)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS i danych ARMiR.

Równocześnie jeśli uwzględniona zostanie średnia kwota zrealizowanych płatności z podziałania przypadająca na jednego beneficjenta, województwo opolskie wysuwa się na drugie miejsce (z kwotą 2,58 mln złotych), po województwie mazowieckim (w którym na jednego beneficjenta przypadało średnio 2,74 mln złotych). Województwo wielkopolskie - pierwsze na liście pod względem całkowitej kwoty wsparcia – znalazło się na miejscu piątym pod względem średniej kwoty przypadającej na jednego beneficjenta. Wskazane różnice wynikają z wielu czynników, m.in. kategorii przedsiębiorstw uczestniczących w podziałaniu, wielkości projektów czy kosztów realizacji poszczególnych operacji.

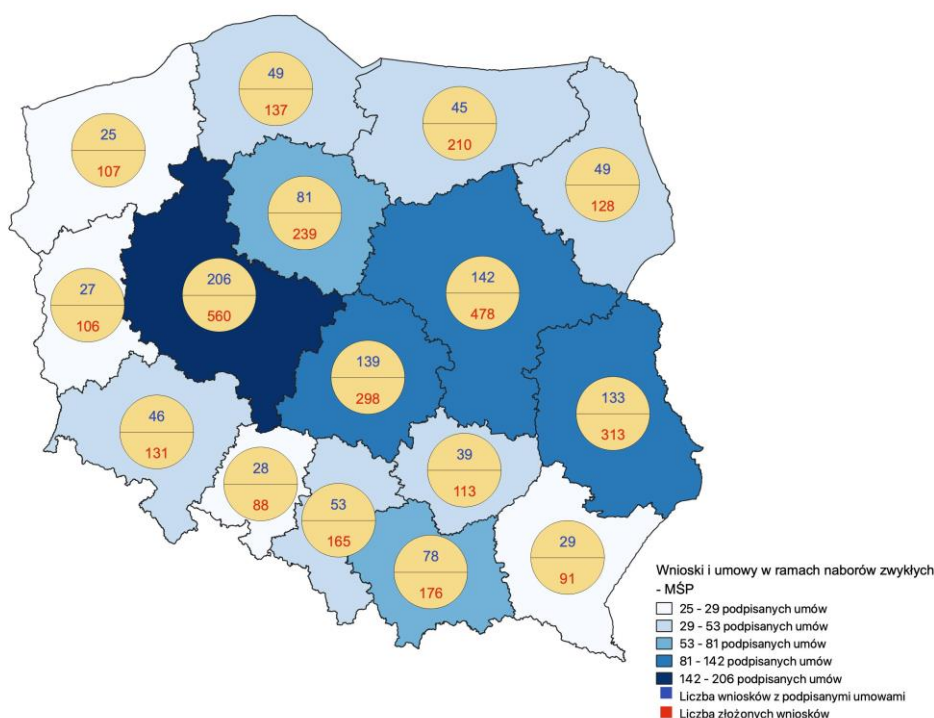
Mapa 1. Zrealizowane płatności ogółem ze środków publicznych (w PLN) w ramach podziałania 4.2 w podziale według województw – od początku realizacji Programu (stan na 31.12.2022)



Źródło: oprac. własne na podstawie danych ARiMR.

Największe zainteresowanie udziałem w podziałaniu 4.2, adresowanym do odbiorców z sektora MŚP, zaobserwowano w województwie wielkopolskim (Mapa 2). Złożono tam 560 wniosków o przyznanie pomocy, z czego 206 zakończyło się podpisaniem umowy. Najmniejsze zainteresowanie odnotowano w województwie opolskim, choć jak wskazywano – to tam, pomimo niewielkiej liczby podpisanych umów – wsparcie na jednego beneficjenta było niewiele niższe niż wsparcie w województwie mazowieckim i niemal dwukrotnie wyższe niż województwie dolnośląskim.

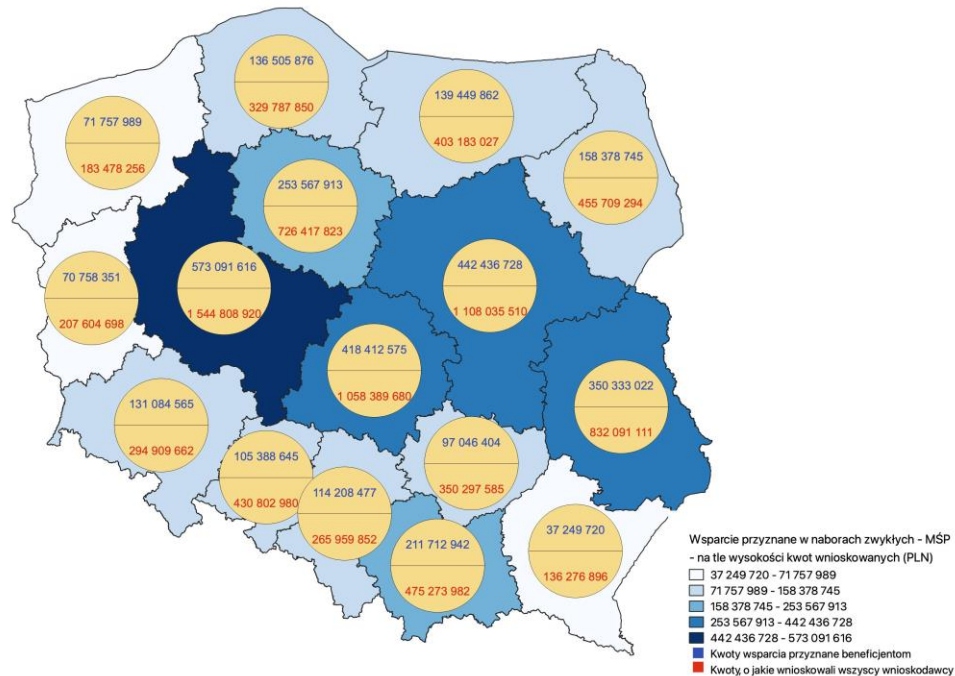
Mapa 2. Liczba złożonych wniosków i liczba podpisanych umów z wnioskodawcami w ramach wszystkich naborów zwykłych (MŚP) w podziale według województw



Źródło: oprac. własne na podstawie danych ARiMR.

Kwoty, o jakie wnioskowały wszystkie przedsiębiorstwa znacznie przekraczały przyjęte limity (Mapa 3). Największe zapotrzebowanie na wsparcie zgłosili przedsiębiorcy z województw centralnych – wielkopolskiego, łódzkiego, mazowieckiego, lubelskiego i kujawsko-pomorskiego. Kwota wnioskowana z tych województw przekroczyła 5,2 mld złotych. Kwota przyznanej pomocy wyniosła nieco ponad 2 mld złotych (38% kwoty wnioskowanej), co stanowiło ponad 61% całkowitej kwoty wsparcia dla wszystkich przedsiębiorstw uczestniczących w poddziałaniu 4.2. Równocześnie, najbardziej skuteczni w pozyskiwaniu wsparcia byli przedsiębiorcy z Małopolski – tam kwota przyznanej pomocy stanowiła 45% kwoty wnioskowanej. Na ostatnich miejscach pod względem skuteczności w pozyskiwaniu wsparcia znalazły się przedsiębiorstwa z województw świętokrzyskiego (28%) i podkarpackiego (27%).

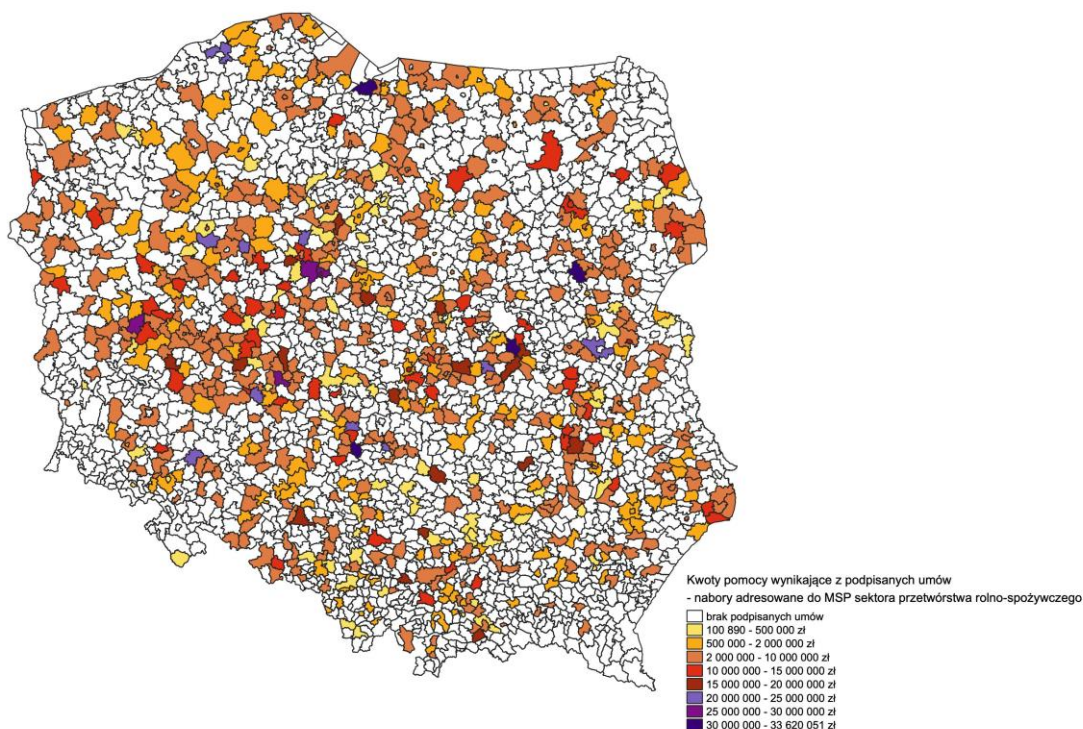
Mapa 3. Kwoty przyznanej pomocy (w PLN) wynikające z podpisanych umów z wnioskodawcami na tle kwot wnioskowanych w ramach naborów tematycznych (MŚP) w podziale wg województw



Źródło: oprac. własne na podstawie danych ARiMR.

Analiza przestrzennego rozkładu wsparcia finansowego w układzie gmin wskazuje na udział przedsiębiorstw z 746 gmin w poddziałaniu adresowanym do sektora małych i średnich przedsiębiorstw (Mapa 4). Widoczne jest skoncentrowanie wsparcia w gminach południowo-zachodnich, południowo-wschodnich i północnych województwa wielkopolskiego, w gminach południowo-zachodnich i centralnych województwa mazowieckiego oraz w gminach południowo-zachodnich województwa kujawsko-pomorskiego. W ponad połowie gmin (395) wysokość wsparcia dla przedsiębiorstw wynosiła od 2 do 10 mln złotych. W 177 gminach pomoc ta mieściła się w przedziale od 500 tys. do 2 mln złotych. W przypadku 79 gmin pomoc nie przekroczyła 500 tys. złotych. W przypadku 96 gmin odnotowano wsparcie dla przedsiębiorstw o wartości powyżej 10 mln złotych. W ramach tej grupy wsparcie powyżej 20 mln złotych dotyczyło 22 gmin, natomiast wsparcie powyżej 30 mln złotych 4 gmin. Cztery gminy z najwyższą łączną kwotą wsparcia dla przedsiębiorstw znajdowały się na terenie trzech województw – były to 2 gminy na terenie województwa mazowieckiego, 1 gmina na terenie województwa łódzkiego oraz 1 gmina na terenie województwa pomorskiego.

Mapa 4. Kwoty pomocy (w PLN) na poziomie gmin wynikające z podpisanych umów w ramach naborów adresowanych do MŚP



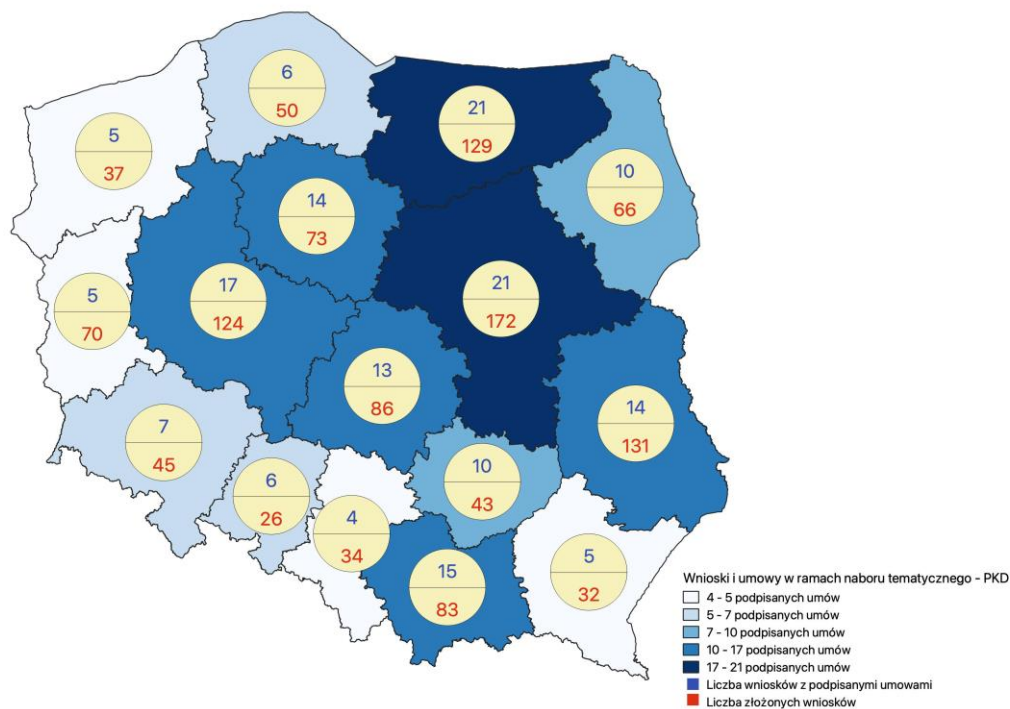
Źródło: oprac. własne na podstawie danych ARiMR.

Średnio na jedną gminę, w której realizowane były operacje MŚP z poddziałania 4.2 przypadało 1,7 umowy. W większości przypadków (blisko 60% gmin) realizowana była tylko jedna umowa z poddziałania. Tylko w 32 gminach realizowano 5 i więcej umów. Gmina z największą liczbą podpisanych umów (9) znajdowała się na terenie województwa łódzkiego. Jednak stosunkowo najwięcej umów z beneficjentami z grupy MŚP w przeliczeniu na jedną gminę uczestniczącą w poddziałaniu odnotowano w województwie wielkopolskim (sześć gmin z 5 umowami, jedna z 7 umowami i dwie z 8 umowami).

W naborach tematycznych do poddziałania 4.2 zainteresowanie grup docelowych uzyskaniem wsparcia było wyraźnie mniejsze. Również liczba wniosków, które spełniły wszystkie wymogi i kryteria wyboru projektów była dużo niższa. Inaczej też wyglądał przestrzenny rozkład zainteresowania i udział poszczególnych województw i gmin w poddziałaniu. W przypadku naborów adresowanych do rolników, domowników i małżonków rolników (PKD), największe zainteresowanie rozpoczęciem działalności w zakresie przetwórstwa produktów rolnych zaobserwowano w województwach mazowieckim, lubelskim, warmińsko-mazurskim i wielkopolskim (Mapa 5). Na ponad 1201 złożonych

wniosków ok. 45% przypadało na te województwa. Wnioskodawcy z największą liczbą podpisanych umów pochodzili z terenu województw mazowieckiego i warmińsko-mazurskiego.

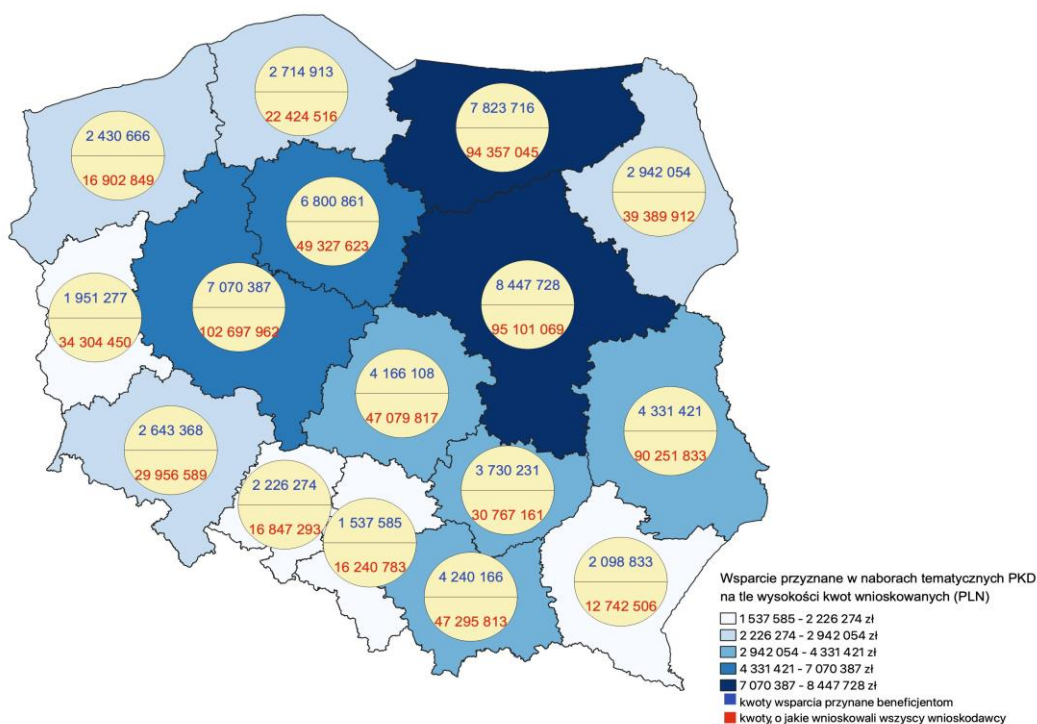
Mapa 5. Liczba złożonych wniosków i liczba podpisanych umów z wnioskodawcami w ramach wszystkich naborów tematycznych (PKD) w podziale według województw



Źródło: oprac. własne na podstawie danych ARiMR.

Najmniej umów z beneficjentami PKD podpisano w pasie województw północno-zachodnich, zachodnich i południowo-zachodnich oraz w województwie podkarpackim. Biorąc pod uwagę stosunek liczby podpisanych umów do liczby złożonych wniosków, najbardziej efektywni w pozyskiwaniu wsparcia byli rolnicy z województw opolskiego i świętokrzyskiego. Najniższy wskaźnik sukcesu dotyczył beneficjentów z województwa lubuskiego – tam tylko 7% wniosków zakończyło się podpisaniem umowy. Uwzględniając udział kwoty przyznanej pomocy w kwocie wnioskowanej przez wszystkich wnioskodawców PKD, stosunkowo największa pomoc trafiła do rolników z województwa podkarpackiego (16%), najmniejsza do rolników z województwa lubelskiego (5%). Podobnie niskie kwoty przyznanej pomocy w stosunku do kwot wnioskowanych odnotowano w województwach lubuskim (6%), podlaskim (7%) i wielkopolskim (7%) (Mapa 6).

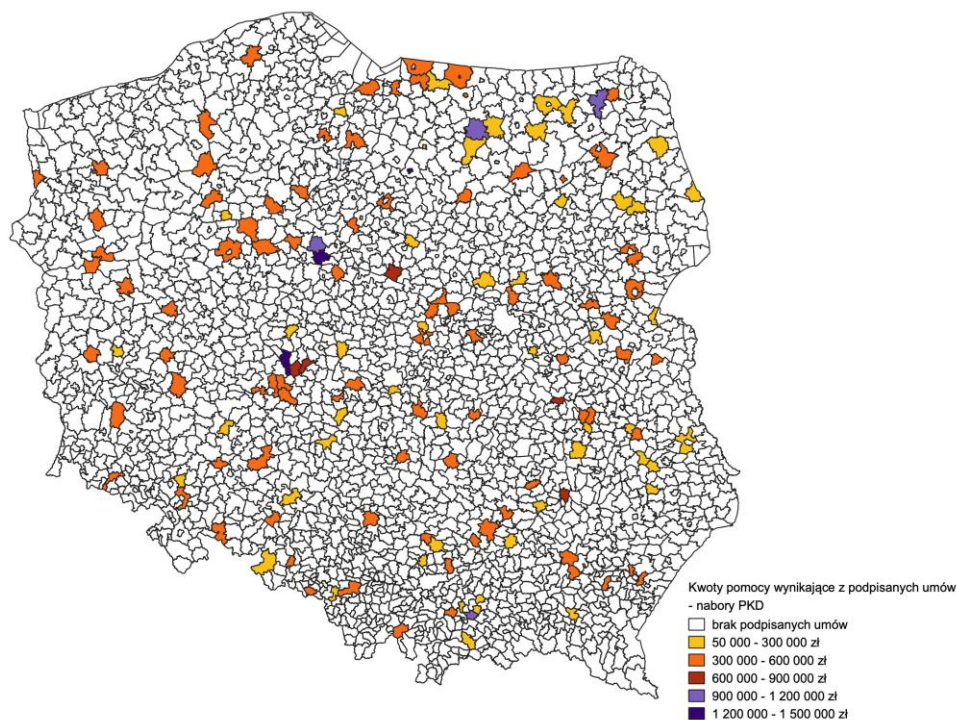
Mapa 6. Kwoty przyznanej pomocy (w PLN) wynikające z podpisanych umów z wnioskodawcami na tle kwot wnioskowanych w ramach naborów tematycznych (PKD) w podziale wg województw



Źródło: oprac. własne na podstawie danych ARiMR.

Biorąc pod uwagę rozkład przestrzenny, wsparcie dla beneficjentów PKD charakteryzowało się stosunkowo wysokim rozproszeniem. Pomoc otrzymały łącznie 172 podmioty ze 147 gmin (Mapa 7). Średnia kwota pomocy przypadająca na jedną gminę wynosiła 427 196 złotych. Najniższe kwoty pomocy (poniżej 100 tysięcy złotych) dotyczyły sześciu gmin (po jednej z województw podlaskiego, łódzkiego, warmińsko-mazurskiego, małopolskiego i lubuskiego). Najczęściej występująca kwota wsparcia wynosiła 500 tysięcy (taką pomoc otrzymali beneficjenci z 53 gmin). Kwoty pomocy powyżej 500 tysięcy złotych dotyczyły 15 gmin. Najwyższe wsparcie (od 900 000 do 1,5 mln złotych) odnotowano w 7 gminach (3 gminach województwa warmińsko-mazurskiego, 2 gminach województwa kujawsko-pomorskiego, 1 gminie województwa małopolskiego i 1 gminie województwa wielkopolskiego). W 128 gminach pomoc z poddziałania realizowana była przez jednego beneficjenta. W przypadku 19 gmin liczba podmiotów otrzymujących wsparcie wynosiła od 2 do 3. Wśród najaktywniejszych gmin (z trzema podmiotami realizującymi projekty) znalazły się Blizanów w powiecie kaliskim, Dąbrowa Biskupia w powiecie inowrocławskim, Laskowa w powiecie limanowskim, Lubawa w powiecie iławskim oraz Szadek w powiecie zduńskowolskim.

Mapa 7. Kwoty pomocy (w PLN) na poziomie gmin wynikające z podpisanych umów w ramach naborów tematycznych PKD



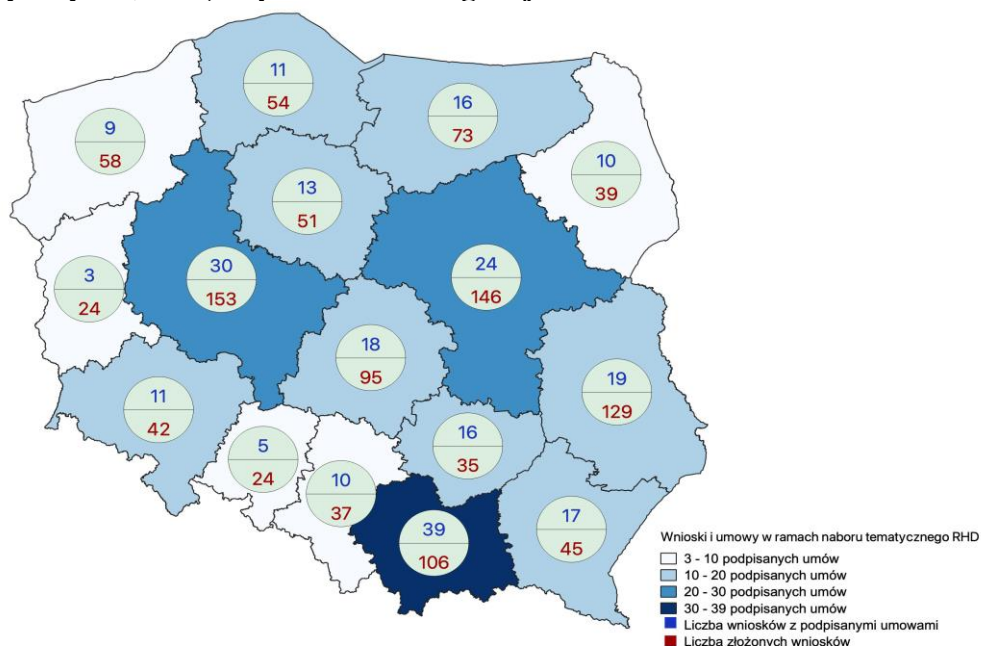
Źródło: oprac. własne na podstawie danych ARiMR.

W przypadku naborów tematycznych adresowanych do odbiorców planujących prowadzenie działalności w ramach RHD, podobnie jak w przypadku naborów adresowanych do odbiorców PKD, zainteresowanie uzyskaniem wsparcia było stosunkowo niewielkie (złożono 1111 wniosków w ramach 4 naborów, z których pierwszy zorganizowany został w 2019 roku – po uwzględnieniu tej grupy w rozporządzeniu wykonawczym). Biorąc jednak pod uwagę fakt, że nabory dla tej grupy odbiorców rozpoczęły się później, można stwierdzić, że program ten miał większy potencjał rozwoju niż program PKD, który zakładał wsparcie działalności gospodarczej rolników w branży przetwórstwa rolno-spożywczego. Wydaje się, że RHD lepiej odpowiadał na potrzeby gospodarstw rolnych poszukujących możliwości rozwoju małego przetwórstwa i zbytu wytworzonych produktów bez konieczności posiadania zarejestrowanej działalności gospodarczej. Zgodnie z przyjętymi regulacjami prawnymi rolnicy rozpoczynający RHD objęci zostali preferencjami podatkowymi¹⁹. Uproszczone

¹⁹ W 2019 roku limit przychodów zwolnionych z podatku podniesiono do 40 tys. zł. i w 2021 roku do 100 tys. zł. Przychody powyżej wskazanego progu objęte zostały preferencyjnym 2-procentowym podatkiem dochodowym PIT. Równocześnie zliberalizowano definicję produktów, które kwalifikowały się do RHD – przyjęto zasadę, że żywność zawierająca co najmniej jeden składnik pochodzący w całości z gospodarstwa jest żywnością, która kwalifikuje się do RHD.

również procedury wymagane do rozpoczęcia działalności (zwolnienie z konieczności uzyskiwania zatwierdzenia w drodze administracyjnej decyzji ze strony organów urzędowej kontroli żywności, ograniczenie do wymogu zgłoszenia zamiaru rozpoczęcia działalności w ramach RHD do właściwego organu). Wprowadzane udogodnienia i rozszerzenie możliwości sprzedaży poza rynek lokalny pozytywnie wpłynęły na zwiększenie liczby podmiotów zajmujących się w Polsce RHD. Należy jednak podkreślić, że wciąż jest to stosunkowo niewielka grupa. Zgodnie z danymi organów urzędowej kontroli żywności na koniec 2021 roku RHD w Polsce rozwijało 15 343 rolników (13 342 podmioty prowadziły sprzedaż produktów pochodzenia zwierzęcego i produktów mieszanych i 2001 podmiotów rozwijało RHD w zakresie produktów roślinnych).

Mapa 8. Liczba złożonych wniosków i liczba podpisanych umów w ramach wszystkich naborów tematycznych (RHD) w podziale według województw

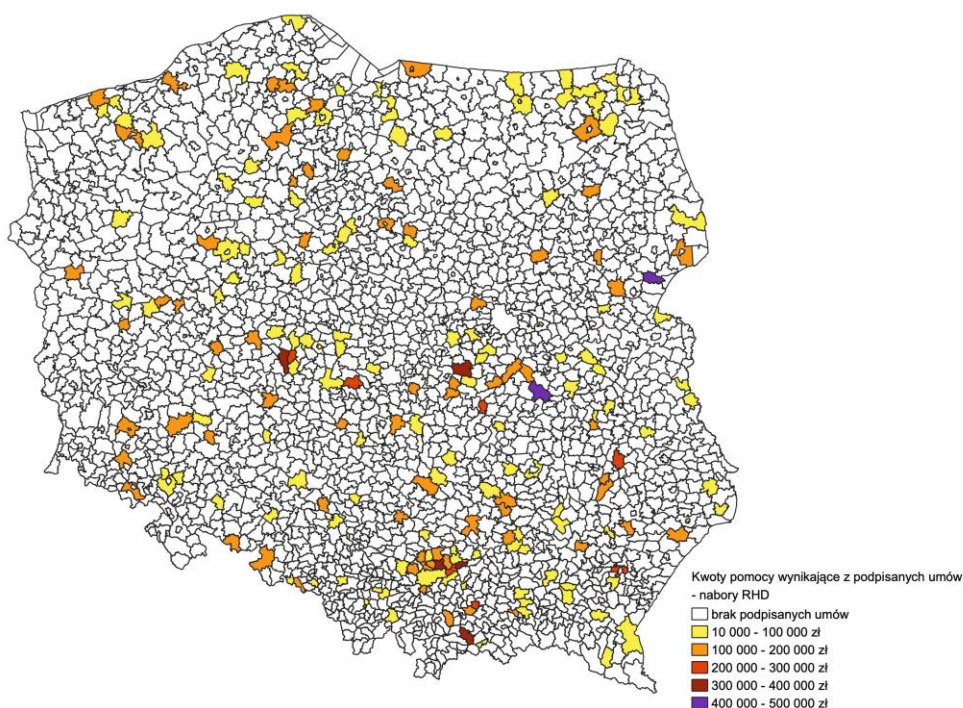


Źródło: oprac. własne na podstawie danych ARiMR.

W 2022 roku liczba podmiotów rozwijających RHD wzrosła do 17662. Widoczny jest zatem potencjał rozwojowy w zakresie tej formy działalności w sektorze. Mimo wszystko tylko nieco ponad 1100 rolników zdecydowało się rozpocząć taką działalność za pomocą środków z poddziałania 4.2, i tylko 251 z nich tę pomoc uzyskało. Najwięcej podpisanych umów przypadło na województwo małopolskie (39), województwo wielkopolskie (30) i województwo mazowieckie (24) (Mapa 8). Tak niewielka liczba zaakceptowanych wniosków

Biorąc pod uwagę rozkład wsparcia na poziomie gmin, pomoc objęła 251 beneficjentów z 206 gmin w kraju. Wsparcie dla beneficjentów RHD było zatem rozproszone, z pojedynczymi przypadkami koncentracji pomocy w sąsiadujących ze sobą gminach województwa małopolskiego. Średnia kwota wsparcia przypadająca na jedną gminę uczestniczącą w poddziałaniu wyniosła 117 906 złotych. Najwyższe łączne kwoty wsparcia dla beneficjentów RHD dotyczyły gminy Kozienice w województwie mazowieckim (nieco ponad 500 000 złotych) oraz gminy Milejczyce w województwie podlaskim (ponad 444 000 złotych). Najniższe kwoty pomocy dotyczyły gmin województwa podkarpackiego, lubelskiego i podlaskiego (Mapa 10).

Mapa 10 . Kwoty pomocy (w PLN) na poziomie gmin wynikające z podpisanych umów w ramach naborów tematycznych RHD

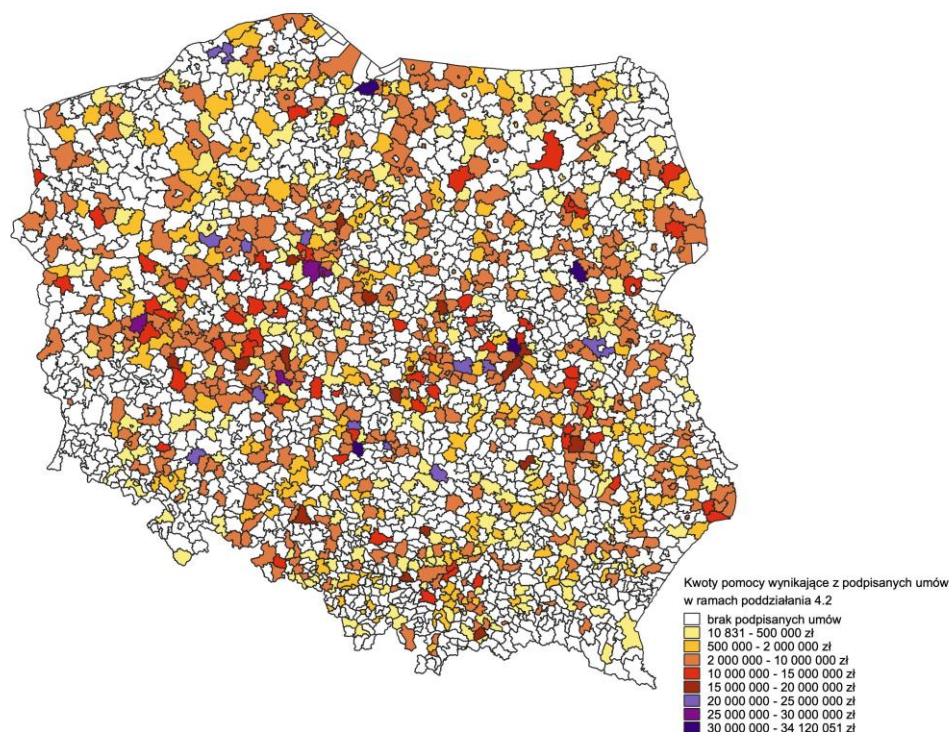


Źródło: oprac. własne na podstawie danych ARiMR.

Podsumowaniem analiz przestrzennych wsparcia z poddziałania 4.2 jest mapa 11., na której zaprezentowano kwoty przyznanej pomocy dla beneficjentów wszystkich naborów (MŚP, PKD i RHD) w układzie gmin. Po zagregowaniu kwot wsparcia, jakie przyznano tym trzem kategoriom beneficjentów na poziomie poszczególnych gmin, wsparcie z poddziałania 4.2 objęło łącznie 945 gmin w Polsce (Mapa 11). W przypadku 258 gmin wsparcie dla

beneficjentów znajdowało się w przedziale od 10 000 do 500 000 złotych. Kwoty powyżej 500 000 złotych i poniżej 2 000 000 złotych dotyczyły beneficjentów w 190 gminach. W przypadku ponad połowy gmin (52%) łączne kwoty pomocy przyznane beneficjentom przekraczały 2 mln złotych (wsparcie w przedziale od 2 do 10 mln złotych objęło beneficjentów w 394 gminach, najwyższy przedział wsparcia dotyczył beneficjentów w 102 gminach).

Mapa 11. Kwoty pomocy (w PLN) wynikające z podpisanych umów - wszystkie nabory organizowane w ramach poddziałania 4.2 (MŚP, PKD, RHD)



Źródło: oprac. własne na podstawie danych ARiMR.

Reasumując, analiza przestrzenna stanu kontraktowania i wydatkowania środków w ramach poddziałania 4.2 pokazała, że wsparcie objęło znaczny obszar kraju (ponad 40% wszystkich gmin wiejskich i wiejsko-miejskich). W niektórych gminach i województwach obserwowano wyższe zainteresowanie grup docelowych udziałem w poddziałaniu oraz wyższy poziom wykorzystania środków. Były to województwa, które charakteryzowały się największą produkcją rolną w kraju oraz długą tradycją w zakresie przetwórstwa rolno-spożywczego i wprowadzania produktów rolnych do obrotu. Równocześnie nabory tematyczne dla rolników

w ramach PKD i RHD uwidoczniły określony potencjał rozwojowy na poziomie poszczególnych gmin i województw. W przypadku naborów PKD stosunkowo największe zainteresowanie widoczne było w województwie warmińsko-mazurskim i mazowieckim. Z kolei najbardziej efektywni w korzystaniu ze wsparcia dla rozwoju sprzedaży bezpośrednią w ramach RHD byli wnioskodawcy w terenie województwa małopolskiego.

5.3 Charakterystyki beneficjentów, przegląd realizowanych operacji oraz efekty rzeczowe poddziałania 4.2

Charakterystyki beneficjentów

Według stanu na dzień 12 czerwca 2023 roku w poddziałaniu uczestniczyły 1574 podmioty (1151 podmiotów z grupy przedsiębiorstw, 172 podmioty z grupy PKD i 251 podmiotów z grupy RHD). Podział beneficjentów według rodzaju podmiotów uczestniczących w poddziałaniu prezentuje tabela 11.

Tabela 11. Beneficjenci poddziałania 4.2 według rodzaju podmiotu (12.06.2023)

Rodzaj podmiotu		Liczba beneficjentów otrzymujących wsparcie	
osoby fizyczne (w ramach naborów MŚP)	kobiety	53	
	mężczyźni	252	
	nie dotyczy	1	
osoby fizyczne (w ramach naborów tematycznych)	kobiety	rolnik	90
		domownik	4
		małżonek rolnika	49
	mężczyźni	rolnik	267
		domownik	6
		małżonek rolnika	7
osoby prawne	grupa producentów rolnych	56	
	organizacja producentów	21	
	wstępnie uznana grupa producentów owoców i warzyw	2	
	związek grup producentów rolnych	1	
	zrzeszenie organizacji producentów	0	
	spółdzielnia	105	
	inny podmiot	448	
wspólnicy spółki cywilnej		12	
jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej		200	
ogółem		1574	

Źródło: oprac. własne na podstawie danych ARiMR.

Biorąc pod uwagę liczbę wspieranych podmiotów, główną grupą beneficjentów poddziałania 4.2 były osoby fizyczne (rolnicy oraz osoby prowadzące jednoosobową działalność gospodarczą). Osoby fizyczne stanowiły 46% podmiotów objętych wsparciem.

Udział osób prawnych w liczbie beneficjentów wyniósł 40%. W ramach tej grupy, stosunkowo niewielki udział miały grupy producentów rolnych, organizacje producentów, wstępnie uznane grupy producentów owoców i warzyw oraz związki grup producentów rolnych (ok. 13% wśród osób prawnych oraz 5% w ogólnej liczbie beneficjentów). Udział spółdzielni w ogólnej liczbie beneficjentów wyniósł ponad 6%. Były to głównie spółdzielnie mleczarskie (72 podmioty ze 105). Jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej stanowiły ok. 13% liczby wspieranych podmiotów (były to głównie podmioty branży mięsnej – 97 oraz podmioty branży owocowo-warzywnej – 50). Biorąc pod uwagę podział beneficjentów ze względu na płeć, większość beneficjentów stanowili mężczyźni, zdecydowanie przewyższając liczbę kobiet otrzymujących wsparcie. Łącznie w naborach zwykłych i tematycznych wsparcie uzyskało 532 mężczyzn oraz 196 kobiet.

Biorąc pod uwagę główny sektor prowadzenia działalności w grupie beneficjentów poddziałania 4.2 na pierwszym miejscu pod względem liczby wspieranych podmiotów znalazła się branża owocowo-warzywna. Niemal 1/3 (31%) wspieranych podmiotów zajmowało się przetwarzaniem i konserwowaniem owoców i warzyw, produkcją soków owocowych i warzywnych oraz sprzedażą hurtową owoców i warzyw. Na drugim miejscu, z udziałem na poziomie 24%, znalazła się branża mięsna – podmioty zajmujące się przetwarzaniem, konserwowaniem i wyrobem produktów z mięsa oraz sprzedażą hurtową mięsa i wyrobów z mięsa (Tabela 12).

Tabela 12. Beneficjenci poddziałania 4.2 (MŚP i PKD) według sektora działalności (12.06.2023)

Sektor działalności		Liczba beneficjentów
10.11.Z	Przetwarzanie i konserwowanie mięsa, z wyłączeniem mięsa z drobiu	64
10.12.Z	Przetwarzanie i konserwowanie mięsa z drobiu	65
10.13.Z	Produkcja wyrobów z mięsa, włączając wyroby z mięsa drobiowego	171
10.31.Z	Przetwórstwo i konserwowanie ziemniaków	10
10.32.Z	Produkcja soków z owoców i warzyw	40
10.39.Z	Pozostałe przetwarzanie i konserwowanie owoców i warzyw	248
10.41.Z	Produkcja olejów i pozostałych tłuszczów płynnych	11
10.51.Z	Przetwórstwo mleka i wyrób serów	104
10.61.Z	Wytwarzanie produktów przemiału zbóż	35
10.62.Z	Wytwarzanie skrobi i produktów skrobiowych – dotyczy podmiotów zajmujących się działalnością w zakresie przetwarzania ziemniaków lub zboża na skrobię	0
10.83.Z	Przetwórstwo herbaty i kawy – dotyczy podmiotów zajmujących się działalnością w zakresie produkcji herbat ziołowych lub herbat ziołowych z dodatkiem owoców i innych roślin	2
10.89.Z	Produkcja pozostałych artykułów spożywczych, gdzie indziej niesklasyfikowana – dotyczy podmiotów zajmujących się działalnością w zakresie produkcji wyrobów z jaj	6

10.89.Z	Produkcja pozostałych artykułów spożywczych, gdzie indziej niesklasyfikowana – dotyczy podmiotów zajmujących się działalnością w zakresie przetwórstwa miodu	2
10.91.Z	Produkcja gotowej paszy dla zwierząt gospodarskich	107
10.92.Z	Produkcja gotowej karmy dla zwierząt domowych	13
11.01.Z	Destylowanie, rektyfikowanie i mieszanie alkoholi – dotyczy podmiotów zajmujących się działalnością w zakresie produkcji alkoholu etylowego, po przetworzeniu przeznaczonego do spożycia	8
11.02.Z	Produkcja win gronowych	16
11.03.Z	Produkcja cydru i pozostałych win owocowych, z wyłączeniem produkcji wyrobów winopochodnych i winopodobnych	6
13.10.D	Produkcja przędzy z pozostałych włókien tekstylnych, włączając produkcję nici – dotyczy podmiotów zajmujących się działalnością w zakresie wydobywania włókna ze słomy lnianej i konopnej	0
20.14.Z	Produkcja pozostałych podstawowych chemikaliów organicznych – dotyczy podmiotów zajmujących się działalnością w zakresie produkcji alkoholu etylowego nieprzeznaczonego do spożycia	0
46.21.Z	Sprzedaż hurtowa zboża, nieprzetworzonego tytoniu, nasion i pasz dla zwierząt – dotyczy podmiotów zajmujących się działalnością w zakresie sprzedaży hurtowej zboża, rzepaku, szyszek chmielu, ziół lub wprowadzania do obrotu materiału siewnego roślin rolniczych i warzywnych	215
46.22.Z	Sprzedaż hurtowa kwiatów i roślin	5
46.31.Z	Sprzedaż hurtowa owoców i warzyw	119
46.32.Z	Sprzedaż hurtowa mięsa i wyrobów z mięsa	11
46.33.Z	Sprzedaż hurtowa mleka, wyrobów mleczarskich, jaj, olejów i tłuszczów jadalnych - dotyczy podmiotów zajmujących się działalnością w zakresie sprzedaży hurtowej mleka i wyrobów mleczarskich	5
52.10.B	Magazynowanie i przechowywanie pozostałych towarów – dotyczy podmiotów zajmujących się działalnością w zakresie usługowego zamrażania i przechowywania produktów rolnych	25
	Przetwórstwo roślin na produkty, które są wykorzystywane na cele energetyczne	14

Źródło: oprac. własne na podstawie danych ARiMR.

Trzecie miejsce pod względem liczby wspieranych podmiotów zajęła branża zbożowa – przedsiębiorstwa zajmujące się wytwarzaniem produktów przemiału zbóż oraz sprzedażą hurtową w tym sektorze (ok. 19% liczby beneficjentów). Kolejne miejsca zajmowały branża mleczarska (8,4%) oraz branża paszowa (8,2%). Udział podmiotów z pozostałych sektorów i branż był niewielki. W niektórych sektorach, które zostały włączone w zakres wsparcia w ramach poddziałania, nie było beneficjentów (wytwarzanie skrobi i produktów skrobiowych, produkcja przędzy, produkcja alkoholu etylowego nieprzeznaczonego do spożycia). Jak zatem widać, choć zgodnie z PROW i rozporządzeniem wykonawczym wsparciem objęto 27 sektorów, ponad dwie trzecie wszystkich operacji (68%) realizowały przedsiębiorstwa i podmioty prowadzące działalność w pięciu sektorach.

Większość beneficjentów (1137 podmiotów) reprezentowała typ rolniczy (wg TF8) „Inne”. Były to głównie podmioty z naborów zwykłych - mikro, małe i średnie przedsiębiorstwa branży przetwórstwa rolno-spożywczego i wprowadzania produktów rolnych

do obrotu (1117). Pozostałe typy rolnicze dotyczyły wyłącznie beneficjentów z naborów tematycznych PKD i RHD: typ „uprawy polowe” dotyczył 166 beneficjentów, typ „uprawy ogrodnicze” – 53, „winnice” – 6, „uprawy trwałe” – 35, „krowy mleczne” - 31, „zwierzęta trawożerne” – 12, „zwierzęta ziarnożerne -trzoda chlewna” – 18, typ „mieszane” – 77, oraz typ „drób oraz pozostałe ziarnożerne – 1 beneficjenta.

Wśród beneficjentów naborów tematycznych przeważali głównie właściciele małych i średnich gospodarstw rolnych do 50 ha. Większe gospodarstwa, powyżej 50 ha, stanowiły 1/4 z 414 gospodarstw rolnych objętych wsparciem z poddziałania 4.2 (Tabela 13).

Tabela 13. Beneficjenci naborów tematycznych we względu na wielkość gospodarstw rolnych

Powierzchnia gospodarstw rolnych	Liczba gospodarstw rolnych otrzymujących wsparcie
< 5 ha	72
≥ 5 ha < 10 ha	62
≥ 10 ha < 20 ha	84
≥ 20 ha < 50 ha	98
≥ 50 ha < 100 ha	58
≥ 100 ha < 200 ha	30
≥ 200 ha	10

Zródło: oprac. własne na podstawie danych ARiMR

Całkowita powierzchnia gospodarstw rolnych, które objęte były wsparciem w ramach naborów tematycznych wyniosła 15 508,3 ha, natomiast powierzchnia użytków rolnych w tych gospodarstwach wynosiła 14 469,1 ha. Rozmieszczenie gospodarstw w określonych klasach wielkości na poziomie regionalnym w dużej mierze odzwierciedlało struktury agrarne charakterystyczne dla danych regionów i województw. Równocześnie nie zaobserwowano koncentracji gospodarstw określonych klas wielkości na poziomie regionalnym. Rozmieszczenie gospodarstw było zróżnicowane również w przypadku gospodarstw największych (powyżej 100 ha). Gospodarstwa takie zlokalizowane były na terenie niemal wszystkich województw (jedynie na terenie województw małopolskiego i opolskiego nie odnotowano wśród beneficjentów żadnego gospodarstwa rolnego w tej klasie wielkości). Stosunkowo najwięcej gospodarstw o powierzchni powyżej 100 ha pochodziło z terenu województwa warmińsko-mazurskiego. Biorąc pod uwagę siedzibę gospodarstwa podmiotów objętych wsparciem, 226 beneficjentów funkcjonowało na obszarach zwykłych, 192 na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania – 14 na obszarach górskich, 23 na obszarach ze specyficznymi utrudnieniami, oraz 154 na obszarze nizinym (I lub II strefa).

Ponad połowa beneficjentów PKD zajmowała się przetwórstwem zarówno produktów roślinnych, jak i zwierzęcych. Dla większości rolników zajmujących się przetwórstwem

dominującym sektorem działalności pozostawał sektor produkcji roślinnej. Większość beneficjentów PKD zajmowała się wytwarzaniem od 1 do 5 produktów rolnych. Na jednego beneficjenta przypadało średnio 4,4 wytwarzanych produktów. Równocześnie zróżnicowany asortyment wskazywał na relatywnie niski stopień specjalizacji.

Wykres 1. Liczba przetwórców z naborów PKD (4.2 PROW 2014-2020) według głównych sektorów działalności (wg stanu na 12 czerwca 2023 r.)



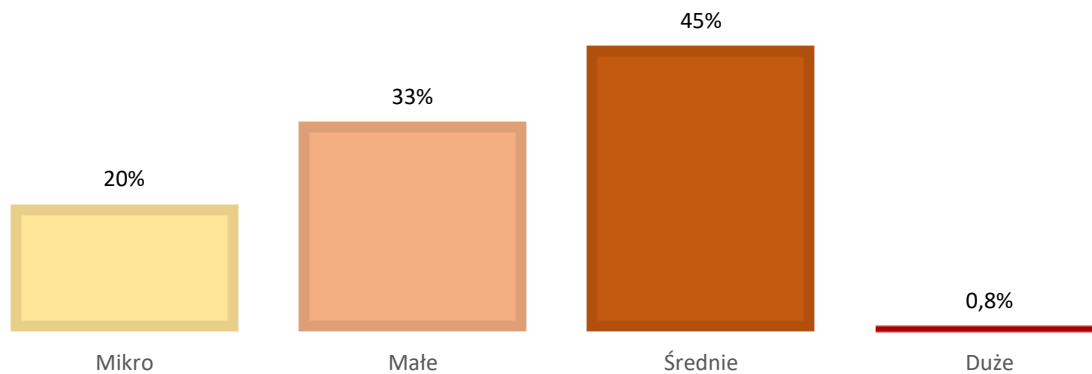
Źródło: oprac. własne na podstawie danych ARiMR.

We wspieranej grupie RHD liczba wytwarzanych i sprzedawanych na rynku produktów wahała się od 1 do 51. Tylko co czwarty beneficjent wytwarzał i sprzedawał więcej niż 10 produktów. Liczba produktów przypadająca średnio na jednego beneficjenta wyniosła 7,4. W odniesieniu do kierunków działalności, 88 beneficjentów wykorzystywało w swojej działalności wyłącznie produkty roślinne. 27 beneficjentów rozwijało przetwórstwo i sprzedaż w oparciu o produkty mięsne. 15 rolników oferowało wyroby z mleka i sery. Reszta beneficjentów miała w asortymencie bardzo zróżnicowaną gamę produktów – zarówno produkty pochodzenia roślinnego, jak i zwierzęcego. 20 beneficjentów zajmowało się pozyskiwaniem i sprzedażą miodu.

W przypadku naborów zwykłych adresowanych do przedsiębiorstw beneficjentami poddziałania były 233 mikroprzedsiębiorstwa, 382 małe przedsiębiorstwa, 525 przedsiębiorstw

średnich oraz 10 przedsiębiorstw dużych. Widoczna była zatem przewaga przedsiębiorstw średnich (Wykres 2).

Wykres 2. Podział beneficjentów naborów zwykłych poddziałania 4.2 według wielkości przedsiębiorstwa (%)



Źródło: oprac. własne na podstawie danych ARiMR

Średnia wielkość produkcji przypadająca na jedno mikroprzedsiębiorstwo objęte wsparciem z poddziałania wynosiła w ostatnim roku obrachunkowym poprzedzającym złożenie wniosku 22 115 ton. Średnie przychody ze sprzedaży tej kategorii przedsiębiorstw wyniosły niemal 5,5 mln złotych. Małe przedsiębiorstwa korzystające ze wsparcia produkowały średnio rocznie 352 069 ton i uzyskiwały przychody ze sprzedaży średnio w wysokości ponad 19,3 mln złotych. W przypadku średnich przedsiębiorstw było to odpowiednio 650 710 ton i 59,5 mln zł, a dla 10 dużych zakładów ujętych w programie: 73 449 ton i 288,2 mln złotych.

Analiza wskaźników ekonomiczno-finansowych pokazuje, że we wspieranej grupie przedsiębiorstw znalazły się podmioty dynamicznie rozwijające się oraz słabsze, z ujemną rentownością sprzedaży w roku bazowym. Ujemną rentowność sprzedaży w roku bazowym odnotowało ponad 14% beneficjentów. Uwzględniając dodatkowo podmioty, które wykazywały zerową rentowność, progę rentowności nie przekraczało łącznie ponad 25% beneficjentów poddziałania 4.2. Dla ponad 44% przedsiębiorstw rentowność sprzedaży mieściła się w przedziale od 0,1 do 4,9%, a więc poniżej średniej rentowności dla całej branży przetwórstwa rolno-spożywczego w Polsce. Jedynie 30,7% beneficjentów uzyskiwało zadawalający wskaźnik rentowności sprzedaży (powyżej 5%).

Tabela 14. Mediana rentowności sprzedaży (%) w roku bazowym w przedsiębiorstwach objętych wsparciem w układzie sektorów głównych i branż

Sektor główny	Branże	Mediana rentowności sprzedaży (%)
Przetwórstwo rolno-spożywcze	Mięsna	2,91
	Mleczna	0,47
	Paszowa	2,00
	Zbożowa	4,62
	Olejarska	1,43
	Owocowo-warzywna	5,61
	Karma dla zwierząt	3,44
	Pozostałe spożywcze	3,99
	Alkoholowa	5,17
	Przetwórstwo roślin na produkty, które są wykorzystywane na cele energetyczne	1,38
Sprzedaż, magazynowanie, przechowywanie produktów rolno-spożywczych	Sprzedaż hurtowa zboża, rzepaku, szyszek chmielu lub wprowadzania do obrotu materiału siewnego roślin rolniczych i warzywnych	0,79
	Sprzedaż hurtowa mięsa i wyrobów z mięsa	2,98
	Sprzedaż hurtowa mleka i wyrobów mleczarskich	0,45
	Sprzedaż hurtowa owoców i warzyw	1,64
	Sprzedaż hurtowa kwiatów i roślin	4,36
	Usługowe zamrażanie i przechowywanie produktów rolnych	1,39

Źródło: oprac. własne na podstawie danych ARiMR .

Biorąc pod uwagę te charakterystyki, można zakładać, że dla wielu przedsiębiorstw, szczególnie tych z wyraźnie mniejszym potencjałem w zakresie zwiększania rentowności sprzedaży, pomoc z poddziałania 4.2 mogła stanowić źródło wsparcia w trudnym okresie zmian lub być środkiem do stabilizacji działalności.

Udziały poszczególnych kategorii przedsiębiorstw w poddziałaniu 4.2 oraz wartość pomocy państwa i całkowitą wartość inwestycji w podziale na sektory działalności i branże prezentują tabele 15 i 16. Jak wynika z prezentowanego zestawienia głównymi beneficjentami poddziałania 4.2 były przedsiębiorstwa zajmujące się przetwórstwem rolno-spożywczym – stanowiły ponad 2/3 podmiotów sektora objętych wsparciem. Uzyskały pomoc w wysokości ponad 2 mld złotych, co stanowiło 66% całkowitej kwoty wsparcia dla przedsiębiorstw. W przypadku sektora przetwórstwa rolno-spożywczego widoczna była również wyraźna przewaga przedsiębiorstw średnich (56%), w niektórych branżach przedsiębiorstwa średnie wyraźnie dominowały (szczególnie w branży mleczarskiej). Inaczej sytuacja przedstawiała się w przypadku przedsiębiorstw zajmujących się wprowadzaniem produktów rolnych do obrotu. W przypadku tego sektora przeważały przedsiębiorstwa małe (wraz z mikroprzedsiębiorstwami przedsiębiorstwa te stanowiły 75% ogólnej liczby przedsiębiorstw zajmujących się wprowadzaniem produktów rolnych do obrotu, które zostały objęte wsparciem z poddziałania).

Tabela 15. Przedsiębiorstwa sektora przetwórstwa rolno-spożywczego uczestniczące w realizacji poddziałania 4.2 PROW 2014-2020 w układzie branż według Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD) i według wielkości przedsiębiorstwa

Sektor	Liczba firm	Liczba firm według wielkości przedsiębiorstwa*				Całkowita wartość inwestycji	Kwota pomocy państwa	Udział pomocy państwa w całkowitej wartości inwestycji
		Mikro	Małe	Średnie	Duże			
10.11.Z Przetwarzanie i konserwowanie mięsa, z wył. mięsa z drobiu	58	3	19	36	-	367 467,9	169 428,1	46,1
10.12.Z Przetwarzanie i konserwowanie mięsa z drobiu	69	1	12	56	-	515 637,1	222 838,1	43,2
10.13.Z Produkcja wyrobów z mięsa, włączając wyroby z mięsa drobiowego	146	11	55	79	-	493 595,0	238 872,1	48,4
10.31.Z Przetwórstwo i konserwowanie ziemniaków	7	1	3	3	-	103 086,9	38 568,7	37,4
10.32.Z Produkcja soków z owoców i warzyw	25	9	5	11	-	218 538,3	74 334,5	34,0
10.39.Z Pozostałe przetwarzanie i konserwowanie owoców i warzyw	207	34	61	112	-	1 028 491,2	506 190,5	49,2
10.41.Z Produkcja olejów i pozostałych tłuszczów płynnych	8	5	1	2	-	103 814,2	41 779,3	40,2
10.51.Z Przetwórstwo mleka i wyrób serów	97	4	10	83	-	469 209,9	200 076,4	42,6
10.61.Z Wytwarzanie produktów przemiału zbóż	28	7	10	11	-	165 383,1	73 776,3	44,6
10.83.Z Przetwórstwo herbaty i kawy (herbaty ziołowe)	2	1	0	1	-	10 600,5	5 300,2	49,9
10.89.Z Produkcja pozostałych artykułów (wyroby z jaj, przetwórstwo miodu)	7	0	3	4	-	42 109,3	20 564,4	48,8
10.91.Z Produkcja gotowej paszy dla zwierząt gospodarskich	96	24	37	24	10	1 052 731,8	442 075,4	41,9
10.92.Z Produkcja gotowej karmy dla zwierząt domowych	13	5	2	6	-	97 287,1	47 891,8	49,2
11.01.Z Destylowanie, rektyfikowanie i mieszanie alkoholi	8	0	5	3	-	65 719,9	31 368,2	47,7
11.02.Z Produkcja win gronowych	6	3	2	1	-	33 549,9	16 440,4	49,0
11.03.Z Produkcja cydru i pozostałych win owocowych	3	0	2	1	-	6 339,1	3 059,8	48,2
Przetwórstwo roślin na cele energetyczne	2	0	1	1	-	8 453,1	4 226,5	50,0
Razem	783	108	226	437	10	4 782 015,1	2 143 507,5	44,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

*Ze względu braku danych we wnioskach o przyznanie pomocy w przypadku dwóch beneficjentów nie była możliwe określenie kategorii przedsiębiorstwa w podziale na branże.

Tabela 16. Przedsiębiorstwa sektora sprzedaży hurtowej, magazynowania i przechowywania produktów rolnych uczestniczące w realizacji poddziałania 4.2 PROW 2014-2020 w układzie branż według Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD) i według wielkości przedsiębiorstwa

Sektor	Liczba firm	Liczba firm według wielkości przedsiębiorstwa*			Całkowita wartość inwestycji	Kwota pomocy państwa	Udział pomocy państwa w całkowitej wartości inwestycji
		Mikro	Małe	Średnie			
46.21.Z Sprzedaż hurtowa zboża	219	85	91	43	1 231 383,7	582 866,5	47,3
46.22.Z Sprzedaż hurtowa kwiatów i roślin	5	1	2	2	17 269,6	7 984,4	46,2
46.31.Z Sprzedaż hurtowa owoców i warzyw	120	33	53	34	615 026,0	293 788,5	47,7
46.32.Z Sprzedaż hurtowa mięsa i wyrobów z mięsa	11	1	6	4	104 019,4	48 888,3	46,9
46.33.Z Sprzedaż hurtowa mleka i wyrobów mleczarskich,	5	-	1	4	62 793,1	31 343,8	49,9
52.10.B Magazynowanie i przechowywanie	26	10	8	8	367 455,3	146 876,3	39,9
Razem	386	130	161	95	2 397 947,3	1 111 748,1	46,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

46.21.Z Sprzedaż hurtowa zboża, nieprzetworzonego tytoniu, nasion i pasz dla zwierząt – dotyczy podmiotów zajmujących się działalnością w zakresie sprzedaży hurtowej zboża, rzepaku, szyszek chmielu lub wprowadzania do obrotu materiału siewnego roślin rolniczych i warzywnych

52.10.B Magazynowanie i przechowywanie pozostałych towarów – dotyczy podmiotów zajmujących się działalnością w zakresie usługowego zamrażania i przechowywania produktów rolnych

Charakterystyki prezentowane w tabelach 15 i 16 wskazują również na pewne różnice między beneficjentami w zakresie posiadanego potencjału inwestycyjnego oraz kosztów, jakie były związane z realizacją operacji w poszczególnych sektorach i branżach. Choć średnia kwota inwestycji prywatnych przypadająca na jedno przedsiębiorstwo uczestniczące w poddziałaniu była zbliżona w obu grupach (w grupie przedsiębiorstw branży przetwórstwa rolno-spożywczego wyniosła 3,36 mln zł, w grupie przedsiębiorstw zajmujących się sprzedażą, magazynowaniem i przechowywaniem 3,33 mln zł), widoczne były istotne różnice na poziomie poszczególnych sektorów. Stosunkowo najmniejsze inwestycje prywatne dotyczyły przedsiębiorstw z sektorów „Produkcja cydru i pozostałych win pozostałych (średnio 1 mln zł inwestycji finansowanych ze środków prywatnych na przedsiębiorstwo), „Produkcja wyrobów z mięsa, włączając wyroby z mięsa drobiowego” (średnio 1,7 mln), sprzedaż hurtowa kwiatów i roślin (1,8 mln zł), „Przetwórstwo mleka i wyrób serów (2,7 mln zł). Z kolei najwyższe kwoty środków prywatnych planowane w ramach realizowanych operacji dotyczyły przedsiębiorstw sektorów „Przetwórstwo i konserwowanie ziemniaków” (średnio 9,2 mln zł na przedsiębiorstwo), „Magazynowanie i przechowywanie” (8,4 mln zł), „Produkcja gotowej paszy dla zwierząt gospodarskich”(6,3 mln zł) i „Sprzedaż hurtowa mleka i wyrobów mleczarskich (6,2 mln zł).

Bardziej szczegółowe analizy charakterystyk beneficjentów pokazują również, że w zdecydowanej większości były to podmioty opierające przetwórstwo na konwencjonalnych systemach produkcji rolniczej oraz tradycyjnych modelach biznesowych skoncentrowanych na uzyskiwaniu przewag w oparciu o niskie koszty i ceny. Niewielka liczba przedsiębiorstw objętych wsparciem przetwarzała i wprowadzała do obrotu produkty rolne pochodzące bezpośrednio od producentów rolnictwa ekologicznego. **We wnioskach o przyznanie pomocy tylko 6% beneficjentów z grupy MŚP (75 przedsiębiorstw) wskazywało, że przed dniem złożenia wniosku opierało swoją produkcję w określonej części na produktach rolnictwa ekologicznego.** Ponadto, tylko niewielka część podmiotów objętych pomocą posiadała i/lub wdrażała systemy zarządzania jakością, które wskazane zostały w regulacjach dotyczących poddziałania 4.2. **We wnioskach o przyznanie pomocy tylko 156 z 1151 przedsiębiorstw-beneficjentów wskazało na udział w unijnych lub krajowych systemach jakości (96 przedsiębiorstw średnich, 40 przedsiębiorstw małych i 20 mikroprzedsiębiorstw)²⁰.** Przedsiębiorstwa mogły zgłaszać uczestnictwo w takich dobrowolnych systemach jak Chronione Nazwy Pochodzenia (ChNP), Chronione Oznaczenia

²⁰ Warto równocześnie odnotować, że w grupie wszystkich wnioskodawców w naborach MŚP udział w systemach zarządzania jakością żywności potwierdziło 487 przedsiębiorstw.

Geograficzne (ChOG), Gwarantowane Tradycyjne Specjalności (GTS), system rolnictwa ekologicznego, system ochrony nazw pochodzenia i oznaczeń geograficznych wyrobów winiarskich, system integrowanej produkcji roślin (IP), system Jakość Tradycja (JT), systemy Quality Meat Program (QMP), Pork Quality System (PQS), Quality Assurance for Food Products (QAFP) – Kulinarne mięso wieprzowe, Quality Assurance for Food Products (QAFP) - Tuszki, elementy i mięso z kurczaka, indyka i młodej polskiej gęsi owsianej", Quality Assurance for Food Products (QAFP) - wędliny. Ponad połowa podmiotów uczestniczących we wskazanych systemach jakości pochodziła z trzech województw – lubelskiego (39), małopolskiego (27) i mazowieckiego (24). Firmy uczestniczące w nieobligatoryjnych systemach jakości były skupione głównie w branży pozostałe przetwarzanie i konserwowanie owoców i warzyw (z 39 uczestniczącymi podmiotami), branży produkcji mleka i wyrobów serów (32 podmiotów) i branży mięsnej (30 podmiotów).

Struktura inwestycji oraz rodzaje realizowanych operacji

Podmioty objęte pomocą z poddziałania 4.2 realizowały różnorodne strategie poprawy swojej konkurencyjności. W przypadku przedsiębiorstw objętych wsparciem (grupa MŚP) najczęściej wybierana strategia koncentrowała się na poprawie konkurencyjności poprzez zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej. Działania w tym obszarze podjęło ponad 90% odbiorców środków pomocowych z branży przetwórstwa (707 podmiotów) i 66% przedsiębiorstw zajmujących się wprowadzaniem produktów rolnych do obrotu (255 podmiotów).

Beneficjenci poddziałania 4.2 zakładali przeprowadzenie szeregu inwestycji, które miały na celu zwiększenie wartości dodanej wytwarzanej w przedsiębiorstwie. Celom tym miały służyć inwestycje, które obejmowały zarówno poprawę infrastruktury produkcyjnej, jak i zakup nowych technologii. Podjęte inwestycje miały również pozwolić na podniesienie jakości produktów (m.in. dzięki poprawie technologii przetwórstwa, lepszemu monitorowaniu procesów produkcyjnych, ściślejszej kontroli jakości, czy dostawom produktów ekologicznych).

Drugą najbardziej popularną strategią było przeciwdziałanie zmianom klimatu poprzez wzrost efektywności zużycia energii elektrycznej w zakładach. Na wdrażanie takich działań zdecydowało się ponad 62% beneficjentów (479 podmiotów) z branży przetwórstwa i 255 przedsiębiorstw z branży sprzedaży hurtowej, przechowywania i magazynowania. Równolegle

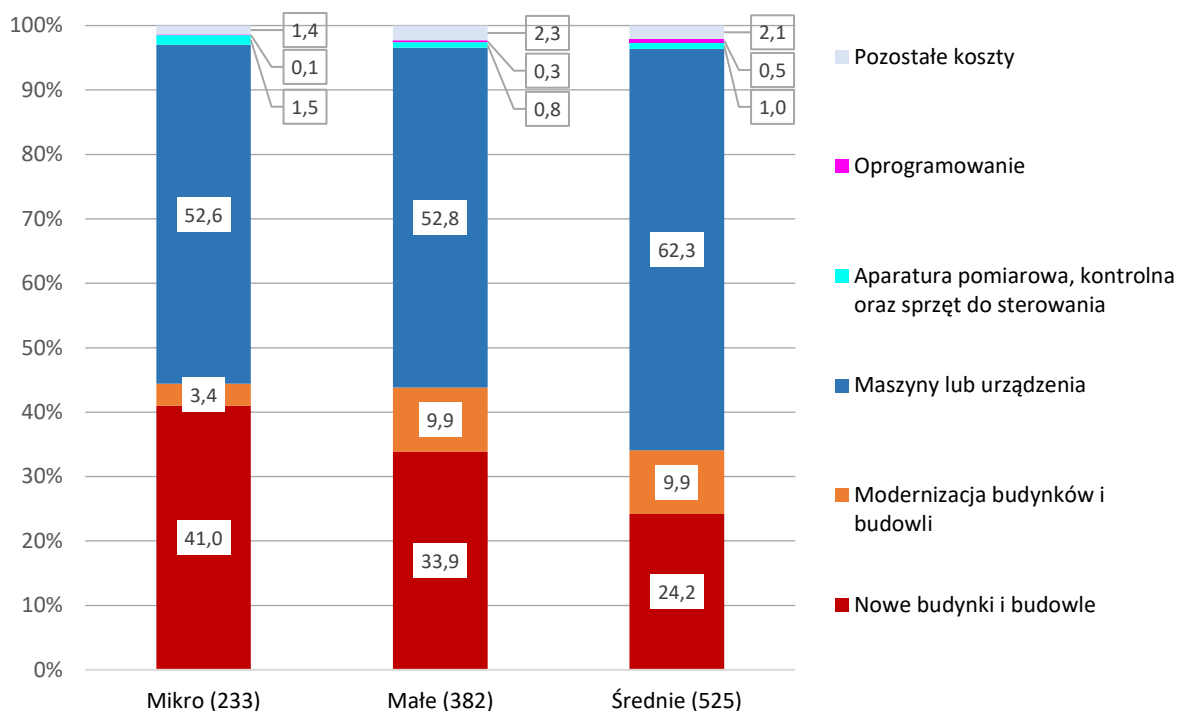
lub niezależnie niektóre przedsiębiorstwa planowały inwestycje w odnawialne źródła energii (325 podmiotów z pierwszej grupy i 157 podmiotów z drugiej grupy). Widać zatem, że wymagania programowe skłoniły przedsiębiorstwa do podjęcia działań na rzecz integracji tradycyjnych metod koncentrujących się na rozwijaniu produkcji i przetwórstwa z inicjatywami związanymi ze zrównoważonym rozwojem. Jest to bez wątpienia korzystna zmiana, odzwierciedlająca rosnącą świadomość i gotowość firm do adaptowania nowoczesnych rozwiązań.

Zdecydowanie mniejszym zainteresowaniem beneficjentów cieszyły się strategie poprawy konkurencyjności poprzez lepszą integrację z łańcuchem rolno spożywczym – tylko 264 przedsiębiorstw (138 przetwórców i 126 sprzedawców) realizowało operacje ukierunkowane na ten cel. Niewielka liczba beneficjentów planowała też poprawiać swoją konkurencyjność poprzez realizacje operacji w ramach grup producentów rolnych i organizacji producentów. Znacznie rzadziej na takie działania decydowali się przetwórcy (tylko 20 przedsiębiorstw z niemal 800), nieco częściej przedsiębiorstwa zajmujące się obrotem (55 podmiotów z 386 objętych wsparciem). Analiza danych z wniosków nie wskazała również na operacje ukierunkowane na głębszą integrację w łańcuchu, obejmującą m.in. współpracę w zakresie innowacji, wspólny rozwój produktów, wymianę informacji na temat realizowanej i planowanej produkcji, czy wspólne inicjatywy na rzecz wzmocnienia zrównoważonego rozwoju w sektorze. Wdrażane strategie pomijały zatem szereg potencjalnych korzyści, takich jak optymalizacja planowania produkcji, czy lepsze dopasowanie produktów do oczekiwań rynku i standardów w zakresie zrównoważonego rozwoju.

Analiza struktury wydatków inwestycyjnych pokazuje, że – podobnie jak w poprzednich okresach wydatkowania środków pomocowych PROW – głównym celem przedsiębiorstw sektora była rozbudowa i unowocześnienie zakładów poprzez inwestycje w maszyny i urządzenia do produkcji oraz w budynki i budowle²¹.

²¹ R. Mroczek, J. Drożdż, *Analiza wsparcia inwestycji w przetwórstwie spożywczym służących poprawie konkurencyjności, jakości i zrównoważonemu rozwojowi sektora* [w:] *Wsparcie inwestycji w gospodarstwach rolnych i przetwórstwie spożywczym – wybrane zagadnienia*, red. M. Zieliński, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa 2021.

Wykres 3. Struktura inwestycji w przedsiębiorstwach objętych wsparciem w ramach poddziałania 4.2, według wielkości przedsiębiorstwa* (12.06.2023 r.)



Źródło: oprac. własne na podstawie danych ARiMR.

*Ze względu na niewielką liczbę (10), duże przedsiębiorstwa nie zostały uwzględnione w zestawieniu.

Nieco ponad 73% całkowitych kosztów operacji w ramach wskazanej struktury nakładów inwestycyjnych beneficjenci wiązali z celem przekrojowym innowacyjność (widoczne były przy tym różnice między poszczególnymi kategoriami przedsiębiorstw) (Tabela 17). Były to inwestycje w zdecydowanej większości opierające się na rozbudowie i modernizacji parków maszynowych oraz unowocześnieniu infrastruktury technicznej zakładów z myślą o rozwoju i wprowadzaniu na rynek nowych produktów.

Tabela 17. Wydatki na cele przekrojowe w podziale na kategorie przedsiębiorstw (12.06.2023)

Rodzaje inwestycji	Mikro (233)		Małe (383)		Średnie (525)	
	tys. zł	%	tys. zł	%	tys. zł	%
Innowacyjność	1 233 166,5	90,4	1 698 759,7	82,3	2 104 763,8	60,7
Przeciwdziałanie zmianom klimatu	32 505,2	2,4	53 705,0	2,6	113 158,1	3,3
Ochrona środowiska	6 302,4	0,5	20 328,9	1,0	53 898,1	1,6
Całkowity koszt operacji	1 364 346,4		2 064 699,8		3 466 456,6	

Źródło: oprac. własne na podstawie danych ARiMR.

W ramach planowanych inwestycji przedsiębiorstwa wykazywały również koszty związane z realizacją celów przekrojowych dotyczących klimatu i środowiska (m.in. poprzez zakup maszyn energooszczędnych, lub innych instalacji w budynkach zmniejszających

obciążenia dla środowiska). Koszty operacji przeciwdziałania zmianom klimatu stanowiły ok. 2,9%, a ochrony środowiska 1,1% całkowitych kosztów realizowanych operacji. W niektórych wspieranych sektorach negatywnym zjawiskiem był stosunkowo wysoki odsetek przedsiębiorstw nie podejmujących inwestycji na rzecz ochrony środowiska i klimatu był szczególnie wysoki. W branży mięsnej, która ma stosunkowo największy wpływ na generowanie zanieczyszczeń i emisji gazów cieplarnianych z sektora 236 z 276 podmiotów nie podjęło inwestycji środowiskowych, 112 nie przewidywało operacji ukierunkowanych na przeciwdziałanie zmianom klimatu.

Analiza struktury kosztów realizowanych operacji pokazuje, że pomimo stosunkowo wysokich nakładów na innowacyjność, beneficjenci rzadko łączyli je z inwestycjami ukierunkowanymi na wykorzystaniem nowych technologii i rozwiązań cyfrowych, które mogłyby równocześnie wspierać realizację celów środowiskowych i klimatycznych. Ograniczony również poziom nakładów na oprogramowanie i sprzęt do monitorowania i sterowania procesami produkcji oznacza to, że zakup nowych maszyn i urządzeń nie wiązał się w większości przypadków z dodatkowymi inwestycjami w rozwiązania uzupełniające, które mogłyby wspierać optymalizację procesów produkcji i zarządzania. Operacje związane z wykorzystaniem nowego oprogramowania podjęły łącznie 102 przedsiębiorstwa (8,8% beneficjentów), wydatki na ten cel nie przekroczyły jednak 1% ogólnej sumy podjętych inwestycji. Ograniczone zainteresowanie inwestycjami w tym obszarze jest niekorzystnym zjawiskiem, zwłaszcza w związku z potrzebą dostosowania się do wymogów raportowania praktyk w zakresie zrównoważonego rozwoju – ESG. Potrzeby te i wymogi nie zostały więc dostatecznie uwzględnione (m.in. w zakresie monitorowania efektów środowiskowych i śladu węglowego przedsiębiorstw sektora).

W przypadku kolejnej grupy beneficjentów – rolników, domowników i małżonków rolników (PKD), realizowane operacje (podobnie jak w przypadku przedsiębiorstw) skupione były przede wszystkim na poprawie konkurencyjności poprzez wzrost wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej. Operacje ukierunkowane na ten cel zamierzało realizować 149 ze 172 beneficjentów PKD. Większym zainteresowaniem niż w przypadku przedsiębiorstw cieszyły się z kolei operacje zorientowane na zwiększanie konkurencyjności poprzez lepszą integrację z łańcuchem rolno-spożywczym (cel ten zamierzało realizować 84 beneficjentów PKD). Zdecydowana większość operacji beneficjentów naborów PKD (166) zakładała zakup (wraz z instalacją) lub leasing zakończony przeniesieniem prawa własności maszyn lub urządzeń. Beneficjenci planowali zakupić i zainstalować łącznie 2084 maszyny i urządzenia wykorzystywane do działalności w zakresie przetwórstwa. Drugie na liście inwestycji

znajdowały się operacje związane z nabyciem nowych budynków i budowli koniecznych do prowadzenia i rozwoju działalności (66). Nieco rzadziej podejmowane były inwestycje związane z rozbudową, przebudową lub remontem budynków i budowli użytkowanych bądź będących własnością beneficjentów (43 operacje). Żaden z beneficjentów naborów PKD nie zdecydował się jednak na inwestycje w oprogramowanie wykorzystywane do zarządzania, sterowania procesem produkcji, magazynowania.

Tabela 18. Struktura inwestycji beneficjentów PKD

Rodzaje inwestycji	w tys. zł	%
Nowe budynki i budowle	43 441,2	29,5
Modernizacja budynków i budowli	15 775,5	10,7
Oprogramowanie	0	0
Aparatura pomiarowa, kontrolna oraz sprzęt do sterowania	814,4	0,6
Maszyny i urządzenia	80 342,6	54,5
Wyposażenie niezbędne do przetwarzania i zbywania przetworzonych produktów	1 313,1	0,9
Zakup środków transportu	3 227,8	2,2
Pozostałe koszty	2 427,3	1,6
Całkowite koszty operacji	147 342,2	100
w tym:		
innowacyjność	131 905,6	89,5
przeciwdziałanie zmianom klimatu	4 052,3	2,8
ochrona środowiska	987,4	0,7

Źródło: oprac. własne na podstawie danych ARiMR

Beneficjenci RHD, podobnie jak beneficjenci MŚP i PKD, zorientowani byli na poprawę konkurencyjności poprzez wzrost wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej (operacje ukierunkowane na ten cel realizowało 196 z 251 beneficjentów tej grupy). Operacje ukierunkowane na poprawę konkurencyjności poprzez lepszą integrację w łańcuchu rolno-spożywczym wybrało 118 odbiorców wsparcia. Łączna wartość inwestycji w ramach operacji realizowanych przez beneficjentów RHD wyniosła 54 148 696 zł. Najwięcej (ponad 22,4 mln zł) przeznaczono na zakup maszyn i urządzeń, na drugim miejscu znalazły się inwestycje w budynki (inwestycje łącznie w nowe budynki i budowle oraz modernizację istniejących wyniosły 20,6 mln zł), na trzecim miejscu wśród priorytetów inwestycyjnych znalazły się środki transportu (na ich zakup beneficjenci RHD planowali przeznaczyć niemal 9 mln zł). Na wyposażenie niezbędne do przetwarzania i zbywania przetworzonych produktów przeznaczono nieco ponad 1 mln zł. Wydatki na pomieszczenia pomocnicze służące przygotowaniu posiłków i pomieszczenia gospodarcze służące do przechowywania produktów żywnościowych zamknęły się w kwocie 367,5 tys. zł. Niewiele środków planowano przeznaczyć na zakup aparatury pomiarowej, kontrolnej i sprzętu do sterowania (5492 zł).

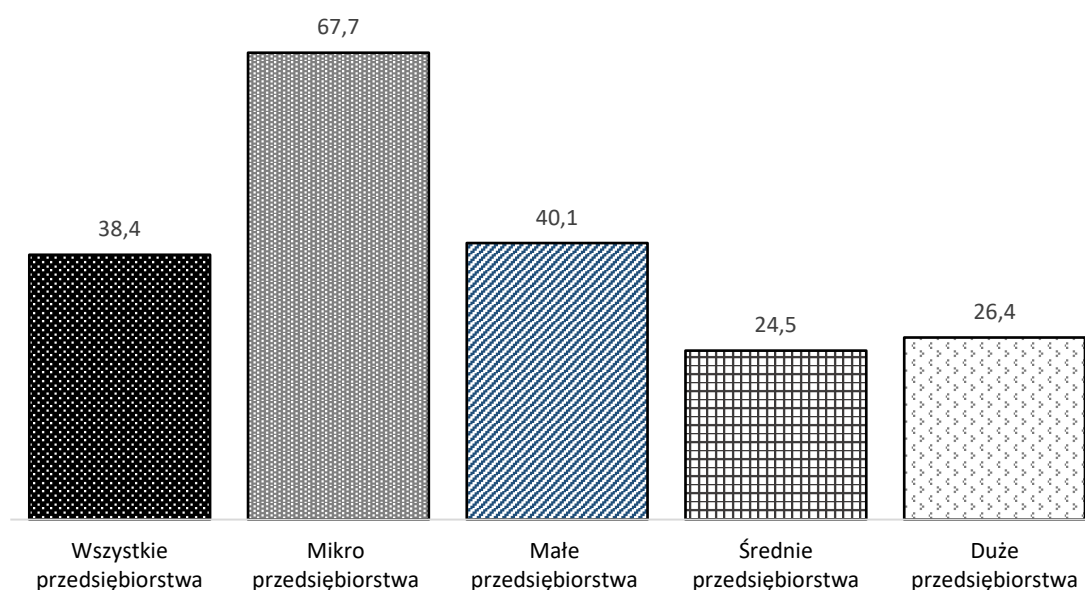
Efekty rzeczowe podziałania 4.2 – operacje MŚP

Wzrost wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej

Dane monitoringowe z realizacji podziałania opierają się na wypełnianych przez beneficjentów wnioskach o przyznanie pomocy oraz na wnioskach o płatność. Wartość dodana brutto w roku docelowym deklарowana jest przez beneficjentów z grupy przedsiębiorstw w momencie składania wniosków o przyznanie pomocy. W formularzach wniosków o płatność, w tym w sprawozdaniu z realizacji zadania, nie przewidziano obowiązku podawania danych na temat wartości dodanej brutto w przedsiębiorstwie po zakończeniu realizacji operacji. Beneficjenci zobligowani zostali do wskazania w raporcie z realizacji operacji danych m.in. na temat wielkości produkcji (w tonach) i kosztów ogólnych realizacji operacji. W dostępnych raportach nie znaleziono danych, które pozwalałyby na obliczenia zmian wartości dodanej brutto przedsiębiorstw uczestniczących w podziałaniu po sfinalizowaniu inwestycji. W związku z tym analiza efektów rzeczowych w tym obszarze opierać będzie się na prognozowanej wartości dodanej brutto w roku docelowym, którą beneficjenci podawali we wnioskach o przyznanie pomocy.

Według stanu na 12 czerwca 2023 z wnioskodawcami z grupy MŚP podpisano łącznie 1151 umów. W wygenerowanym zestawie danych, 87 wniosków z podpisanymi umowami nie zawierało informacji na temat wartości dodanej brutto w roku bazowym (zgodnie z instrukcją wypełniania wniosku mogły to być przedsiębiorstwa, które działały krócej niż pełny rok obrotowy, w takim wypadku pole pozostawało puste). W przypadku ośmiu wniosków baza nie zawierała danych na temat wartości dodanej brutto w roku docelowym. Ocena procentowej zmiany wartości dodanej brutto w roku docelowym w stosunku do roku bazowego możliwa była dla 1058 przedsiębiorstw objętych wsparciem.

Wykres 4. Wzrost wartości dodanej brutto w przedsiębiorstwach z podpisanymi umowami w roku docelowym (%)



Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ARiMR

Zgodnie z danymi zadeklarowanymi przez beneficjentów, średni oczekiwany wzrost wartości dodanej brutto w przedsiębiorstwach z podpisanymi umowami wyniósł 38,4%. Mikroprzedsiębiorstwa zakładały największy wzrost wartości dodanej brutto, na poziomie niemal 70%. Założenia te wynikały przede wszystkim z ograniczonego kapitału własnego mikroprzedsiębiorstw zajmujących się przetwórstwem rolno-spożywczym oraz niskich początkowych poziomów tego wskaźnika. Dostęp do nowych źródeł finansowania oznaczał więc możliwość sfinansowania nowych inwestycji, które wcześniej znajdowały się poza ich zasięgiem. Wzrost wartości dodanej brutto wyższy od średniej dla ogółu przedsiębiorstw z podpisanymi umowami deklarowały również przedsiębiorstwa małe (40%). Wartości dla średnich i dużych przedsiębiorstw wyniosły odpowiednio 24,5% i 26,4%, co wskazuje, że wsparcie dla przedsiębiorstw o większej skali operacyjnej – choć istotne – nie generuje tak spektakularnych zmian wartości dodanej, jak w przypadku mniejszych podmiotów. Większe przedsiębiorstwa dysponują zazwyczaj rozbudowaną infrastrukturą i zaawansowanymi technologiami, co oznacza, że margines dla dalszych ulepszeń i zwiększania efektywności operacyjnej jest na ogół mniejszy. Nadal jednak, z uwagi na większą skalę działalności, w przypadku większych przedsiębiorstw nawet niewielki wzrost efektywności operacyjnej może przełożyć się na znaczący wzrost wartości dodanej brutto w całym sektorze przetwórstwa rolno-spożywczego. Warto też w tym miejscu przypomnieć wskazane wcześniej

charakterystyki beneficjentów poddziałania. Sporą grupę przedsiębiorstw z podpisanymi umowami (14%) charakteryzowała ujemna rentowność sprzedaży w roku poprzedzającym złożenie wniosku. Średnia rentowność sprzedaży w mikroprzedsiębiorstwach z podpisanymi umowami wynosiła w roku bazowym 4%, w małych przedsiębiorstwach 3,5%, w średnich 3,1% i w dużych 3,3%.

Dodatkowe światło na zakładane efekty rzeczowe poddziałania 4.2 rzuca analiza zmian wartości dodanej brutto w przedsiębiorstwach w podziale na poszczególne branże i sektory działalności (Tabela 18). Uwzględnione są tylko te sektory, w których liczba beneficjentów była wyższa niż 5.

Tabela 18. Wzrost wartości dodanej brutto w przedsiębiorstwach z podpisanymi umowami w roku docelowym w podziale na branże i sektory działalności

Branża/sektor główny	Liczba podmiotów	Średni wynik (%)	Odchylenie standardowe (%)
Przetwarzanie i konserwowanie mięsa, z wyłączeniem mięsa z drobiu	56	27,5	38,7
Przetwarzanie i konserwowanie mięsa z drobiu	65	28,5	31,8
Produkcja wyrobów z mięsa, włączając wyroby z mięsa drobiowego	144	25,0	28,4
Przetwórstwo i konserwowanie ziemniaków	8	43,5	48,5
Produkcja soków z owoców i warzyw	24	46,3	33,1
Pozostałe przetwarzanie i konserwowanie owoców i warzyw	204	27,5	33,4
Produkcja olejów i pozostałych tłuszczów płynnych	8	59,9	43,2
Przetwórstwo mleka i wyrób serów	97	16,8	23,8
Wytwarzanie produktów przemiału zbóż	28	39,7	37,5
Produkcja pozostałych artykułów spożywczych, gdzie indziej niesklasyfikowana – dotyczy podmiotów zajmujących się działalnością w zakresie produkcji wyrobów z jaj	7	35,4	49,7
Produkcja gotowej paszy dla zwierząt gospodarskich	49	59,4	42,4
Produkcja gotowej paszy dla zwierząt gospodarskich (bez GMO)	45	54,0	37,9
Produkcja gotowej karmy dla zwierząt domowych	13	53,5	39,3
Destylowanie, rektyfikowanie i mieszanie alkoholi – dotyczy podmiotów zajmujących się działalnością w zakresie produkcji alkoholu etylowego, po przetworzeniu przeznaczonego do spożycia	8	37,2	33,6
Produkcja cydru i pozostałych win owocowych, z wyłączeniem produkcji wyrobów winopodobnych i winopodobnych	6	57,9	40,0
Sprzedaż hurtowa zboża, nieprzetworzonego tytoniu, nasion i pasz dla zwierząt - dotyczy podmiotów zajmujących się	215	58,8	47,0

działalnością w zakresie sprzedaży hurtowej zboża, rzepaku, szyszek			
Sprzedaż hurtowa owoców i warzyw	119	39,5	48,9
Sprzedaż hurtowa mięsa i wyrobów z mięsa	11	34,6	45,1
Magazynowanie i przechowywanie pozostałych towarów – dotyczy podmiotów zajmujących się działalnością w zakresie usługowego zamrażania i przechowywania produktów rolnych	25	65,7	41,0

Zródło: oprac. własne na podstawie danych ARiMR

Zgodnie z założeniami, w branży produkcji i przetwórstwa mięsa wartość dodana brutto miała wzrosnąć w roku docelowym o średnio 27%. Podobne wartości zakładały przedsiębiorstwa przetwórstwa owocowo-warzywnego. Mniejszy wzrost zakładany był w branży przetwórstwa mleka i wyrobu serów (średnio o ok. 17%). Branże handlu hurtowego zbóż, rzepaku i szyszek i branża sprzedaży hurtowej owoców i warzyw wskazywały, że generowana przez ich przedsiębiorstwa wartość dodana brutto wzrośnie średnio odpowiednio o niemal 60 i 40%. W przypadku tych branż na tak wysokie średnie wartości wpłynęła stosunkowo duża liczba przedsiębiorstw, które rozpoczynały działalność i nie mogły wykazać wartości dodanej brutto za ostatni rok obrotowy. Duże odchylenie standardowe we wszystkich branżach wskazuje jednak, że założenia przedsiębiorstw były bardzo zróżnicowane. W ramach każdej branży w grupie przedsiębiorstw z podpisanymi umowami znalazły się podmioty dynamicznie rozwijające się oraz słabsze, z wyraźnie mniejszym potencjałem w zakresie zwiększania wartości dodanej. W niemal wszystkich wspieranych branżach znalazły się również pojedyncze przedsiębiorstwa zakładające spadek wartości dodanej w roku docelowym. Z jednej strony dane te potwierdzają wysoką złożoność i heterogeniczność sektora rolno-spożywczego, z drugiej zaś wskazują, że wciąż istnieje wiele przedsiębiorstw, które chcą rozwijać swoją działalność pomimo trudnych uwarunkowań zewnętrznych.

Zakładane przez beneficjentów podziałania wzrosty wartości dodanej brutto warto zestawić z danymi obrazującymi zmiany tego wskaźnika w ostatnich latach dla wszystkich przedsiębiorstw sektora. W okresie od 2015 do 2020 roku wartość dodana brutto w przedsiębiorstwach przetwórstwa rolno-spożywczego wzrosła o 22,7%²². W branży produkcji, przetwarzania i konserwowania mięsa wzrost wyniósł 28,6%, w branży przetwórstwa mleka 26,7%²³. Wyraźnie wyższy od średniej dla sektora wzrost odnotowały przedsiębiorstwa

²² Obliczenia własne na podstawie danych Eurostat:

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/SBS_NA_IND_R2_custom_7407848/default/table?lang=en
Annual enterprise statistics by size class for special aggregates of activities (NACE Rev. 2), online data code: SBS_SC_SCA_R2__custom_7405403.

²³ Ibid.

zajmujące się przetwórstwem owoców i warzyw – w 2020 roku wartość dodana brutto była wyższa o ponad 33%. Branże, które były najbardziej aktywne w ubieganiu się o wsparcie z poddziałania, często również charakteryzowały się wyższym niż średnia dla sektora wzrostem wartości dodanej brutto w okresie 2015-2020. Są to wzrosty, które sektor i poszczególne branże osiągnęły w okresie pięciu lat, a zatem w czasie dłuższym niż przeciętny okres realizacji operacji we wspieranych przedsiębiorstwach. Dane te pokazują jednak stosunkowo stabilną tendencję wzrostu wartości dodanej w sektorze i poszczególnych branżach, co pozwala sądzić, że przedsiębiorstwa objęte pomocą mogły we wskazanym okresie osiągnąć zakładane wartości.

Efektywność zużycia energii elektrycznej i wody w przedsiębiorstwach objętych wsparciem

Kolejnym efektem rzeczowym zakładanym w ramach poddziałania była poprawa efektywności zużycia energii elektrycznej i wody w przedsiębiorstwach objętych wsparciem. Poprawa w tym obszarze jest kluczowa zarówno z punktu widzenia wzmocnienia efektywności operacyjnej i konkurencyjności przedsiębiorstw, jak i realizacji celów środowiskowych i klimatycznych. Ograniczona dostępność wody oraz rosnące ceny energii elektrycznej i paliw, częściowo spowodowane globalnymi zmianami cen surowców, stanowią poważne wyzwanie dla wielu przedsiębiorstw działających w sektorze rolno-spożywczym. Wdrożenie nowych, energooszczędnych technologii oraz efektywniejsze wykorzystanie zasobów wody jest szczególnie istotne dla małych i średnich zakładów, które dotkliwie odczuwają skutki rosnących cen energii i surowców. Optymalizacja kosztów działalności operacyjnej przekłada się na lepsze wyniki finansowe firmy i równocześnie otwiera firmom drogę do zwiększania wartości dodanej w procesie produkcji. Analiza efektów rzeczowych w tym obszarze – efektywności energetycznej i efektywności zużycia wody – może zatem dostarczyć dodatkowych informacji o tym, w jakim stopniu realizowane operacje kreowały potencjał dla podnoszenia wartości dodanej w przedsiębiorstwach sektora i zwiększania możliwości realizacji celów klimatycznych.

Zgodnie z informacjami, które znajdują się we wnioskach o przyznanie pomocy, na zamiar realizacji inwestycji skierowanych na przeciwdziałanie zmianom klimatu poprzez poprawę efektywności wykorzystania energii wskazało 734 przedsiębiorstw (na 1151). Poniżej analizowane są dane tych przedsiębiorstw oraz dane pozostałych przedsiębiorstw, które uzupełniły informacje na temat wykorzystania energii elektrycznej i wody we wnioskach dostarczanych do ARiMR. Informacje na temat zużycia energii elektrycznej i wody w okresie

przed rozpoczęciem zaplanowanych operacji oraz w okresie składania sprawozdania wymaganego do otrzymania płatności końcowej dostarczyło 889 beneficjentów – 144 mikroprzedsiębiorstw, 313 przedsiębiorstw małych, 432 przedsiębiorstw średnich. Zebrane dane pochodzą z różnych lat okresu realizacji poddziałania, w zależności od terminu rozpoczęcia i zakończenia zaplanowanych operacji. Dotyczą jednak tylko dwóch punktów w czasie (roku obrotowego przed inwestycją oraz roku obrotowego przed złożeniem sprawozdania dołączonego do wniosku o płatność końcową). Nieliczne duże przedsiębiorstwa, które zostały dopuszczone do wsparcia w ramach poddziałania w jednym z końcowych naborów nie przedłożyły sprawozdań z realizacji operacji na dzień badania. Poniżej zaprezentowane są dane ilustrujące zużycie energii elektrycznej i wody średnio na zakład w badanej grupie przedsiębiorstw – ogółem, według wielkości przedsiębiorstw oraz z uwzględnieniem sektorów i branż, w których badane przedsiębiorstwa prowadziły działalność. Nie uwzględniono średniego zużycia zasobów w sektorach, w których liczba przedsiębiorstw objętych wsparciem była mniejsza niż 5.

Tabela 19. Średnie zużycie energii elektrycznej i wody w przedsiębiorstwach objętych wsparciem w ramach poddziałania 4.2

	Liczba zakładów	Średnie zużycie energii elektrycznej w zakładach (MWh)		Średnie zużycie wody w zakładach (litry)	
		a.	b.	a.	b.
Przedsiębiorstwa objęte wsparciem ogółem	889	14469,6	66040,6	14125452,8	16186270,3
Mikro przedsiębiorstwa	144	760,4	5395,6	441668,3	583131,9
Małe przedsiębiorstwa	313	4355,7	20588,3	3369600,0	3648405,1
Średnie przedsiębiorstwa	432	26479,9	119726,5	26590946,4	30598702,7
Przetwarzanie i konserwowanie mięsa, z wyłączeniem mięsa z drobiu	44	22979,5	148828,2	12442061,7	19830269,1
Przetwarzanie i konserwowanie mięsa z drobiu	49	9795,8	71467,0	41335203,5	46470569,0
Produkcja wyrobów z mięsa, włączając wyroby z mięsa drobiowego	131	4420,1	29111,9	8527347,6	12509877,1
Przetwórstwo i konserwowanie ziemniaków	6	1451,0	1736,5	11307845,9	19164881,5
Produkcja soków z owoców i warzyw	17	1291,5	1719,0	35769893,9	32458192,7
Pozostałe przetwarzanie i konserwowanie owoców i warzyw	167	26673,5	177664,9	10893403,9	13966730,2
Przetwórstwo mleka i wyrób serów	87	63766,4	85024,4	63599316,0	64077374,5
Wytwarzanie produktów przemiału zbóż	20	539,2	20829,6	1096114,4	1220107,8
Produkcja pozostałych artykułów spożywczych	6	412,1	649,0	2587842,5	4737833,3

Produkcja gotowej paszy dla zwierząt gospodarskich	41	568,8	14674,0	3167750,9	3253706,5
Produkcja gotowej karmy dla zwierząt domowych	8	884,7	1163,4	6858760,0	6459774,3
Destylowanie, rektyfikowanie i mieszanie alkoholi	5	2229,4	4940,2	17841020,0	46154200,0
Sprzedaż hurtowa zboża, nieprzetworzonego tytoniu, nasion i pasz dla zwierząt	162	2192,7	7269,3	579077,2	595673,5
Sprzedaż hurtowa kwiatów i roślin	5	113,1	157,6	3778324,2	3431044,6
Sprzedaż hurtowa owoców i warzyw	98	1629,0	7271,0	1516919,8	1447516,8
Sprzedaż hurtowa mięsa i wyrobów z mięsa	7	830,1	1165,8	5086421,6	5231066,1
Magazynowanie i przechowywanie pozostałych towarów	15	2665,7	306990,8	8804641,2	1951702,6

a. ostatni rok obrachunkowy przed rozpoczęciem inwestycji

b. ostatni rok obrachunkowy przed złożeniem sprawozdania końcowego

Źródło: oprac. własne na podstawie danych monitoringowych ARiMR.

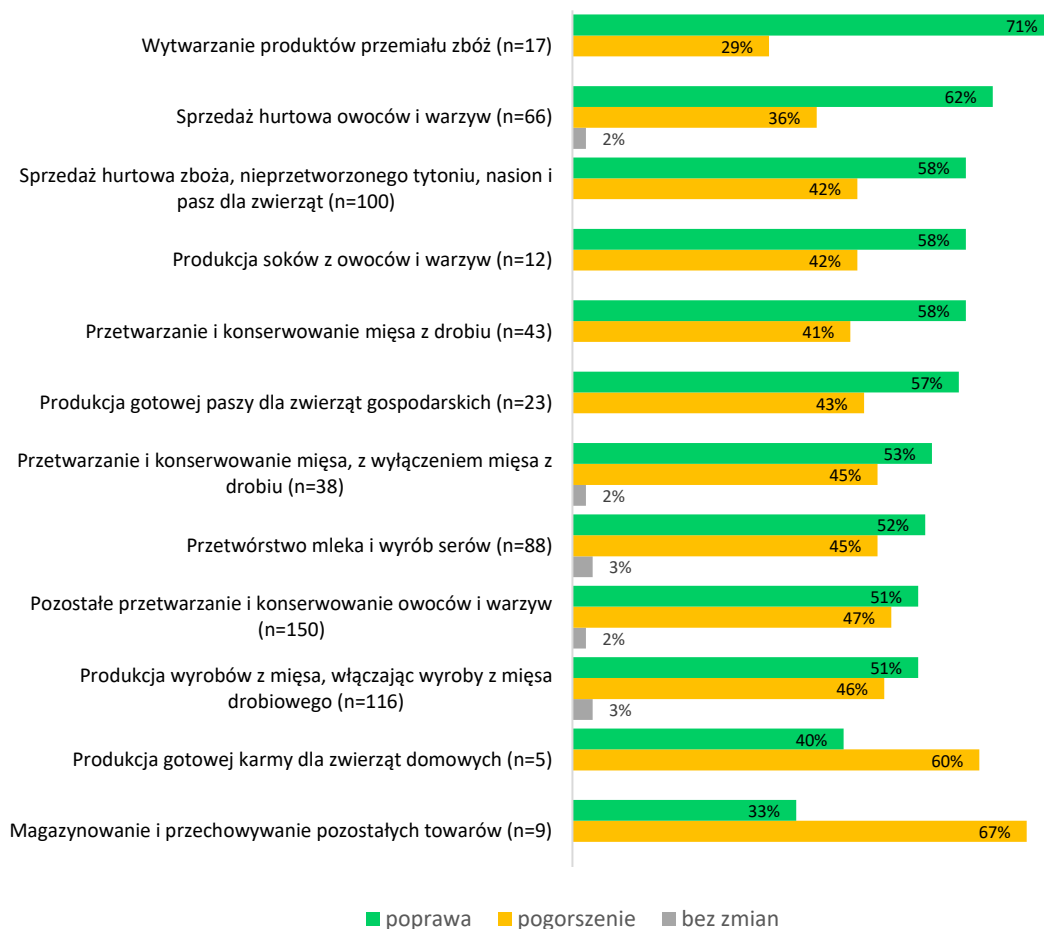
Z prezentowanych danych wynika, że w przedsiębiorstwach, które otrzymały wsparcie na realizację planowanych inwestycji nastąpił wzrost zużycia energii elektrycznej i wody. Wsparcie finansowe z podziałania przyczyniło się więc do zwiększenia aktywności produkcyjnej w tych zakładach. Interpretacja danych wymaga uwzględnienia kontekstu i różnic w początkowych poziomach zużycia zasobów, bowiem niektóre przedsiębiorstwa objęte wsparciem znajdowały się na początkowych etapach rozwoju działalności i w związku z tym w roku bazowym wykazywały minimalne bądź zerowe zużycie energii elektrycznej i wody. Największy wzrost w zakresie zużycia energii elektrycznej i wody odnotowały mikroprzedsiębiorstwa (wzrost odpowiednio o 86% i 24%). W małych przedsiębiorstwach zużycie wzrosło odpowiednio o 79% i ponad 7%, w średnich o 78% i 13%. Widoczne są równocześnie znaczące różnice w zużyciu energii elektrycznej i wody pomiędzy poszczególnymi sektorami i branżami. Różnice te odzwierciedlają przede wszystkim odmienne warunki i wymagania produkcyjne charakterystyczne dla tych sektorów. Jednak generalnie, we wszystkich sektorach i branżach (zarówno w przetwórstwie, jak i w sektorze sprzedaży hurtowej i magazynowania) nastąpił wzrost zużycia energii elektrycznej. W branży przetwórstwa i konserwowania ziemniaków, produkcji soków z owoców i warzyw, przetwórstwie mleka i wyrobu serów, produkcji pozostałych artykułów spożywczych, produkcji gotowej karmy dla zwierząt domowych oraz w przypadku sprzedaży hurtowej kwiatów i roślin wzrosty zużycia energii elektrycznej mieściły się w przedziale od 16 do 36%. W pozostałych branżach wzrosty zużycia były wyraźnie wyższe – największe wzrosty odnotowano w przypadku przedsiębiorstw zajmujących się magazynowaniem i przechowywaniem towarów oraz przedsiębiorstw wytwarzających produkty przemiału zbóż.

Dane dotyczące wykorzystania zasobów wody pokazują, że w większości branż i sektorów doszło do stosunkowo niewielkich wzrostów średniego zużycia wody na zakład. Równocześnie w niektórych sektorach i branżach zużycie spadło (największy spadek odnotowano w przedsiębiorstwach zajmujących się magazynowaniem i przechowywaniem towarów).

W ocenie zmian w efektywności operacyjnej przedsiębiorstw objętych wsparciem nie uwzględniano danych podmiotów, które w czasie składania wniosku o przyznanie pomocy funkcjonowały krócej niż pełen rok obrotowy. Przedsiębiorstwa te nie raportowały danych o zużyciu zasobów w roku bazowym (bądź wykazywały zużycie zerowe). W rezultacie w analizie zmian efektywności zużycia zasobów energii elektrycznej uwzględniono dane pochodzące od 690 przedsiębiorstw objętych wsparciem. Badanie zmian efektywności wykorzystania wody możliwe było dla 663 podmiotów. Dla grup tych wskazano efekty rzeczowe poddziałania w postaci poprawy, pogorszenia bądź braku zmian w zakresie efektywności zużycia zasobów. Analizowane były wskaźniki efektywności energetycznej na jednostkę produktu – nakłady energii elektrycznej (MWh) wymagane do wyprodukowania bądź wprowadzania do obrotu jednej tony produktu. Analogicznie, efektywność zużycia wody (l) mierzona była jako ilość zużytej wody na tonę wyprodukowanego produktu bądź produktu wprowadzonego do obrotu.

Jak wynika z przeprowadzonych analiz, 55% przedsiębiorstw objętych wsparciem odnotowało poprawę efektywności wykorzystania energii elektrycznej, choć w przypadku zdecydowanej większości tych podmiotów zmiany były niewielkie. Przykładowo w grupie przedsiębiorstw zajmujących się przetwórstwem zmniejszenie ilości zużywanej energii odnotowano w przypadku 203 podmiotów, przy czym dla 193 z nich średni spadek wyniósł 0,087 MWh. Najlepsze wyniki w tym obszarze osiągnęły przedsiębiorstwa zajmujące się produkcją przemiału zbóż – jak zauważono wyżej, w zakładach tych istotnie wzrosło zużycie energii elektrycznej, równocześnie jednak wzrost produkcji był względnie większy. W przypadku 1,4% ogółu badanych podmiotów nie odnotowano zmian. Na pogorszenie wskaźnika efektywności zużycia energii elektrycznej wskazują dane 43,6% beneficjentów.

Wykres 5. Zmiany wskaźnika zużycia energii elektrycznej na jednostkę produkcji w przedsiębiorstwach objętych wsparciem w podziale na branże



Źródło: oprac. własne na podstawie danych monitoringowych ARiMR.

Uwzględniając wielkość przedsiębiorstw, poprawę badanego wskaźnika odnotowało 47,6% mikroprzedsiębiorstw, 52% małych przedsiębiorstw oraz 59% przedsiębiorstw średnich. Względnie wyższy odsetek wśród przedsiębiorstw średnich może sugerować, że większe zakłady były bardziej efektywne we wdrażaniu działań służących zwiększaniu efektywności. Odsetek przedsiębiorstw, które odnotowały poprawę, spadek bądź nie odnotowały zmian efektywności zużycia energii elektrycznej zaprezentowany jest na wykresie 5.

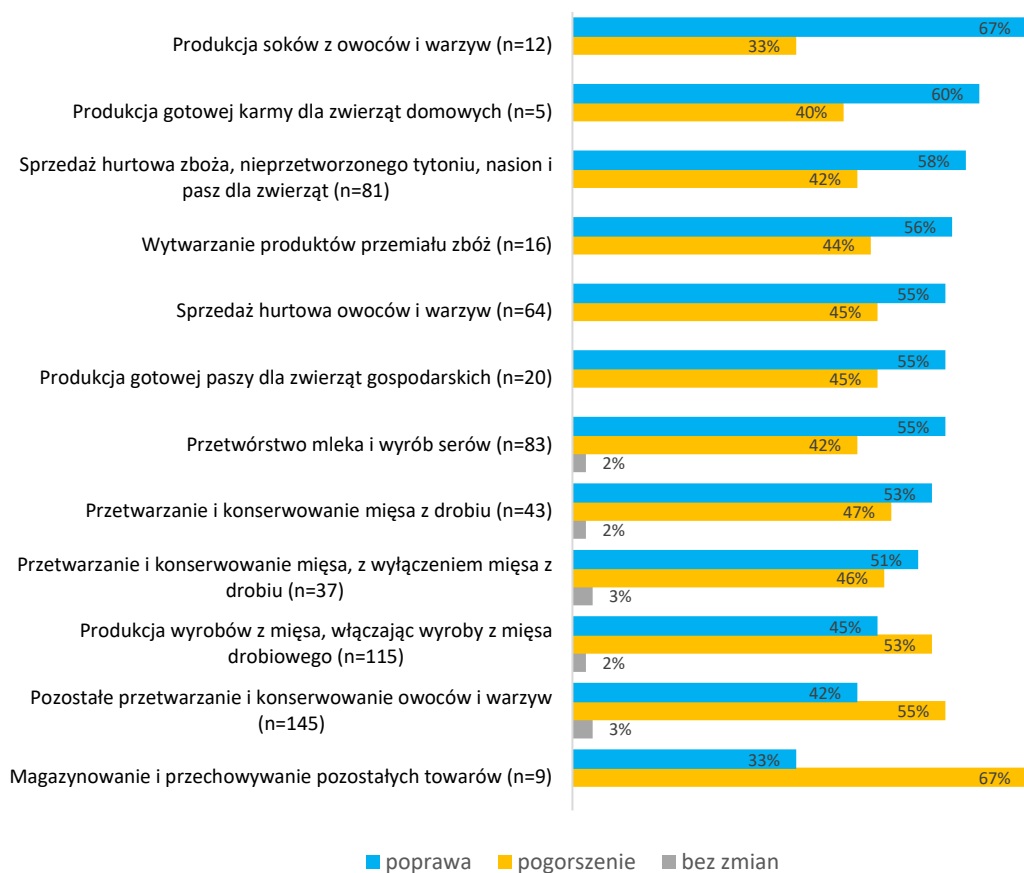
Wyniki analiz pokazują, że pomimo starań firm o zwiększenie efektywności energetycznej, ogólna sytuacja w grupie wspieranych przedsiębiorstw nie uległa znaczącej zmianie w stosunku do okresu przed rozpoczęciem inwestycji. Zmniejszenie zużycia energii elektrycznej w niektórych przedsiębiorstwach świadczy o sukcesie, ale ograniczone zmiany w większości przypadków oraz zwiększenie zużycia w innych sugerują, że cele wyraźnej poprawy efektywności zużycia energii elektrycznej były trudne do osiągnięcia. Należy zaznaczyć, że osiągnięcie celów związanych ze wzrostem efektywności operacyjnej często wymaga czasu i zasobów, a początkowo może wiązać się też z wyższymi kosztami.

Przykładowo, wprowadzenie zaawansowanych systemów magazynowania i przechowywania w początkowym okresie z reguły wiąże się ze zwiększeniem kosztów operacyjnych, m.in. ze względu na większe zużycie energii elektrycznej oraz koszty utrzymania i amortyzacji tych systemów.

Nieco słabsze wyniki przedsiębiorstwa objęte wsparciem odnotowały w obszarze związanym z poprawą efektywności zużycia zasobów wody. Biorąc pod uwagę stan przed złożeniem wniosku o przyznanie pomocy, poprawę wskaźnika efektywności wykorzystania wody odnotowało 48% podmiotów. Ponad połowa przedsiębiorstw (51%) w sprawozdaniu towarzyszącym wnioskowi o płatność końcową raportowała większe zużycie wody na tonę produktu wytworzonego bądź wprowadzanego do obrotu. Biorąc pod uwagę wielkość przedsiębiorstwa, wskaźnik efektywności zużycia wody poprawiło 54% małych przedsiębiorstw, 50% mikroprzedsiębiorstw i 44,5% przedsiębiorstw średnich. Podobnie jak w przypadku zmian w efektywności zużycia energii elektrycznej, wyniki przedsiębiorstw reprezentujących poszczególne sektory i branże były zróżnicowane (Wykres 6).

W najliczniej reprezentowanych branżach (branża pozostałe przetwarzanie i konserwowanie owoców i warzyw oraz branża produkcji wyrobów z mięsa, włączając wyroby z mięsa drobiowego) przeważały przedsiębiorstwa, w których doszło do pogorszenia wskaźnika efektywności zużycia wody. Równocześnie ponad połowa zakładów przetwarzających i konserwujących mięso (w tym też zakładów zajmujących się przetwarzaniem i konserwowaniem mięsa drobiowego) zwiększyła efektywność wykorzystania wody. Stosunkowo dobre wyniki osiągnęły również przedsiębiorstwa zajmujące się przetwórstwem mleka i wyrobem serów oraz przedsiębiorstwa zajmujące się sprzedażą hurtową owoców i warzyw.

Wykres 6. Zmiany wskaźnika efektywności wykorzystania wody po rozpoczęciu realizacji inwestycji w przedsiębiorstwach objętych wsparciem w podziale na branże



Źródło: oprac. własne na podstawie danych monitoringowych ARiMR.

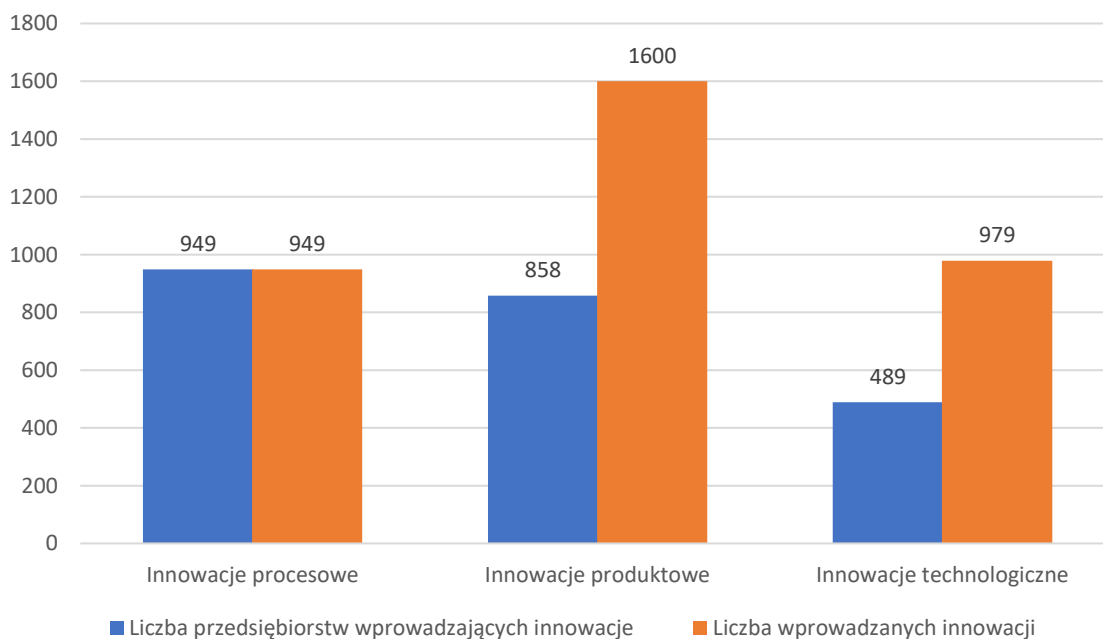
Podsumowując efekty rzeczowe dotyczące efektywności zużycia zasobów, wyniki przedsiębiorstw były zróżnicowane. Część przedsiębiorstw zdołała odnotować poprawę zarówno w zużyciu energii elektrycznej, jak i wody. Spora grupa beneficjentów odnotowała jednak gorsze wyniki, co mogło obniżać ich efektywność operacyjną. Należy równocześnie zaznaczyć, że efekty wielu operacji w momencie składania wniosku o płatność końcową mogły być niepełne bądź niecałkowicie widoczne. Należy też podkreślić, że wyżej omawiane wyniki nie obejmują wszystkich przedsiębiorstw, które otrzymały pomoc z poddziałania. Istotną będzie więc analiza wyników efektywności wszystkich beneficjentów po zakończeniu programu.

Podmioty wprowadzające nowe produkty, nowe procesy i nowe technologie

Kolejnym oczekiwanym efektem rzeczowym poddziałania był wzrost liczby nowych produktów, nowych procesów i nowych technologii w sektorze. Poniżej zaprezentowane są dane zadeklarowane we wnioskach o przyznanie pomocy dotyczące planów beneficjentów w zakresie wprowadzania nowych produktów, nowych procesów i nowych technologii. Informacje te zostaną w dalszym kroku zestawione z danymi wprowadzonymi do sprawozdania towarzyszącego wnioskowi o płatność końcową.

Zgodnie z założeniami innowacyjność procesu wiązała się z wprowadzaniem nowych metod wytwarzania w przedsiębiorstwie, które mogły obejmować zmiany w urządzeniach, organizacji lub wykorzystaniu nowej wiedzy. Innowacyjność produktu polegała na wprowadzaniu produktów lub usług, które znacząco różniły się od dotychczas oferowanych przez firmę. Innowacyjność technologiczna oznaczała natomiast wdrażanie nowatorskich rozwiązań technologicznych, wcześniej niewykorzystywanych w danym przedsiębiorstwie. Zamiar wprowadzenia innowacji procesowych zgłosiło 80% przedsiębiorstw objętych wsparciem, innowacje produktowe planowało wdrożyć 72% przedsiębiorstw. Plany wdrożenia innowacji technologicznych dotyczyły już jednak mniej niż połowy podmiotów z tej grupy (42%).

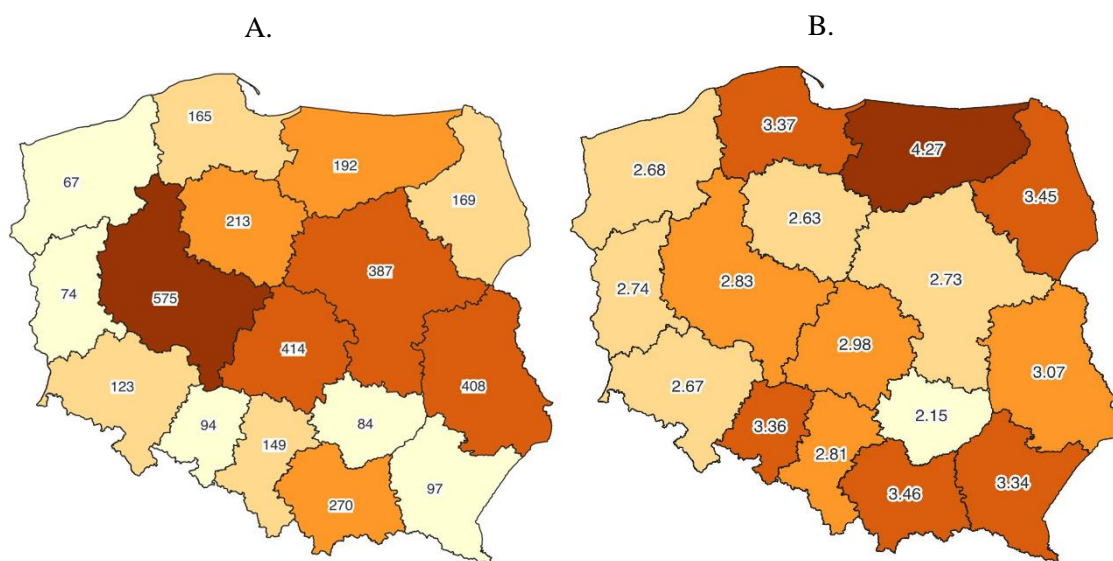
Wykres 7. Liczba podmiotów z grupy MŚP z podpisanymi umowami, wprowadzających innowacje procesowe, produktowe i technologiczne, oraz liczba wprowadzanych innowacji



Źródło: oprac. własne na podstawie danych monitoringowych ARiMR

Łączna liczba planowanych innowacji w ramach projektów i działań zgłoszonych przez wskazaną grupę beneficjentów wyniosła 3528 (937 innowacji procesowych, 1578 innowacji produktowych i 966 innowacji technologicznych). Równocześnie we wszystkich trzech obszarach (w odniesieniu do procesów, produktów i technologii) innowacje planowało wdrożyć 420 przedsiębiorstw (107 mikroprzedsiębiorstw, 136 małych przedsiębiorstw, 170 przedsiębiorstw średnich i 7 przedsiębiorstw dużych). Duże przedsiębiorstwa i przedsiębiorstwa mikro korzystające ze wsparcia częściej niż małe i średnie podmioty planowały innowacje. Przykładowo wdrożenie nowych procesów miało w planach 90% przedsiębiorstw dużych (9 podmiotów) oraz 88% mikroprzedsiębiorstw (112 podmiotów). Warto równocześnie podkreślić, że mikroprzedsiębiorstwa były też bardziej niż małe i średnie podmioty zainteresowane wprowadzaniem innowacji technologicznych. Takie plany miała niemal połowa najmniejszych podmiotów i odpowiednio 41% i 39% małych i średnich przedsiębiorstw.

Mapa 12. Liczba innowacji wprowadzanych przez przedsiębiorstwa objęte wsparciem z poddziałania 4.2 w układzie województw: A. łączna liczba innowacji; B. liczba innowacji przypadająca na jedno przedsiębiorstwo

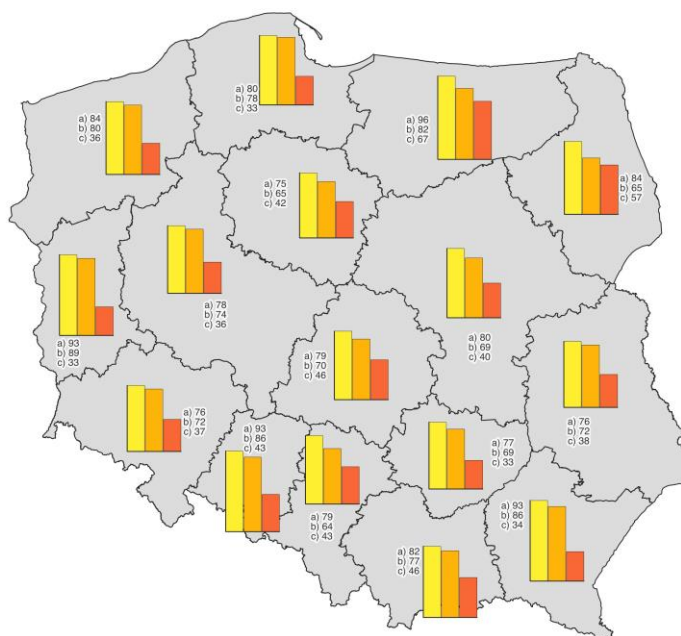


Źródło: oprac. własne na podstawie danych monitoringowych ARiMR

Ponad połowa wszystkich innowacji planowanych przez przedsiębiorstwa (1784) skoncentrowana była w czterech województwach – wielkopolskim, mazowieckim, łódzkim i lubelskim (Mapa 12). Tak wysoka koncentracja była efektem przewagi wskazanych regionów w zakresie liczby umów podpisanych z beneficjentami na realizację inwestycji w ramach

poddziałania. Jeśli weźmiemy pod uwagę liczbę wprowadzanych innowacji przypadającą na jedno przedsiębiorstwo korzystające z pomocy, na czoło wysuwają się jednak województwa warmińsko-mazurskie, małopolskie i podlaskie (z wynikami odpowiednio 4,26, 3,46 i 3,44). W województwach wielkopolskim, mazowieckim, łódzkim i lubelskim wyniki wyniosły odpowiednio 2,83, 2,72, 2,97, i 3,06. Najmniej innowacji w przeliczeniu na liczbę wspieranych przedsiębiorstw odnotowano w województwach świętokrzyskim (2,15), kujawsko-pomorskim (2,62) i dolnośląskim (2,67).

Mapa 13. Odsetek przedsiębiorstw objętych wsparciem z podziałania 4.2 wprowadzających - a) nowe procesy, b) nowe produkty, c) nowe technologie

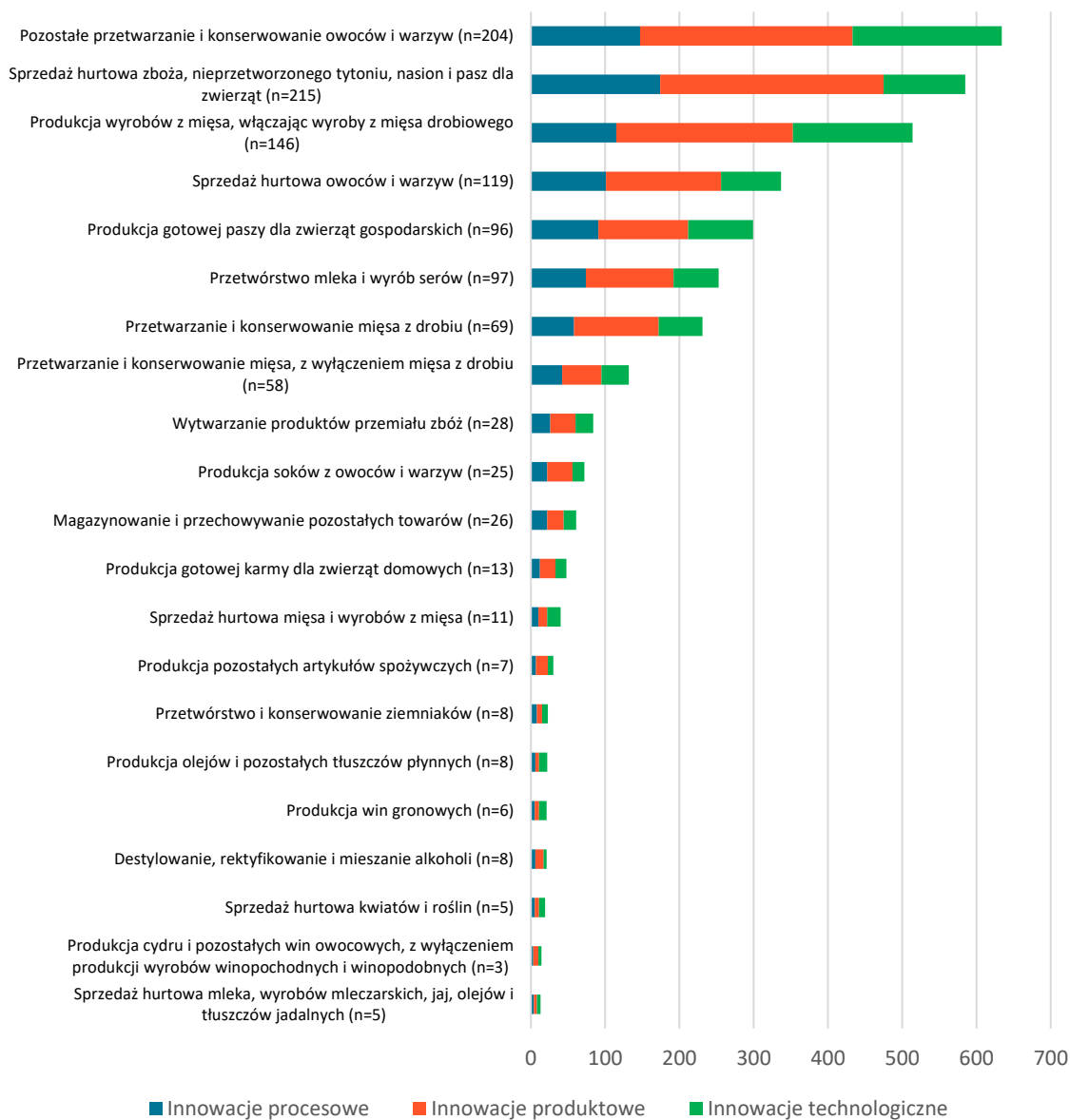


Źródło: oprac. własne na podstawie danych ARiMR

Biorąc pod uwagę liczbę wprowadzanych nowych produktów, procesów i technologii, największą aktywnością innowacyjną (z wdrożeniami we wszystkich trzech wskazanych obszarach) charakteryzowały się przedsiębiorstwa objęte pomocą w branżach „pozostałe konserwowanie owoców i warzyw”, „sprzedaż hurtowa zbóż, nieprzetworzonego tytoniu, nasion i pasz dla zwierząt”, oraz „produkcja wyrobów z mięsa, włączając wyroby z mięsa drobiowego”. Uwzględniając z kolei priorytety inwestycyjne przedsiębiorstw w obszarze innowacji w poszczególnych województwach, widoczna była spójność wyboru przedsiębiorstw w zakresie realizowanych strategii wdrażania innowacji (Mapa 13). Na tle pozostałych

województwa, wyróżniały się jedynie przedsiębiorstwa z województwa warmińsko-mazurskiego i województwa podlaskiego, gdzie większym zainteresowaniem cieszyły się inwestycje ukierunkowane na wdrażanie nowych technologii.

Wykres 8. Liczba innowacji produktowych, procesowych i technologicznych wprowadzanych przez przedsiębiorstwa poszczególnych branż objętych pomocą w ramach poddziałania 4.2 (w nawiasie liczba przedsiębiorstw z podpisanymi umowami)



Źródło: oprac. własne na podstawie danych monitoringowych ARiMR.

Analiza sprawozdań z realizacji operacji pokazuje, że nie wszystkie rodzaje innowacji wdrażane były w tym samym tempie i z podobnym poziomem skuteczności. Kluczowe z punktu widzenia efektów rzeczowych w tym obszarze działania przedsiębiorstw były mniej skuteczne w odniesieniu do wprowadzania innowacji produktowych. Szybciej i sprawniej

przedsiębiorstwa wdrażały innowacje procesowe. Wprowadzenie nowych procesów w wyniku podjętych inwestycji potwierdziło 765 przedsiębiorstw (ok. 74% przedsiębiorstw, które przedłożyły sprawozdania końcowe). Mniej niż połowa podmiotów wskazała, że wprowadzono nowe produkty (495 na 1016 przedsiębiorstw). Jest to wyraźnie słabszy wynik od zakładanego we wnioskach o przyznanie pomocy. Mniejszy odsetek wdrożeń innowacji produktowych może sugerować, że bariery w tym obszarze były istotniejsze lub też, że firmy skupiły priorytety inwestycyjne na optymalizacji procesów produkcyjnych, a dopiero w kolejnym kroku zamierzały wprowadzać nowe produkty. Można przypuszczać, że proces wdrażania innowacji technologicznych w przedsiębiorstwach również przebiegał z trudnościami. W sprawozdaniu dołączonym do wniosku o płatność końcową nie zawarto jednak wymogu raportowania wyników w tym obszarze, zatem nie jest możliwa ocena stopnia osiągnięcia tego efektu rzeczowego.

Podmioty wdrażające systemy zarządzania jakością

Z danych zawartych we wnioskach o przyznanie pomocy z poddziałania wynika, że tylko 17 przedsiębiorstw planowało przeznaczyć środki finansowe otrzymane z poddziałania na wdrożenie systemów zarządzania jakością - 16 przedsiębiorstw, które nie uczestniczyły dotąd w systemach jakości żywności oraz 1 przedsiębiorstwo, które posiadało już certyfikat udziału co najmniej w jednym z takich systemów (Tabela 20).

Tabela 20. Wdrażanie systemów zarządzania jakością (SZJ) w grupie MŚP w ramach operacji wspieranych z poddziałania 4.2

Przedsiębiorstwa wdrażające SZJ		Koszty wdrożenia SZJ		liczba wdrażanych SZJ
liczba	% przedsiębiorstw objętych pomocą	zł	udział w całkowitych kosztach operacji przedsiębiorstw wdrażających SZJ	
17	1,45	552 217	0,55%	19

Źródło: oprac. własne na podstawie danych ARiMR.

Dane ARiMR wskazują, że na dzień złożenia sprawozdania z realizacji operacji, wsparcie z poddziałania 4.2 nie wpłynęło na wzrost liczby podmiotów uczestniczących w systemach jakości żywności. W dostępnych sprawozdaniach 1016 przedsiębiorstw tylko 144 przedsiębiorstwa potwierdziły udział w takich systemach (przy czym należy przypomnieć, że 156 beneficjentów wskazywało, że uczestniczyło w systemach zarządzania jakością jeszcze przed złożeniem wniosku o pomoc). Można zakładać, że ze względu na rozłożony w czasie proces certyfikowania udziału przedsiębiorstw w systemach zarządzania jakością, efekty

rzeczowe poddziałania w tym obszarze będą widoczne dopiero w późniejszym terminie. **Mimo wszystko, biorąc pod uwagę fakt, że tylko kilkunastu beneficjentów z grupy MŚP planowało inwestycje na rzecz wdrożenia systemów zarządzania jakością, można stwierdzić, że cel jakim była poprawa konkurencyjności producentów rolnych poprzez systemy jakości nie został w zadawalającym stopniu osiągnięty.**

Przyczyny słabych wyników w obszarze wdrażania systemów jakości mogą być zróżnicowane. Analiza działań podejmowanych przez przedsiębiorstwa wskazuje, że ich priorytety inwestycyjne koncentrowały się na innych obszarach. Ponadto, jak wskazują eksperci branżowi problemem pozostaje wciąż niedostateczna świadomość znaczenia takich systemów we wzmacnianiu konkurencyjności przedsiębiorstw. Wyzwaniem dla wielu podmiotów w sektorze są również ograniczone zasoby finansowe i ludzkie wymagane do wdrożenia i utrzymania takich systemów (szczególnie dla mniejszych podmiotów barierą są wysokie koszty procesu certyfikacji oraz utrzymanie procedur i systemów związanych z kontrolami przyjętych norm jakościowych)²⁴. Innym czynnikiem, który może zniechęcać do inwestycji w tym obszarze jest ograniczone zaufanie konsumentów w Polsce do certyfikatów i systemów zapewniania jakości żywności²⁵. W takich uwarunkowaniach przedsiębiorstwa mogą obawiać się, że podjęte działania i poniesione koszty nie przyniosą oczekiwanych rezultatów w postaci wzrostu sprzedaży czy zwiększenia zysków.

Niezadawalające efekty w zakresie wdrażania systemów zarządzania jakością uzasadniają potrzebę przyjrzenia się szerszym uwarunkowaniom wdrażania takich systemów w Polsce. **Istotne byłoby również zapewnienie w przyszłych programach wsparcia większych zachęt dla podmiotów, które zobowiążą się do podjęcia inwestycji w tym obszarze.** W rozwiązaniach i regulacjach określających warunki przyznawania pomocy w ramach poddziałania 4.2 dodatkowe punkty (3) w procesie selekcji mogły uzyskać te przedsiębiorstwa, które posiadały systemy zarządzania jakością. **W niedostatecznym jednak stopniu premiowane były zobowiązania do podjęcia nowych inwestycji związanych z wdrażaniem systemów zapewniania jakości żywności.**

²⁴ Zob. m.in. A. Judzińska, *Systemy zarządzania jakością i bezpieczeństwem żywności oraz stan ich wdrożenia w polskim przemyśle spożywczym*. Roczniki (Annals), 2017(1230-2019-3557).

²⁵ *Dlaczego Polacy nie ufają certyfikatom i systemom jakości?*, <https://www.portalspozywczy.pl/mieso/wiadomosci/dlaczego-polacy-nie-ufaja-certyfikatom-i-systemom-jakosci.225542.html>, 1.06.2023.

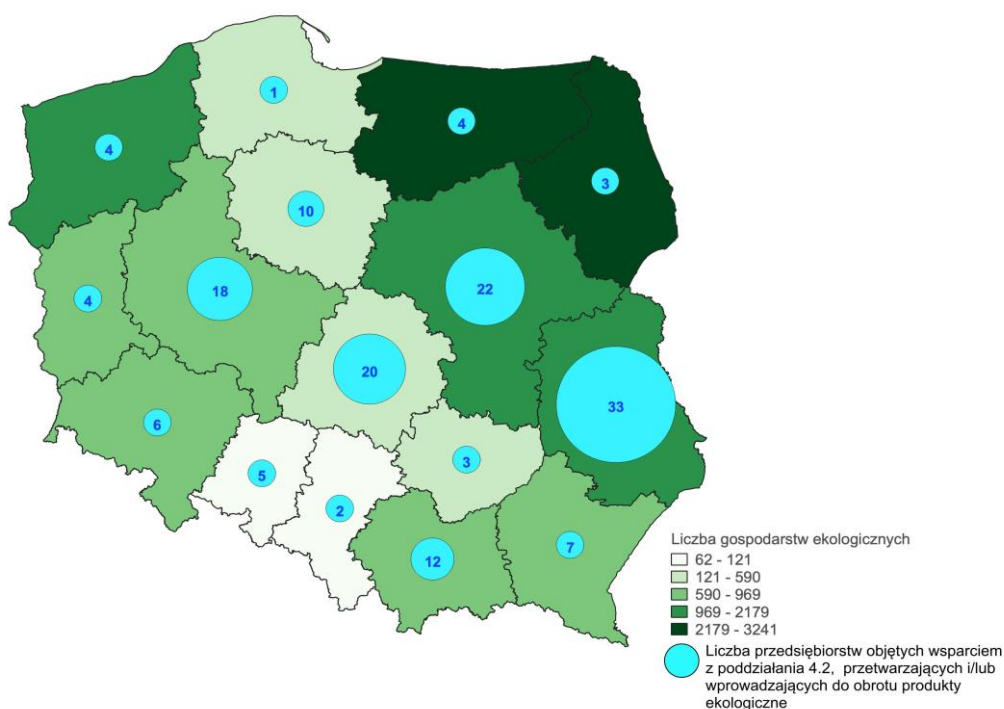
Przedsiębiorstwa (MŚP) przetwarzające i wprowadzające do obrotu produkty rolne pochodzące bezpośrednio od producentów rolnictwa ekologicznego

Jak wskazywano przy charakterystykach beneficjentów, zdecydowana większość przedsiębiorstw objętych wsparciem nie przetwarzała i nie wprowadzała do obrotu produktów rolnych pochodzących bezpośrednio od producentów rolnictwa ekologicznego. We wnioskach o przyznanie pomocy tylko 6% beneficjentów z grupy MŚP (75 przedsiębiorstw) wskazywało, że posiada taką produkcję. Równocześnie jednak 87 przedsiębiorstw z grupy 1076 przedsiębiorstw, które na dzień złożenia wniosku o przyznanie pomocy nie przetwarzały i nie wprowadzały do obrotu produktów ekologicznych, zakładało we wnioskach rozwój takiej działalności. Po zakończeniu operacji w całości przetwarzać lub wprowadzać do obrotu produkty pochodzące bezpośrednio z gospodarstw ekologicznych miały łącznie 154 przedsiębiorstwa (obok wskazanych 87 przedsiębiorstw, również 67 podmiotów, które posiadały wcześniej taką produkcję). Tym samym, zgodnie z danymi zadeklarowanymi przez beneficjentów, udział podmiotów w całości przetwarzających lub wprowadzających do obrotu produkty gospodarstw ekologicznych w grupie wszystkich przedsiębiorstw wspieranych z poddziałania wyniósł 13%. Jeśli uwzględnione zostaną wyłącznie przedsiębiorstwa zajmujące się przetwórstwem rolno-spożywczym, udział ten spada do 12,2%. Nadal jednak jest to wskaźnik 3,3-krotnie wyższy niż dla ogółu przedsiębiorstw sektora rolno-spożywczego w Polsce. W 2021 roku działalność w zakresie przetwórstwa produktów ekologicznych prowadziło łącznie 730 przedsiębiorstw, co stanowiło 3,7% wszystkich firm tego sektora w Polsce.

W grupie wspieranych przedsiębiorstw zajmujących się przetwórstwem i wprowadzaniem na rynek produktów ekologicznych znalazły się 53 mikroprzedsiębiorstwa, 46 przedsiębiorstw małych oraz 55 przedsiębiorstw średnich. Zgodnie z przyjętymi warunkami przyznawania pomocy, premiowane były podmioty, które zobowiązały się, że po zakończeniu realizacji operacji będą wykorzystywać produkty ekologiczne na poziomie co najmniej 10% całkowitej ilości produktów niezbędnych do produkcji. Biorąc pod uwagę deklaracje wszystkich beneficjentów zorientowanych na wykorzystanie produktów ekologicznych, średni procentowy udział produktów gospodarstw ekologicznych w produkcji wyniósł 13,8%. Tylko dwa przedsiębiorstwa wskazywały, że 100% produkcji w zakładzie opierać się będzie na produktach ekologicznych (przedsiębiorstwo produkujące soki z owoców i warzyw oraz przedsiębiorstwo z branży produkcji gotowej paszy dla zwierząt gospodarskich bez GMO).

Biorąc pod uwagę rozmieszczenie przestrzenne podmiotów angażujących się w przetwórstwo ekologiczne i wprowadzanie takich produktów na rynek, najliczniej reprezentowane były województwa: lubelskie (33 przedsiębiorstwa), mazowieckie (22), łódzkie (20) i wielkopolskie (18). Jeśli uwzględniona zostanie wielkość produkcji, widoczna jest wyraźna dominacja województwa lubelskiego – na to jedno województwo przypadało ponad 84% planowanej produkcji ekologicznej przedsiębiorstw objętych wsparciem (4,8 mln ton). Na pozostałe 12 województw przypadło łącznie 61 podmiotów zajmujących się taką produkcją. Taki rozkład tylko w części odpowiada rozmieszczeniu gospodarstw ekologicznych w Polsce. Szczególnie duża dysproporcja widoczna była w przypadku województw warmińsko-mazurskiego i podlaskiego, gdzie – pomimo najwyższej w kraju liczby gospodarstw ekologicznych (3241 w pierwszym wskazanym województwie i 2906 w drugim w 2020 roku wg danych GUS), tylko odpowiednio 4 i 3 przedsiębiorstwa z terenu tych województw wskazywały na zamiar przetwarzania i wprowadzania do obrotu produktów rolnych pochodzących bezpośrednio z gospodarstw ekologicznych (na 45 i 35 przedsiębiorstw wspieranych z poddziałania 4.2.). Były to 3 mikroprzedsiębiorstwa i 4 przedsiębiorstwa małe. Rozmieszczenie przestrzenne przedsiębiorstw zaangażowanych na tle liczby gospodarstw ekologicznych funkcjonujących w poszczególnych województwach prezentuje mapa 14.

Mapa 14. Liczba przedsiębiorstw objętych wsparciem z poddziałania 4.2 w całości przetwarzających lub wprowadzających do obrotu surowce pochodzące bezpośrednio z gospodarstw ekologicznych, na tle liczby gospodarstw ekologicznych w Polsce (w tym gospodarstw w trakcie konwersji wg stanu w 2020 roku).



Źródło: oprac. własne na podstawie danych GUS i danych ARiMR.

Największą aktywnością w zakresie przetwórstwa produktów ekologicznych wykazały się przedsiębiorstwa z branży „Pozostałe przetwarzanie i konserwowanie owoców i warzyw”. Stanowiły niemal połowę wszystkich przedsiębiorstw objętych wsparciem, które podjęły się operacji w tym obszarze. Liczbę podmiotów wykorzystujących produkty ekologiczne, łączną wielkość produkcji oraz średni procentowy udział produktów gospodarstw ekologicznych w produkcji poszczególnych branż przetwórstwa rolno-spożywczego prezentuje tabela (Tabela 21).

Tabela 21. Przedsiębiorstwa objęte pomocą poddziałania 4.2, przetwarzające i wprowadzające do obrotu produkty rolne pochodzące bezpośrednio od producentów ekologicznych

Sektor/branża		Liczba podmiotów	Łączna wielkość produkcji (t)	Średni procentowy udział produktów rolnych pochodzących bezpośrednio od producentów ekologicznych w całości przetwarzanych lub wprowadzanych do obrotu
Sektor przetwórstwa rolno-spożywczego w tym:		96	17 965 483	15,3
10.11.Z	Przetwarzanie i konserwowanie mięsa, z wył. mięsa z drobiu	1	24 260	10
10.12.Z	Przetwarzanie i konserwowanie mięsa z drobiu	2	31 334	7
10.13.Z	Produkcja wyrobów z mięsa, wł. wyroby z mięsa drobiowego	1	1 414	10
10.31.Z	Przetwórstwo i konserwowanie ziemniaków	1	7 190	10
10.32.Z	Produkcja soków z owoców i warzyw	8	1 133 010	17,5
10.39.Z	Pozostałe przetwarzanie i konserwowanie owoców i warzyw	47	15 288 843	17,3
10.41.Z	Produkcja olejów i pozostałych tłuszczów płynnych	2	0,4	10,5
10.51.Z	Przetwórstwo mleka i wyrób serów	9	62 475	7,5
10.61.Z	Wytwarzanie produktów przemiału zbóż	9	18 898	29
10.83.Z	Przetwórstwo herbaty i kawy	2	645	10
10.91.Z	Produkcja gotowej paszy dla zwierząt gospodarskich (bez GMO)	6	8 224	26
10.91.Z	Produkcja gotowej paszy dla zwierząt gospodarskich (GMO)	1	0	11
10.92.Z	Produkcja gotowej karmy dla zwierząt domowych	2	2 444	10,5
11.01.Z	Destylowanie, rektyfikowanie i mieszanie alkoholi	2	1 385 304	10,5
11.02.Z	Produkcja win gronowych	2	157	11,5

11.03.Z	Produkcja cydru i pozostałych win owocowych	1	1 282	0,1
Sektor sprzedaży hurtowej, magazynowania i przechowywania		58	570 683	11,3

Zródło: oprac. własne na podstawie danych ARiMR

Jak wynika z zaprezentowanych danych, wyraźną przewagę w zakresie wykorzystania produktów gospodarstw ekologicznych w sektorze przetwórstwa rolno-spożywczego miały przedsiębiorstwa zajmujące się przetwórstwem produktów roślinnych. Tylko cztery zakłady branży mięsnej i dziewięć zakładów branży przetwórstwa mleka i wyrobów sera przyjmowały produkty rolne pochodzące z gospodarstw ekologicznych. W ogólnej populacji przedsiębiorstw przetwarzających w Polsce produkty ekologiczne przedsiębiorstwa branży roślinnej również przeważają. W 2021 roku udział w przedsiębiorstwach branży „pozostałe przetwarzanie i konserwowanie owoców i warzyw” w grupie wszystkich zakładów wykorzystujących produkty ekologiczne w procesach produkcji w Polsce wynosił 38%. W grupie przedsiębiorstw wspieranych i zorientowanych na przetwórstwo produktów ekologicznych udział tej branży był jednak wyższy (52%). Wyższy w grupie wspieranej był również udział przedsiębiorstw przetwórstwa mleka i wyrobu serów (10% wobec 4,8% w ogólnej populacji). Mniejszy udział odnotowano w przypadku przedsiębiorstw branży mięsnej – w 2021 roku w Polsce w grupie 730 przedsiębiorstw wykorzystujących produkty ekologiczne w przetwórstwie branżę mięsną reprezentowało 46 przedsiębiorstw (6,3%). W grupie objętej wsparciem udział ten wyniósł tylko 4,4%.

Pełniejszy obraz zainteresowania przedsiębiorstw sektora rozwojem przetwórstwa ekologicznego i wprowadzaniem produktów ekologicznych do obrotu może dawać analiza wszystkich wniosków złożonych w ramach poddziałania 4.2. Zamiar prowadzenia i rozwoju przetwórstwa ekologicznego oraz zamiar wprowadzania produktów ekologicznych do obrotu zgłosiło 522 przedsiębiorstw, których wnioski – z różnych względów – nie zostały objęte wsparciem. W grupie tej 349 podmiotów reprezentowało sektor przetwórstwa. Jeśli uwzględnimy wnioski odrzucone oraz wnioski przyjęte do finansowania, udział przedsiębiorstw zainteresowanych wykorzystaniem produktów ekologicznych w procesach przetwórstwa w grupie aplikujących przedsiębiorstw przetwórczych wzrasta do 19%. Poziom zainteresowania przewyższał więc poziom obserwowany w ogólnej populacji przedsiębiorstw tego sektora (5,7%). Oferowane wsparcie było więc istotną zachętą dla niektórych podmiotów, by angażować zasoby do rozwoju ekologicznego przetwórstwa w ramach zakładu. Równocześnie uzyskane rezultaty w grupie wspieranej skłaniają do rozszerzenia kryteriów wyboru operacji w przyszłych programach wsparcia.

Integracja z łańcuchem rolno spożywczym - długoterminowe umowy na dostawę produktów rolnych

Jak wskazywano, podmioty ubiegające się o pomoc w ramach poddziałania 4.2 zobowiązane zostały do zakupu produktów rolnych w ramach umów długoterminowych zawieranych na co najmniej 1 rok. Założeniem wskazanego wymogu była poprawa konkurencyjności producentów rolnych poprzez lepsze ich zintegrowanie z łańcuchem rolno-spożywczym. Poniżej zaprezentowane są efekty rzeczowe w tym obszarze uwzględniające a) liczbę gospodarstw objętych długoterminowymi umowami na dostawę produktów rolnych, b) liczbę umów długoterminowych na dostawę produktów rolnych zawartych między przedsiębiorstwami i rolnikami, oraz c) liczbę umów długoterminowych na dostawę produktów rolnych zawartych między przedsiębiorstwami a grupami lub organizacjami producentów/związkami grup lub zrzeszeń organizacji producentów.

Z danych zawartych w sprawozdaniach z realizacji zobowiązań dołączonych do wniosków o płatność końcową (1016 podmiotów) wynika, że ponad 78% przedsiębiorstw współpracowało z gospodarstwami w oparciu o długoterminowe umowy. Znaczna część beneficjentów (316) współpracowała z niewielką liczbą gospodarstw (od 1 do 10). Z więcej niż dziesięcioma i mniej niż stu gospodarstwami współpracowało 261 podmiotów. Długoterminowe umowy z więcej niż stu i mniej niż pięciuset gospodarstwami posiadało 121 podmiotów. Od 505 do 1615 gospodarstw rolnych związanych było umownie z 36 przedsiębiorstwami objętymi pomocą z poddziałania. Tylko dwa przedsiębiorstwa współpracowały z ponad 2 tysiącami gospodarstw rolnych (w przypadku pierwszego przedsiębiorstwa było to 2138 gospodarstw, w przypadku drugiego 2284 gospodarstwa). 278 podmiotów nie posiadało umów długoterminowych, co oznacza, że przetwarzały one bądź wprowadzały do obiegu własne produkty rolne lub zajmowały się produkcją wyłączonej z tego wymogu. Łączna liczba gospodarstw rolnych objętych długoterminowymi umowami na dostawę produktów rolnych wyniosła według sprawozdań końcowych 69 961. Podmioty te podpisały z przedsiębiorstwami łącznie 74 342 umowy.

Tabela 22. Umowy długoterminowe między przedsiębiorstwami a rolnikami i organizacjami producentów/związkami grup lub zrzeszeń organizacji producentów na dostawę produktów rolnych, według wielkości przedsiębiorstwa oraz według sektorów i branż objętych wsparciem z poddziałania 4.2

	Liczba gospodarstw objętych umowami długoterminowymi	Liczba umów długoterminowych z gospodarstwami	Liczba umów długoterminowych z organizacjami producentów
Przedsiębiorstwa objęte wsparciem ogółem	69 961	74 342	881
w tym*:			
mikro przedsiębiorstwa	6 518	7 208	59
małe przedsiębiorstwa	16 795	18 963	187
średnie przedsiębiorstwa	46 595	48 119	629
Przedsiębiorstwa sektora przetwórstwa rolno-spożywczego	51 566	53 122	733
w tym**:			
Przetwarzanie i konserwowanie mięsa, z wyłączeniem mięsa z drobiu (n=46)	4 867	5 170	68
Przetwarzanie i konserwowanie mięsa z drobiu (n=49)	1 260	1 257	46
Produkcja wyrobów z mięsa, włączając wyroby z mięsa drobiowego (n=143)	2 544	2 544	37
Przetwórstwo i konserwowanie ziemniaków (n=6)	236	291	4
Produkcja soków z owoców i warzyw (n=25)	2 429	2 447	68
Pozostałe przetwarzanie i konserwowanie owoców i warzyw (n=180)	11 144	12 264	197
Produkcja olejów i pozostałych tłuszczów płynnych (n=7)	101	127	6
Przetwórstwo mleka i wyrób serów (n=93)	21 643	21 313	270
Wytwarzanie produktów przemiału zbóż (n=21)	2 195	2 268	7
Produkcja pozostałych artykułów spożywczych (n=6)	22	33	5
Produkcja gotowej paszy dla zwierząt gospodarskich (n=45)	4 968	5 244	21
Produkcja gotowej karmy dla zwierząt domowych (n=8)	30	37	1
Destylowanie, rektyfikowanie i mieszanie alkoholi (n=5)	122	122	3
Produkcja win gronowych (n=5)	1	1	0
Produkcja cydru i pozostałych win owocowych (n=4)	4	4	0
Przedsiębiorstwa sektora sprzedaży hurtowej, magazynowania i przechowywania,	18 377	21 194	147
w tym**:			
Sprzedaż hurtowa zboża, nieprzetworzonego tytoniu, nasion i pasz dla zwierząt (n=166)	14 616	16 908	51
Sprzedaż hurtowa kwiatów i roślin (n=5)	18	21	0

Sprzedaż hurtowa owoców i warzyw (n=100)	3 411	3 893	91
Sprzedaż hurtowa mięsa i wyrobów z mięsa (n=7)	52	89	0
Sprzedaż hurtowa mleka i wyrobów mleczarskich (n=3)	247	247	5
Magazynowanie i przechowywanie pozostałych towarów (n=15)	33	36	0

* brak danych dotyczących wielkości przedsiębiorstwa w sprawozdaniu końcowym 127 podmiotów

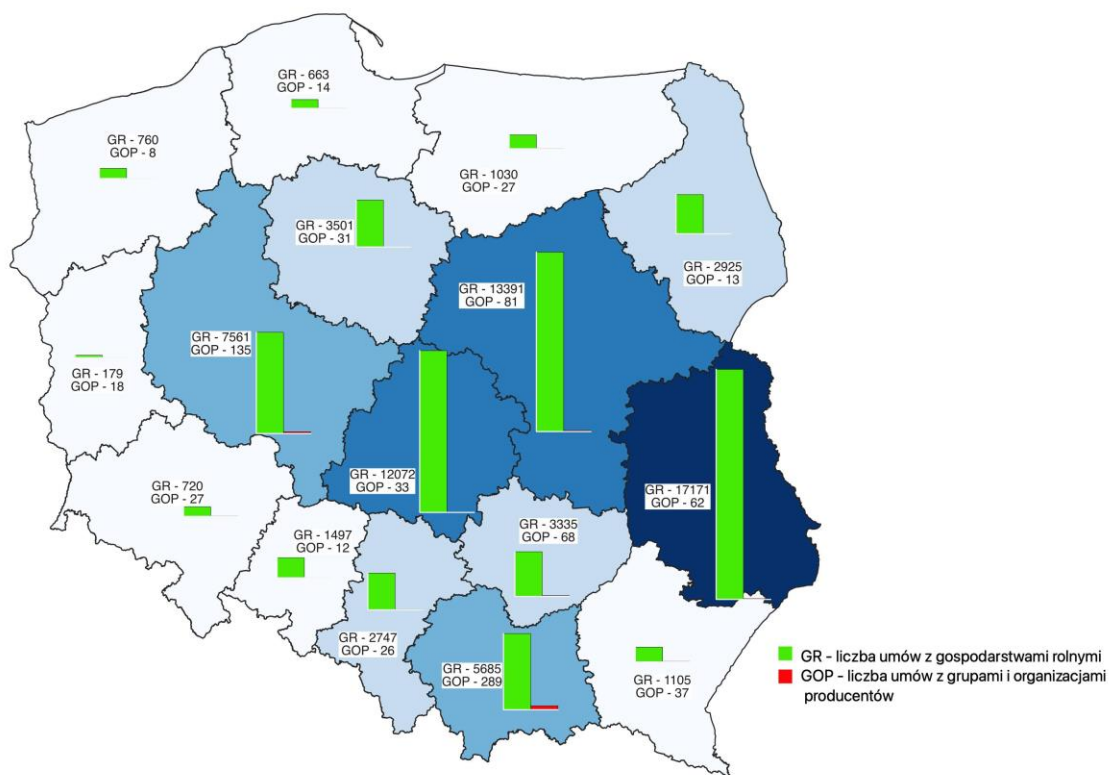
** brak danych dotyczących sektora/branży w sprawozdaniu końcowym 74 podmiotów

Źródło: oprac. własne na podstawie danych ARiMR.

Większość umów długoterminowych dotyczyła dostaw produktów do przedsiębiorstw zajmujących się przetwórstwem rolno-spożywczym (ponad 70%). Największy odsetek umów zawartych między przedsiębiorstwami zajmującymi się przetwórstwem a gospodarstwami rolnymi i grupami producentów odnotowany został w branży przetwórstwa mleka i wyrobów sera (28,6%). Druga w kolejności była branża „Pozostałe przetwarzanie i konserwowanie owoców i warzyw” (16,5%). Udział przedsiębiorstw zajmujących się wprowadzaniem produktów rolnych do obrotu w realizacji efektów rzeczowych w zakresie posiadania umów długoterminowych wyniósł 28,5%. Zdecydowana większość umów w tym sektorze dotyczyła branży sprzedaży hurtowej zboża, nieprzetworzonego tytoniu, nasion i pasz dla zwierząt (ponad 22% wszystkich umów długoterminowych w ramach poddziałania).

Niewielki udział w liczbie umów długoterminowych miały umowy zawarte z grupami i organizacjami producentów rolnych. Umowy takie (łącznie 808) zawarło 206 przedsiębiorstw (z grupy 1016 przedsiębiorstw, które złożyły sprawozdanie z realizacji operacji). Największy przy tym udział miały umowy zawarte z grupami zajmującymi się przetwórstwem mleka i wyrobem serów oraz pozostałym przetwarzaniem i konserwowaniem owoców i warzyw. Niemal 1/3 wszystkich umów przypadało na województwo małopolskie. Najmniej umów odnotowano w województwach Polski zachodniej i północnej (Mapa 15).

Mapa 15. Liczba umów długoterminowych między przedsiębiorstwami (nabory MŚP) objętymi wsparciem a gospodarstwami rolnymi oraz grupami lub organizacjami producentów/związkami grup w ramach poddziałania 4.2



Źródło: oprac. własne na podstawie danych monitoringowych ARiMR

Na uzyskane efekty rzeczowe w obszarze umów długoterminowych wpływ miało szereg czynników. Generalnie, ograniczona liczba umów z grupami i organizacjami producentów czy związkami grup była m.in. efektem wciąż niskiego poziomu zorganizowania producentów rolnych w Polsce. Intensywność relacji umownych związana była także ze specyfiką prowadzenia działalności produkcyjnej i przetwórczej w poszczególnych sektorach i branżach. Na wyniki w tym obszarze wpływały również różnice w strukturze agrarnej i produkcyjnej, w tym w stopień specjalizacji, zorganizowania i koncentracji produkcji pierwotnej w poszczególnych sektorach i regionów.

Poprawa konkurencyjności producentów poprzez realizację operacji w ramach grup producentów rolnych i organizacji producentów

Kolejnym oczekiwanym efektem poddziałania była poprawa konkurencyjności poprzez realizację operacji w ramach grup producentów rolnych i organizacji producentów. W grupie 1151 wniosków przyjętych do realizacji (wnioski z podpisanymi umowami), 16% reprezentowało podmioty zorganizowane (185 wnioskodawców). W grupie tej znalazły się spółdzielnie (105), grupy producentów (56), organizacje producentów (21), wstępnie uznane organizacje producentów owoców i warzyw (2) oraz 1 związek grup producentów. Wskazany wyżej cel (poprawa konkurencyjności producentów poprzez realizację operacji w ramach grup producentów rolnych i organizacji producentów) zadeklarowało do realizacji 65 beneficjentów z grupy podmiotów zorganizowanych oraz 10 przedsiębiorstw indywidualnych. Na utrzymanie statusu grupy producentów rolnych, związku grup producentów rolnych, organizacji producentów lub zrzeszenia organizacji producentów przez cały okres związania celem wskazywało w sumie 69 podmiotów.

Tabela 23. Operacje realizowane w ramach grup producentów rolnych i organizacji producentów

Rodzaj operacji	Liczba podmiotów realizujących operacje	Liczba sztuk w ramach realizowanych operacji
Zakup (wraz z instalacją) lub leasing zakończony przeniesieniem prawa własności maszyn lub urządzeń	173	630
Nowe budynki i budowle stanowiące infrastrukturę zakładu przedsiębiorstwa	75	147
Zakup (wraz z instalacją) lub leasing zakończony przeniesieniem prawa własności aparatury pomiarowej, kontrolnej oraz sprzętu do sterowania procesem produkcji lub magazynowania	38	80
Budynki i budowle rozbudowane, nadbudowane, przebudowane lub wyremontowane (wyłącznie w przypadku remontu połączonego z modernizacją) stanowiące infrastrukturę zakładu przedsiębiorstwa	33	48
Budynki i budowle rozbudowane, nadbudowane, przebudowane lub wyremontowane (wyłącznie w przypadku remontu połączonego z modernizacją) związane z infrastrukturą techniczną związane z użytkowaniem obiektów podstawowych	12	17
Nowe budynki i budowle infrastruktury technicznej związane z użytkowaniem obiektów podstawowych	9	14
Zakup (wraz z instalacją) lub leasing zakończony przeniesieniem prawa własności oprogramowania służącego zarządzaniu przedsiębiorstwem lub sterowania procesem produkcji lub magazynowania	8	8

Źródło: oprac. na podstawie danych ARiMR.

Priorytety inwestycyjne podmiotów realizujących operacje w ramach grup producentów rolnych i organizacji producentów nie różniły się zasadniczo od priorytetów pozostałych beneficjentów w grupie MŚP. Jednak stosunkowo niskie zainteresowanie beneficjentów poprawą konkurencyjności w oparciu o strategii współpracy w ramach grup i organizacji producentów oznacza, że efekty rzeczowe osiągnięte w tym obszarze dzięki poddziałaniu 4.2 były skromne. Biorąc pod uwagę fakt, że rozwój współpracy w ramach zorganizowanych struktur ma duże znaczenie z punktu widzenia wzmocnienia konkurencyjności w sektorze, istotne byłoby poszukiwanie skuteczniejszych zachęt do wspólnych działań producentów w przyszłych programach wsparcia.

Efekty rzeczowe w ramach naborów PKD i RHD - rolnicy rozwijający przetwórstwo i sprzedaż bezpośrednią

Jednym z kluczowych założeń poddziałania było mobilizowanie rolników oraz członków ich rodzin i gospodarstw domowych do wchodzenia na wyższe szczeble w łańcuchu wartości produkcji i dostaw żywności. **Biorąc więc pod uwagę liczbę beneficjentów naborów PKD i RHD, efekt poddziałania 4.2 jest w tym zakresie niezadawalający.** Realizowano łącznie 423 umowy, których wartość – liczona jako całkowity koszt zakładanych operacji – była ponad 35-krotnie niższa niż wartość umów zawartych z beneficjentami z grupy MŚP.

Ocena efektów wdrażania operacji realizowanych przez te grupy beneficjentów jest trudna z uwagi na mniejszą dostępność danych (brak niektórych danych we wnioskach o przyznanie pomocy, brak sprawozdań z realizacji operacji). Przykładowo, choć 149 ze 172 beneficjentów PKD planowało poprawę konkurencyjności poprzez wzrost wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej, wartość dodaną brutto planowaną do osiągnięcia w roku zakończenia operacji wskazało jednak tylko 20 beneficjentów. Zgodnie z tymi danymi, łączna wartość dodana brutto na rok zakończenia operacji miała wynieść w tej grupie 2 941 976 zł. Większość wygenerowanej wartości we wskazanej grupie przypadła na beneficjentów rozwijających działalność w województwach łódzkim (1 034 386 zł), podlaskim (615 286 zł) i małopolskim (478 659 zł).

Obie grupy beneficjentów były zainteresowane wdrażaniem innowacji. Szczególnie duże zainteresowanie dotyczyło wprowadzania innowacji produktowych (Tabela 24). Łączna liczba wdrażanych innowacji w grupie PKD wyniosła 754, w grupie RHD 715. Równocześnie we wszystkich trzech obszarach (w odniesieniu do procesów, produktów i technologii)

innowacje planowało wdrożyć 110 podmiotów z naborów PKD oraz 100 podmiotów z naborów RHD.

Tabela 24. Liczba beneficjentów z grupy PKD i RHD wprowadzających innowacje procesowe, produktowe i technologiczne oraz liczba wprowadzanych innowacji

Beneficjenci (liczba podpisanych umów)	Innowacje procesowe		Innowacje produktowe		Innowacje technologiczne	
	Liczba podmiotów	Liczba innowacji	Liczba podmiotów	Liczba innowacji	Liczba podmiotów	Liczba innowacji
PKD (173)	145	228	152	357	127	169
RHD (251)	190	200	224	325	126	190

Źródło: oprac. własne na podstawie danych monitoringowych ARiMR.

Biorąc pod uwagę efekty związane z poprawą funkcjonowania łańcucha rolno-spożywczego, na zamiar dokonywania zakupów produktów rolnych w ramach umów długoterminowych wskazywało 20 ze 172 podmiotów PKD objętych wsparciem. Tylko trzech beneficjentów PKD zadeklarowało określony procentowy udział produktów rolnych pochodzących bezpośrednio od producentów ekologicznych w całości przetwarzanych lub wprowadzanych do obrotu surowców po zakończeniu realizacji operacji.

6. Wnioski i rekomendacje

Raport koncentrował się na ocenie efektów wdrażania poddziałania 4.2 PROW 2014-2020, biorąc pod uwagę trafność, skuteczność i efektywność podjętych interwencji. Głównym celem badania była ocena spójności i zgodności założeń programowych z potrzebami beneficjentów oraz ocena stopnia, w jakim zakontraktowane projekty przyczyniły się do osiągnięcia założonych celów i wskaźników produktu. **Wyniki przeprowadzonych analiz wskazują, że poddziałanie 4.2 było w znacznej części dobrze zaprojektowane oraz odpowiadało na potrzeby większości beneficjentów.** Świadczy o tym duża liczba składanych wniosków (zwłaszcza w grupie MŚP). Tak duże zainteresowanie wskazuje na wciąż istotną rolę i potencjał PROW w kształtowaniu przemian w sektorze. Ponad 1000 beneficjentów poddziałania, głównie małych i średnich przedsiębiorstw, podjęło w badanym okresie inwestycje o łącznej wartości przekraczającej 7 miliardów złotych. Realizowane operacje skoncentrowane były zasadniczo na rozbudowie i modernizacji zakładów produkcyjnych oraz na zakupie nowych maszyn i urządzeń, które służyć miały zwiększeniu efektywności produkcji i podnoszeniu wartości dodanej. Biorąc pod uwagę zaobserwowany w całym sektorze wzrost wartości dodanej oraz rosnącą sprzedaż, można wnioskować, że środki inwestycyjne PROW 2014-2020 pozytywnie wpłynęły na poprawę bieżącej pozycji konkurencyjnej przedsiębiorstw sektora. **Równocześnie zidentyfikowano problemy oraz obszary, które sprawiały, że poddziałanie 4.2 nie było w pełni trafne, skuteczne i efektywne.** Niektóre grupy beneficjentów nie były w dostatecznym stopniu przygotowane do wykorzystania pomocy z PROW (rolnicy, domownicy i małżonkowie rolników). Z kolei w grupach przygotowanych do odbioru wsparcia (MŚP), **przewaga tradycyjnych modeli biznesowych, opartych na konwencjonalnych systemach produkcji rolniczej, oznacza, że nie wykorzystano w wystarczającym stopniu wszystkich możliwości i źródeł tworzenia nowej wartości dodanej w sektorze.** Innymi słowy, strategie mające na celu zwiększanie potencjału konkurencyjnego poprzez zastosowanie zrównoważonych systemów produkcji nie były wdrażane w wystarczającym zakresie.

W założeniach programowych poddziałania w niepełnym stopniu uwzględniony został kontekst społeczno-gospodarczy działań na rzecz wzmocnienia konkurencyjności i poprawy integracji w łańcuchu rolno-spożywczym, jak i nowe możliwości związane z postępowaniem technologicznym, które mogłyby przynieść znaczące korzyści w zakresie innowacji, efektywności i zrównoważonego rozwoju w sektorze. W rezultacie trafność niektórych założeń była ograniczona. W przypadku naborów dla beneficjentów PKD i RHD, zakładano

stosunkowo wysoki potencjał i stopień przygotowania rolników do wchodzenia na wyższe szczeble w łańcuchu wartości sektora rolno-spożywczego. **Niewielka liczba umów podpisanych w naborach PKD i RHD (pomimo stosunkowo dużego zainteresowania) oznacza, że założenia te nie były w pełni trafne.** Brak rozwiązań i odrębnych przepisów wykonawczych uwzględniających potrzeby i możliwości tych grup odbiorców ograniczał skuteczność analizowanej interwencji. **W przypadku naborów adresowanych do MŚP, w definicjach beneficjentów oraz wymogach im stawianych nie uwzględniono potrzeby włączenia do realizowanych działań podmiotów posiadających potencjał w zakresie wprowadzania przełomowych technologii i innowacyjnych rozwiązań,** zarówno na poziomie przetwórstwa, jak i obrotu produktami rolno-spożywczymi. W rezultacie w poddziałaniu nie uczestniczyły nowe podmioty z branży agtech i foodtech, które mogłyby przyczynić się do podniesienia poziomu innowacyjności i konkurencyjności w sektorze. Potrzebę bardziej elastycznego podejścia w tym obszarze (poprzez włączenie do systemu wsparcia branż agtech i foodtech, bądź poprzez przyznawanie dodatkowych punktów tradycyjnym przedsiębiorstwom sektora współpracującym z takimi podmiotami) uzasadnia uwidoczniła stosunkowo mała skłonność tradycyjnych przedsiębiorstw sektora do wdrażania innowacji technologicznych. Odsetek przedsiębiorstw objętych wsparciem, które wdrażały nowe technologie był średnio dwukrotnie niższy niż odsetek przedsiębiorstw, które wdrażały nowe procesy lub nowe produkty. Dodatkowo, nie zidentyfikowano operacji i działań, które zakładałyby integrację bardziej zaawansowanych technologii i rozwiązań cyfrowych z myślą o usprawnieniu zarządzania zakładami i poprawie współpracy w łańcuchu rolno-spożywczym.

Biorąc pod uwagę obserwowane od 2016 roku przyspieszenie procesów cyfryzacji w gospodarce, rodzaje wspieranych inwestycji tylko częściowo przygotowały przedsiębiorstwa sektora na nowe wyzwania. **Nie przewidziano wsparcia dla rozwoju skalowalnej infrastruktury IT, która byłaby istotna dla wzmocnienia potencjału konkurencyjnego przedsiębiorstw oraz ich zdolności do dynamicznego reagowania na zmieniające się uwarunkowania rynkowe.** W przypadku osób fizycznych - rolników, domowników i małżonków rolników zabrakło zachęt do wykorzystywania stosunkowo prostych technologii informacyjno-komunikacyjnych czy aplikacji mobilnych. Przewidziane w założeniach programowych finansowanie zakupu oprogramowania komputerowego nie sprawdziło się, bowiem beneficjenci nie zdecydowali się na takie inwestycje. Skuteczność i efektywność interwencji z poddziałania ograniczały w dużym stopniu brak umiejętności i kompetencji cyfrowych beneficjentów. W sektorze przedsiębiorstw beneficjenci byli zorientowani przede wszystkim na inwestycje w środki trwałe, w niedostatecznym stopniu uwzględniono potrzebę

podejmowania równoległych inwestycji miękkich (rozwój kapitału ludzkiego, rozwój umiejętności pracy z nowymi technologiami pozwalającymi optymalizować procesy w zakładach, np. w zakresie efektywnego zarządzania zasobami energii elektrycznej i wody).

Włączone do wsparcia sektory działalności odpowiadały na potrzeby beneficjentów – zarówno na poziomie produkcji pierwotnej, jak i przetwórstwa. Nie uwzględniały jednak szerszych potrzeb społecznych oraz ukrytych kosztów związanych z utrzymywaniem i rozwojem dotychczasowych systemów produkcji i konsumpcji żywności. Sektor produkcji zwierzęcej i przedsiębiorstwa zajmujące się przetwórstwem oraz konserwowaniem mięsa i wyrobów z mięsa były jednymi z głównych beneficjentów poddziałania 4.2 (uzyskując ponad 1/3 całkowitej kwoty wsparcia). Równocześnie wkład przedsiębiorstw tego sektora w realizację celów przekrojowych poddziałania związanych z ochroną środowiska i klimatu oraz celów szczegółowych skoncentrowanych na poprawie konkurencyjności poprzez systemy jakości i rozwój przetwórstwa w oparciu o produkcję ekologiczną był jednym z najniższych. Ok. 40% wspieranych zakładów nie miało żadnych planów inwestycyjnych związanych z przeciwdziałaniem zmianom klimatu, aż 85% nie planowało wydatków na ochronę środowiska. Tylko 9 (z 276) przedsiębiorstw sektora zamierzało przystąpić do systemów zarządzania jakością, 4 zakłady planowały wykorzystywać w procesach przetwórstwa produkty rolnictwa ekologicznego. Skuteczność podjętych interwencji była więc w tym sektorze ograniczona.

Jednocześnie przyjęte założenia programowe nie uwzględniały w wystarczającym stopniu potrzeby wsparcia tych rodzajów działalności, które mają szczególnie pozytywny wpływ na środowisko i bioróżnorodność (produkcja i przetwórstwo roślin strączkowych). Dodatkowo, choć program zakładał wzmacnianie innowacyjności i konkurencyjności, pomijał możliwości związane z rozwojem przetwórstwa na nowych rynkach (m.in. rynek alternatywy dla produktów pochodzenia zwierzęcego). **Założenia dotyczące realizacji celów przekrojowych dotyczących ochrony środowiska i przeciwdziałania zmianom klimatu poprzez rozwój współpracy przedsiębiorstw sektora z gospodarstwami ekologicznymi były słuszne, jednak ze względu na ograniczoną skalę takiej produkcji w Polsce, przyniosły tylko ograniczone efekty.**

Beneficjenci rzadko poszukiwali nowych rozwiązań ukierunkowanych na wzmacnianie integracji z łańcuchem rolno-spożywczym. Jeszcze rzadziej podejmowano decyzje o realizacji operacji w ramach grup producentów rolnych i organizacji producentów. **Analiza danych z wniosków nie wskazała również na operacje ukierunkowane na głębszą integrację w łańcuchu, obejmującą m.in. współpracę w zakresie innowacji, wspólny rozwój**

produktów, wymianę informacji na temat realizowanej i planowanej produkcji, czy wspólne inicjatywy na rzecz wzmocnienia zrównoważonego rozwoju w sektorze. Wdrażane strategie pomijały zatem szereg potencjalnych korzyści, takich jak optymalizacja planowania produkcji, czy lepsze dopasowanie produktów do oczekiwań rynku i standardów w zakresie zrównoważonego rozwoju. Relacje w łańcuchu ograniczone były zasadniczo do relacji kupna-sprzedaży, przy czym **dzięki wymogom programowym dotyczącym wpisywania do umów mechanizmu ustalania cen zakupu surowców, poddziałanie 4.2 przyczyniło się do wzmocnienia pozycji producentów rolnych w łańcuchu dostaw żywności.** W wyniku wsparcia podpisanych zostało ponad 74 tysięcy umów długoterminowych z niemal 70 tysiącami gospodarstw rolnych.

Założenia budżetowe dla poddziałania oraz podział środków między województwa i beneficjentów były w przypadku naborów adresowych do grupy MŚP generalnie trafne, skuteczne i efektywne. Zakładany limit dla beneficjentów z grupy MŚP, wynoszący ponad 3 mld 552 mln zł, został właściwie określony i był skutecznie realizowany. Na koniec 2022 roku osiągnięto wynik na poziomie blisko 90% (3 163 231 887 zł przyznanej kwoty pomocy), a stan na czerwiec 2023 roku wskazuje na wykorzystanie prawie 92% dostępnych środków (3 253 022 496 zł przyznanej kwoty pomocy). Przyjęty podział środków na poziomie województw również dobrze odzwierciedlał potencjał regionalny w zakresie realizacji celów poddziałania 4.2. Dla województwa mazowieckiego zakładano limit na poziomie ok. 16% środków z poddziałania, do połowy 2023 r. wykorzystano nieco ponad 13%. Dla pozostałych województw obowiązywał jeden limit, co oznacza, że nie było określonych wartości referencyjnych wymaganych do oceny trafności przyjętych założeń, natomiast wyższe od zakładanego wykorzystanie łącznego limitu we wszystkich pozostałych województwach może wskazywać na potrzebę podniesienia omawianego limitu w przyszłości. **Na stosunkowo dobre wyniki w zakresie efektywności wydatkowania środków publicznych z poddziałania 4.2 wskazują kwoty pomocy państwa w relacji do całkowitych inwestycji w poszczególnych sektorach działalności.** W większości sektorów pomoc ta znajdowała się poniżej limitu finansowania określonego na poziomie 50% kosztów kwalifikowanych. Tylko w przypadku kilku sektorów pomoc państwa była bliska tej maksymalnej wartości (w przypadku sektora przetwórstwa rolno-spożywczego pomoc państwa wyniosła średnio 44,8% kosztów kwalifikowanych, w przypadku przedsiębiorstw handlu hurtowego, magazynowania i przechowywania 46,3%)

Przeprowadzona analiza wykazała również, że poddziałanie 4.2 znajduje się na dobrej drodze do osiągnięcia zakładanych wskaźników produktu. Na poprawę wyników w tym obszarze wpływ miała wprowadzona we wrześniu 2023 roku korekta wartości przyjętych

w PROW w 2014 r. (zmniejszenie liczby operacji do 1472 oraz limitu wydatków na poddziałanie do 1 576 661 950 euro całkowitych inwestycji oraz 738 330 975 euro całkowitych wydatków publicznych). Korekta polegała na przesunięciu niewykorzystanych środków zarezerwowanych dla beneficjentów PKD i RHD na inne działania w ramach PROW. Analiza tempa kontraktowania i wydatkowania środków z poddziałania w ostatnich latach pozwala przyjąć, że zakładane nowe wartości dla wskaźników produktu zostaną osiągnięte do końca 2025 roku.

Biorąc pod uwagę wszystkie wnioski płynące z przeprowadzonych badań i równocześnie uwzględniając nowe potrzeby i wyzwania stojące przed przedsiębiorstwami sektora, wskazana jest zmiana w publicznych systemach wsparcia, które ukierunkowane są na wzmacnianie konkurencyjności i innowacyjności podmiotów zajmujących się przetwórstwem rolno-spożywczym i wprowadzaniem produktów rolnych do obrotu, w zgodzie z zasadami zrównoważonego rozwoju. **W związku z tym rekomenduje się następujące działania oraz zmiany:**

- z uwagi na różne potrzeby i możliwości z jednej strony przedsiębiorstw, z drugiej rolników i podmiotów zainteresowanych rozwojem przetwórstwa i podejmowaniem działalności w ramach rolniczego handlu detalicznego zaleca się tworzenie oddzielnych programów wsparcia dla każdej z tych grup;
- zaleca się wsparcie dla opracowania programów szkoleniowych i edukacyjnych, ukierunkowanych na zwiększenie świadomości rolników na temat regulacji i najlepszych praktyk związanych z prowadzeniem działalności w zakresie przetwórstwa oraz sprzedaży bezpośredniej produktów rolnych;
- wskazane jest, by programy wsparcia adresowane do przedsiębiorstw sektora umożliwiały zarówno inwestycje w zakup środków trwałych, jak zachęcały do podejmowania inwestycji ukierunkowanych na rozwój zasobów niematerialnych w przedsiębiorstwach. Inwestycje w maszyny i urządzenia bez równoległych inwestycji miękkich, obejmujących rozwój umiejętności i kompetencji menedżerów i pracowników sektora, są mniej efektywne. Potrzeby w tym obszarze rosną zwłaszcza w kontekście nowych wyzwań i wymogów związanych z wprowadzaniem innowacji technologicznych oraz wdrażaniem założeń Europejskiego Zielonego Ładu i Strategii od Pola do Stołu;
- rekomendowana jest modyfikacja zarówno kryteriów wyboru projektów, jak i wymogów stawianych przedsiębiorstwom przystępującym do realizacji inwestycji finansowanych z budżetu WPR. Wobec konieczności przyspieszenia

rozwoju zrównoważonych systemów produkcji i konsumpcji żywności, operacje przedsiębiorstw, które nie podejmują zobowiązań w tym obszarze nie powinny być wspierane ze środków publicznych. Istotne jest przy tym włączenie do systemów wsparcia sektorów i rodzajów produkcji, które sprzyjają ochronie środowiska i bioróżnorodności, i równocześnie wspierają zdrowie konsumentów;

- proponuje się premiowanie przedsiębiorstw, które współpracować będą z gospodarstwami rolnymi podejmującymi dodatkowe zobowiązania w zakresie ochrony środowiska i klimatu, obok wyższego premiowania współpracy z gospodarstwami prowadzącymi produkcję ekologiczną;
- konieczne jest przyspieszenie cyfrowych zmian w sektorze rolno-spożywczym, w związku z tym rekomenduje się zwiększenie nakładów inwestycyjnych na zakup i wykorzystanie technologii cyfrowych w małych i średnich firmach spożywczych (m.in. zapewnienie dostępu do skalowalnej infrastruktury IT, wykorzystanie Internetu Rzeczy i analiz danych do poprawy efektywności operacyjnej przedsiębiorstw, zwiększenie wymiany danych i informacji w łańcuchu dostaw żywności, szersze wykorzystanie czujników i zautomatyzowanych analiz), obok równoległych, wskazywanych wyżej inwestycji miękkich;
- rekomendowane jest wspieranie współpracy przedsiębiorstw sektora z firmami technologicznymi i innowatorami w branży agtech i foodtech. Taka współpraca mogłaby wzmacniać zdolności przedsiębiorstw sektora do innowacji oraz tworzenia nowej wartości dodanej w sektorze, zgodnie z wymogami zrównoważonego rozwoju;
- rekomenduje się, by umowy długoterminowe łączące przetwórców i dystrybutorów z gospodarstwami rolnymi obejmowały nie tylko mechanizm ustalania cen, ale również dodatkowe elementy, które sprzyjałyby ściślejszej integracji w łańcuchu rolno-spożywczym (wymiana informacji na temat planowanej produkcji, wspólne inicjatywy w zakresie wzmacniania zrównoważonego rozwoju w sektorze, współpraca umożliwiająca monitoring przepływu produktów rolno-spożywczych w łańcuchu dostaw żywności).

Bibliografia

Akty prawne, dokumenty i źródła danych:

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020, przyjęty przez Radę Ministrów 15.04.2014 r., w wersji z aktualizacjami z dn. 21.12.2022 i 14.09.2023 r.

Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 5 października 2015 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania oraz wypłaty pomocy finansowej w ramach poddziałania "Wsparcie inwestycji w przetwarzanie produktów rolnych, obrót nimi lub ich rozwój" objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 (Dz.U. 2015, poz. 1581), wersja ujednolicona wraz ze zmianami (Dz. U. 2022, poz. 1538).

Rozporządzenie MRiRW w sprawie wysokości limitów środków dostępnych w poszczególnych województwach lub latach w ramach określonych działań lub poddziałań Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020, Dz.U. 2015, poz. 1755.

Dane monitoringowe ARiMR

Dane Eurostat

Dane GUS

Raporty, artykuły i publikacje naukowe

Czy wsparcie UE dla przemysłu przetwórstwa spożywczego w sposób skuteczny i wydajny zwiększało wartość dodaną produktów rolnych?, Sprawozdanie specjalne 1/2013 Europejskiego Trybunału Obrachunkowego.

Dzielnicka, E., A. Niedolisteck, M. Mackiewicz, A. Rybkowski, M. Sochaczewska, *Ewaluacja bieżąca kryteriów wyboru projektów PROW 2014-2020*, Ecorys Sp. z o.o., 2017.

Ewaluacja Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 - raport przygotowany przez Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa: <https://www.arimr.gov.pl/pomoc-i-rozwoj-obszarow-wiejskich/ewaluacja-programu-rozwoju-obszarow-wiejskich-na-lata-2014-2020.html>

Guidance for Member States on Performance. Framework Review and Reserve, European Commission, EGESIF_18-0021-01 19/06/2018, Version 2.0.

Judzińska, A. *Systemy zarządzania jakością i bezpieczeństwem żywności oraz stan ich wdrożenia w polskim przemyśle spożywczym*. Roczniki (Annals), 2017(1230-2019-3557).

Dlaczego Polacy nie ufają certyfikatom i systemom jakości?, <https://www.portalspozywczy.pl/mieso/wiadomosci/dlaczego-polacy-nie-ufaja-certyfikatom-i-systemom-jakosci,225542.html>, Portal Spożywczy, 1.06.2023.

Mroczek, R., J. Drożdż, *Analiza wsparcia inwestycji w przetwórstwie spożywczym służących poprawie konkurencyjności, jakości i zrównoważonemu rozwojowi sektora [w:] Wsparcie inwestycji w gospodarstwach rolnych i przetwórstwie spożywczym – wybrane zagadnienia*, red. M. Zieliński, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa 2021.

Ocena realizacji Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 w Polsce - raport przygotowany przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. (:

<https://www.gov.pl/web/rolnictwo/program-rozwoju-obszarow-wiejskich-na-lata-2014-2020>)

Ocena wpływu Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 na rozwój obszarów wiejskich w Polsce - raport przygotowany przez Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk. <http://www.irwirpan.waw.pl/wp-content/uploads/2020/01/Raport-PROW-2014-2020-IRWiR-PAN.pdf>

Sprawozdanie Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa z realizacji Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 za rok 2022, ARiMR, Warszawa styczeń 2023

The State of Food and Agriculture. Revealing the true cost of food to transform agrifood systems, Food and Agriculture Organization, Rome 2023, <https://doi.org/10.4060/cc7724>